

Redaktorių kolegija (Editorial Board)

Vyriausioji redaktorė (Editor-in-Chief)

Dr. Ženija Truskovska

Rēzeknės technologiju akadēmija
Asmenybės socializācijas tyrimu institūtas
Latvijas sociāliņu pedagogu federācija
Rezekne Academy of Technologies, Latvia
Personality Socialization Research Institute
Federation of Social Pedagogues Latvia

Vyriausiosios redaktorės pavaduotoja (Deputy Editor-in-Chief)

Danguolė Šakalytė

Utenos kolegija
Interaktyvi slaugos simuliacinio mokymo bendruomenė
Įrodymais pagrįstos slaugos praktikos ARCC tinklas
Utena College, Lithuania
NLN SIRC. An interactive Global Simulation Community (USA)
Network of Advancing Research and Clinical practice through close Collaboration (USA)

Nariai (Editors):

Dr. Jurgita Andruškienė

Klaipėdos valstybinė kolegija
Klaipėda State University of Applied Science, Lithuania

Dr. Aurelija Blaževičienė

Lietuvos sveikatos mokslų universitetas
Lithuanian University of Health Sciences, Lithuania

Loreta Blaževičienė

M. Romerio universitetas
Psichosocialinės onkologijos asociacija
Mykolas Romeris University, Lithuania
Association of Psychosocial Oncology

Dr. Remigijus Bubnys

Šiaulių universitetas
Socialinio tyrėjo mokyklos asociacija
Šiauliai University, Lithuania
Association of Social Researcher School

Prof. dr. Inta Čamane

Baltijos tarptautinė akadēmija
Baltic International Academy, Latvia

Dr. Daiva Kriukelytė

Lietuvos sveikatos mokslų universitetas
Utenos kolegija
Lithuanian University of Health Sciences, Lithuania
Utena College

Prof. dr. Irina Plotka

Baltijos tarptautinė akademija
Baltic International Academy, Latvia

Dr. Ewa Krzyżak-Szymańska

Katowice aukštoji ekonomikos mokykla
Katowice School of Economics, Poland

Edmundas Vaitiekus

Baltijos tarptautinė akademija
Baltic International Academy, Latvia

Dr. Milda Žukauskienė

Vilniaus kolegija
Europos aukštųjų kineziterapijos mokyklų tinklas (ENPHE)
Vilniaus kolegija/University of Applied Sciences, Lithuania
ENPHE Coordinator for Lithuania

Redakcijos adresas (Address):

S.Daukanto g. 16
LT-28242 Utena, Lithuania

El. paštas (e-mail): info@socialinisdarbas.lt

Tel., faksas (Phone, fax): +370-699-12544; +370-45-500511

Leidinio tinklalapis (Home page)

<http://www.socialinisdarbas.lt/socialhealth>

Gerbiami skaitytojai,

Pristatome žurnalo numerį, kuris skirtas projekto „Jaunųjų mokslininkų tyrimai socialinių mokslų srityje: rezultatų pritaikymas praktikoje“ metu organizuoto tarptautinio mokslinio – praktinio seminaro medžiagai pristatyti.

Social problems in Latvia are becoming more and more diverse, and this creates the need to focus on the development of professional competence in the preparation of specialists in the social field. Social work specialists perform various tasks in their professional activities: definition of a social problem, research, search for alternative problem solutions, identification and attraction of resources for social case management, etc. They apply methods and techniques in their work so a client could choose his/her own behaviour and infer by himself/herself what he/she needs to do. *The objective of social work is to help a person, family or group of people to identify, resolve or mitigate social problems by developing person's own resources and engaging him/her in support systems.*

There are several social groups that need special care programs and developed alternative care types: families with children, children in out-of-home care, the elderly, people with disabilities, including persons with intellectual disabilities, people with different addictions, victims of violence, aggressors, homeless people, victims of human trafficking, refugees, etc.

Social work specialists are often helpless in dealing with social problems, as the traditional social work approaches are not sufficiently effective in the currently existing system of economic and social affairs. These matters were raised in the conference "Social Work Education in Europe: towards 2025", held by the European Association of Schools of Social Worker (EASSW) in Milan, Italy, in June 2015.

Understanding of the causes and problems of the nowadays social processes, ability to see the connection of local problems with regional and global political, economic, demographic and ecological processes, skills to find appropriate solutions to the rapid social changes, development of cooperation and social entrepreneurship in the practical solution of social problems, good practice and experience research are now recognized as important requirements for education of social workers.

In the preparation of social specialists at Rezekne Academy of Technologies (RTA), attention is paid to the unity of theory and practice. The objective of the study direction is related to the Academy's mission and the strategic objectives of the Academy that envisage promoting the acquisition of qualitative higher education of international level and professional qualifications corresponding to the employers' requirements and the development of scientific research in the social field. Students' scientific conferences have already become a tradition, where young scientists present their research on socio-pedagogical or social problems. When developing diploma papers, students not only study a specific problem, but also develop options for solving the problem in accordance with the investigated base resources.

In March 2017, the project *Young Scientists Research in the Field of Social Studies: Transfer Results in Practice* was supported in RTA scientific grant competition and work started

on. The topicality of the implementation of the project justifies, as already mentioned, the need to develop the priority research areas, specified in the RTA development strategy - to develop the RTA study direction Social Welfare, promoting the increase of scientific capacity. The existing research of young scientists has not been sufficiently promoted, therefore the emphasis is placed on more active students' involvement in publicity activities, strengthening the professional identity and growth, promoting identification of topical social problems, research and development of new technologies, and faster transfer of scientific products to practice. Within the framework of the project, the international scientific and practical seminar was organized, where young scientists presented their research, led practical workshops, introduced with methods of work, methods for implementation of their programs.

The objective of the scientific papers: to provide an insight into the approaches proposed by students of social welfare for research and solving of social issues of different target groups.

The target audience: a wide range of social specialists from a social welfare student to an experienced practitioner. The interested parties will be able to find ideas for solving social issues in family, work with adolescents, work with children with functional disorders, and work with seniors.

**Director of RTA Welfare study programs R. Orska,
Project Manager, Associate Professor of RTA Z. Truskovska.**

EXPERIMENTAL STUDY OF ADOLESCENT COMMUNICATION SKILLS IN SOCIAL PAINTING CLASSES. E.Barkane	8
STUDY OF MUSIC THERAPY ELEMENTS THROUGHOUT POSSIBILITIES FOR SOCIAL WORK WITH SENIORS WITH FUNCTIONAL DISABILITIES IN INSTITUTION. A.Milukova .	19
PROMOTION OF FORMATION OF YOUNG PEOPLE'S HEALTHY LIFESTYLE IN SOCIAL REHABILITATOR'S WORK AT SOCIAL SERVICE CENTER. A.Olutniks	31
RESEARCH ON ADOLESCENTS' SOCIALIZATION PROBLEMS IN FAMILY. D.Krama	46
RESEARCH ON PECULIARITIES OF SOCIALIZATION PROCESS OF SOCIAL RISK FAMILIES. I.Klidzeja	57
UNEMPLOYED PROBLEM OF YOUNG PEOPLE WITH BARE POSSIBILITIES. J.Gečienė	66
THE ANALYSIS OF CHILDREN ADAPTATION IN PATRONAGE FAMILIES. G.Silevičiūtė	69
THE FACTORS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE BORDER REGIONS OF LATVIA AND LITHUANIA. E.Vaitiekus	71
REIKALAVIMAI PUBLIKUOJAMIEMS MOKSLO TAIKOMIESIEMS DARBAMS ŽURNAL „SOCIALINĖ SVEIKATA“	75
SCIENTIFIC ARTICLES MUST MEET THE REQUIREMENTS OF THE JOURNAL „SOCIAL HEALTH“	76
ТРЕБОВАНИЯ К СТАТЬЯМ, ПРЕДСТАВЛЯЕМЫМ В ЖУРНАЛ „SOCIALINĖ SVEIKATA“ („СОЦИАЛЬНОЕ ЗДОРОВЬЕ“)	77

RĒZEKNES INTERNĀTPAMATSKOLA –
ATTĪSTĪBAS CENTRS (RIAC)

7

MATERIALS OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL SEMINAR

Rezekne Academy of Technologies (RTA) Scientific Grant for Research 04.-12.2017. „**Young Scientists Research in the Field of Social Studies: Transfer Results in Practice**“. Project co-financiers: Social Service of Rezekne City Council, Social Service of Rezekne Municipality. Cooperation partners: Rezekne Elementary Boarding School - Development Center (RIAC), foundation Three Lions [Trīs Lauvas], Anyksciai Social Care Home and Lithuanian Association of Social Workers. Venue and time of the seminar: RIAC, October 29-30, 2017.

EXPERIMENTAL STUDY OF ADOLESCENT COMMUNICATION SKILLS IN SOCIAL PAINTING CLASSES

Evita Barkane

Abstract: The paper is dedicated to the process of adolescent socialization in non-formal learning environment. Open Day Center (referred to as -ADC) was chosen for researching the issues. The process of adolescent socialization affects the course of their future life in society. The role of social skills in the success of the socialization process has been updated.

Conscious planning, organizing and offering activities to adolescents focus on the ADC social environment for adolescents to be able to develop and strengthen communication skills that contribute to the process of socialization and development of other important skills.

By diversifying the workshop range of ADC, adolescents should be offered social painting as the effective tool for the development of communication skills. It depends on professionalism and skills of a specialist how creative and interesting the process is going to be for attendants and how deliberately they are going to participate in the development of communication skills.

8

1. Pētījuma organizācija

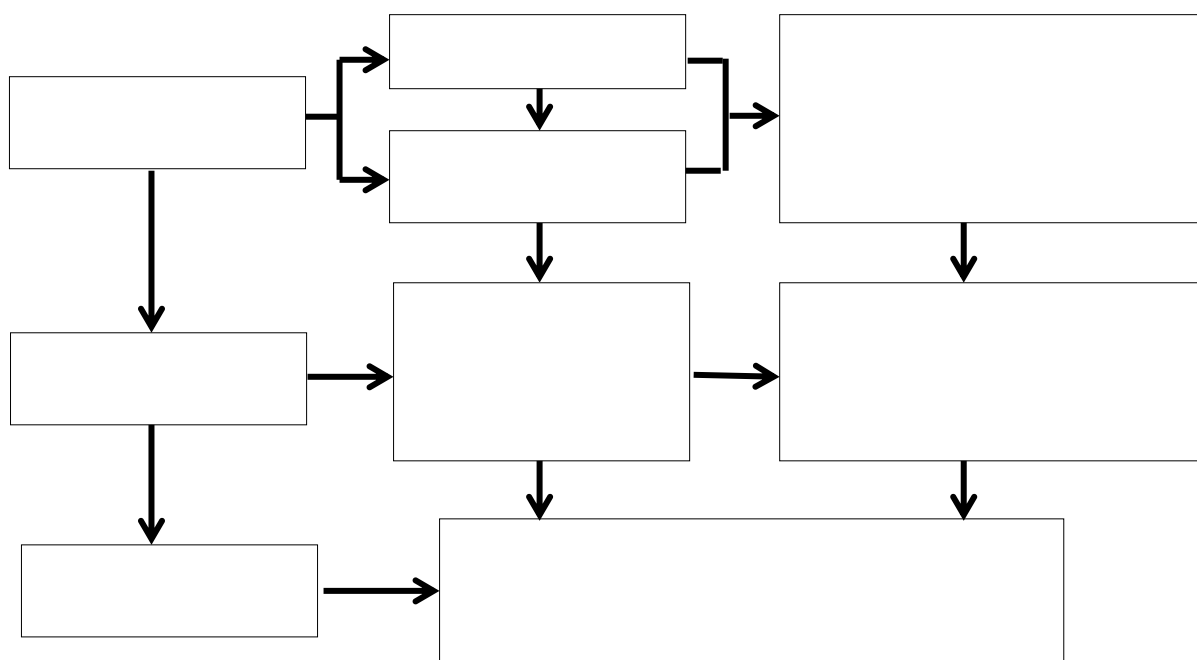
Pusaudži socializācijas procesā saskaras ar daudzām grūtībām. Tas var būt saistīts ar vecumposma īpatnībām, saskarsmes attīstības pakāpi kā arī citiem faktoriem. Veicot zinātnisko atziņu un teoriju izpēti noskaidrots, ka sociālo pedagogu darbība ir ļoti būtiska atvērtajā dienas centrā (ADC) pusaudžu lietderīga un saturīga brīvā laika organizēšanai, veicinot dažādu prasmju veidošanos. Pusaudžu socializāciju veicina atbilstoši izvēlētas metodes.

Pētījuma mērķis: pusaudžu socializācijas, saskarsmes prasmju attīstīšanas problēmjauditājumu sociālā pedagoga darbībā ADC izpēte.

Pētījuma uzdevumi:

- a) Situācijas izpētes (1) posms par pusaudžu socializācijas procesu dienas atvērtajā centrā (skat. sīkāk žurnāla *Socialine sveikata. Social health*. Nr.7, pieejams <http://www.socialinisdarbas.lt/socialhealth>)
- b) Eksperimenta posms;
 1. Īstenot teorētiski izstrādātās preventīvās sociāli pedagoģiskās programmas darbam ar pusaudžiem aprobāciju, lai veikt eksperimentālo pētījumu (vairāk par programmu *E.Barkane, Ž.Truskovska, 2017*);
 2. Veikt aprobācijā iegūto rezultātu analīzi pirms un pēc programmas īstenošanas:
 - 2.1. Analizēt pusaudžu anketēšanas rezultātus pirms un pēc eksperimenta, salīdzināt iegūtos datus;
 - 2.2. Izpētīt individuālās saskarsmes dinamiku pusaudžiem eksperimenta rezultātā;
- c) Veikt secinājumus par visa pētījuma rezultātiem.

Pētījumu bāze: pētījums veikts vienā no Rēzeknes ADC pētījuma autores prakses ietvaros, kā arī veicot brīvprātīgo sociāli pedagoģisko darbu ar pusaudžiem. Pētījums sastāv no diviem posmiem: 1. posms – situācijas izpēte 2015.-2016. g. un 2. posms - eksperimentālais pētījums, 2016.-2017. g. Kopā pētījumā piedalījās 41 respondents. 1. posmā 22 pusaudži (respondenti), 4 sociālie pedagogi (respondenti) un 2. posmā 15 pusaudži (respondenti).

1. att. Empīriskā pētījuma dizains (autores veidots pēc Truskovska Ž., Ļubkina V., 2016)

1. posms – situācijas izpēte. Anketēšanā piedalījās pusaudži: gan zēni, gan meitenes, kopā 22 respondenti vecumā no 12-16 gadi. Anketēšanas mērķis noskaidrot, kādas saskarsmes prasmes tiek attīstītas brīvā laika aktivitātēs un tieši kādas aktivitātes, pasākumi tiek piedāvāti ADC pusaudžu socializācijas veicināšanai. Personības datu aizsardzības ietvaros pētījuma laikā pusaudžu vārdi un uzvārdi netika atklāti.

Fokusgrupas diskusijā piedalījās 4 ADC speciālisti darbam ar jaunatni, pusaudžiem, lai noskaidrotu pusaudžu brīvā laika organizēšanas un saskarsmes prasmju attīstīšanas problemātiku ADC. Tika izvēlēti respondenti ar sociālā pedagoga izglītību.

2. posms - eksperimentālais pētījums. Eksperimenta veikšanai atlasīta pusaudžu grupa, kas apmeklē ADC brīvā laika aktivitātes. Ar šīs grupas pusaudžiem tiek aprobēta preventīvā sociāli pedagoģiskā darba programma, kuru laikā pēc situācijas izpētes, balstoties uz teorētiskās izpētes rezultātiem, kā arī personīgo pieredzi, izstrādājusi diplomdarba autore. Anketēšanā piedalījās gan zēni, gan meitenes – 15 respondenti vecumā 14-16 gadi. Respondenti, atbilstoši eksperimentālā pētījuma būtībai un saturam, aizpildīja anketu pirms programmas un pēc programmas aprobācijas. Iegūto rezultātu apstrādei izmantota salīdzinošā analīze.

Pētījuma metodes:

- dokumentu analīze,
- anketēšana,
- fokusgrupas diskusija,
- vērošana un refleksija par pieredzi,
- datu matemātiskā apstrāde.

Pētījuma veikšanai tika izraudzītas atbilstošas metodes, lai iegūtu gan kvantitatīvus, gan kvalitatīvus datus. Līdz ar to pētījumam ir izteikts kvantitatīvi kvalitatīva pētījuma dizains (*skat.1. att.*).

Eksperimentālajā pētījumā iegūtie dati tika izmantoti arī respondentu individuālās saskarsmes dinamikas izpētei. Apstrādātas visas anketas, šajā pētījuma daļā pievienota viena pusaudža individuālās saskarsmes dinamikas izpēte. Iegūto datu apstrādei tika izmantota matemātiskā datu apstrāde, kā arī fokusgrupas diskusijās iegūtās informācijas apstrādei un analīzei pielietota kontentanalīze.

2. Eksperimentālā pētījuma par pusaudžu saskarsmes prasmju attīstīšanu sociālajā gleznošanā rezultāti

2.1. Pusaudžu anketēšanas rezultātu pirms un pēc programmas aprobācijas salīdzinošā analīze

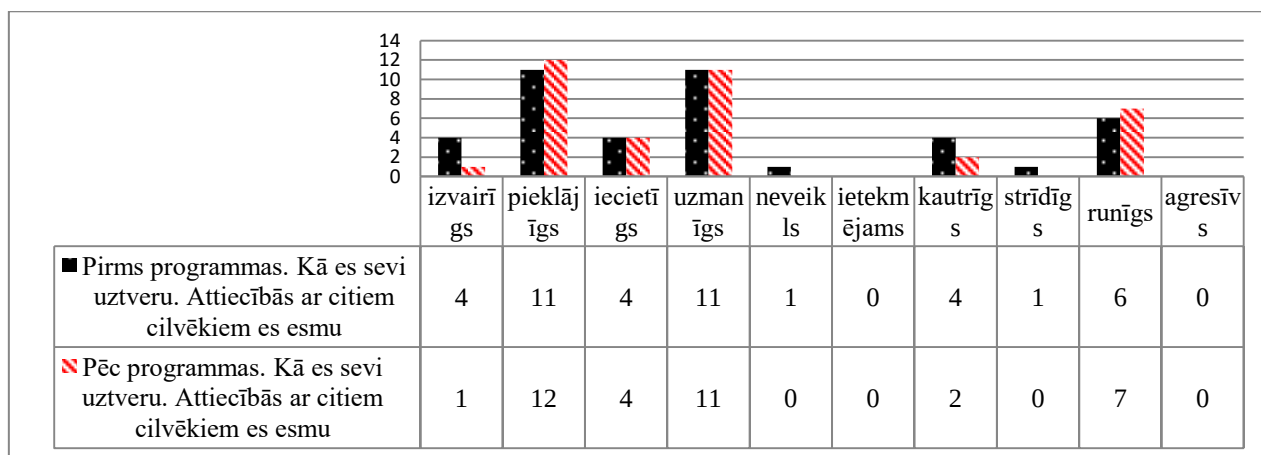
2. posms - eksperimentālais pētījums 2016. – 2017.g. Anketēšanā piedalījās pusaudžu izlases kopa ADC, 15 pusaudži vecumā no 14 līdz 16 gadiem: gan zēni, gan meitenes. Anketas tika izdalītas gan pirms programmas, gan pēc programmas aprobācijas (*skatīt 3. pielikumā*) apstrādei, derīgas 15 anketas. Aptaujas mērķis – noskaidrot, vai ir vērojama respondentiem saskarsmes prasmju attīstības dinamika pēc sociālās gleznošanas programmas aprobācijas. Autore balstījās uz D. Lieģenieces (1998) u.c. autoru zinātniskajām atziņām, veidojot anketas jautājumus.

Tika noskaidrota pusaudžu pieredze grupu darbā ārpus skolas. Noskaidrojās, ka gandrīz pusei 40% respondentu šādas pieredzes nav, savukārt 60% ir bijusi pieredze. Teorētiskajās atziņās noskaidrojām, ka pusaudzis vislabāk jūtas „barā” un meklē līdzīgos ar ko varētu apvienoties un draudzēties. Pusaudžiem ir vieglāk izveidot saskarsmi ar citiem vienaudžiem grupu darbā, nodarbību laikā. Pusaudži šajā periodā cenšas atrast savu Es un notiek sociālo lomu veidošanās. Pusaudži vēlas noskaidrot: kas viņš ir un kāpēc viņš ir, kur mācīties, kādu profesiju apgūt, un par ko kļūt nākotnē. Tāpēc arī pusaudžiem būtu jāpiedalās grupu darbā, lai būtu vieglāk rast atbildes uz šiem jautājumiem.

Tika noskaidrots arī, kāda ir respondentu pieredze grupu darbā. Tika piedāvāts apvilkt vienu no trim variantiem (pozitīvi, neitrāli, negatīvi), kā arī sniegt paskaidrojumus.

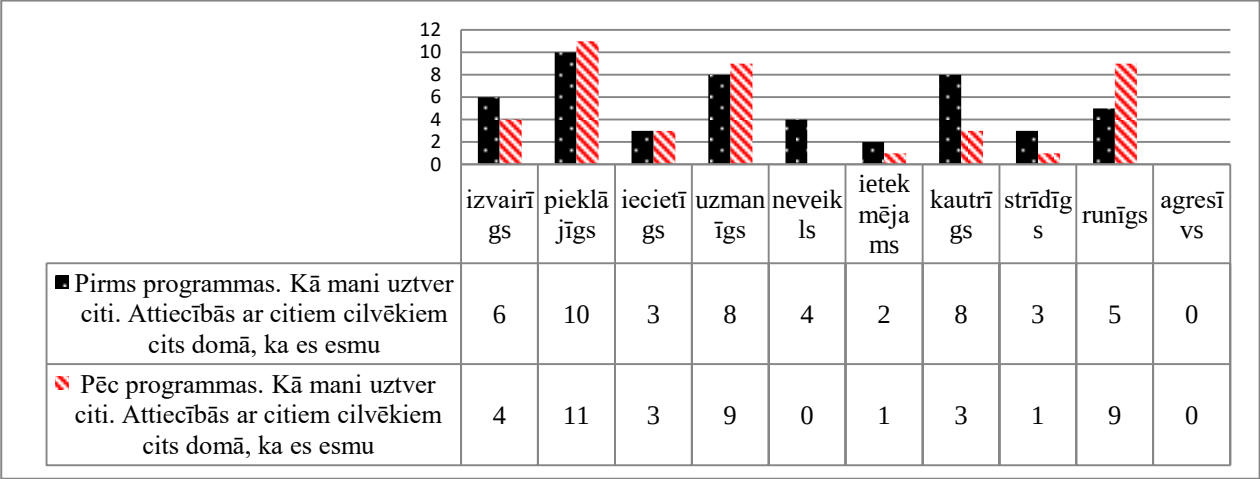
Variantu „neitrāli” atzīmēja 5 respondenti un paskaidroja: 3 respondenti, ka viņiem nebija interesanti, bet 1 respondents paskaidroja, ka nebija, ar ko kontaktēties un vēl vienam respondentam nepatika piedāvātā nodarbe. Pusaudžu vecumposmā bieži vien notiek opozīcija, negatīvisms, nepakļaušanās pieaugušo teiktajam tik viegli, bet, ja pusaudžim ir interesanti, viņam patīk darāmā nodarbe, tad negatīvisms, opozīcija, nepakļaušanās bieži vien nav vērojama vai arī samazinās. Varam secināt, veidojot nodarbības pusaudžiem, ir ļoti svarīgi, lai viņiem tās būtu interesantas un aktuālas. Variantu „pozitīvi” ir atzīmējuši 3 respondenti un paskaidroja: ka iepazinās ar jauniem draugiem 2 respondenti, 1 respondents atbildēja, ka uzzināja daudz ko jaunu. Pusaudžiem ir vajadzīga mijiedarbība ar citiem vienaudžiem, cilvēkiem, tad arī viņi spēj iemācīties nozīmīgas lietas, pilnveidot saskarsmes prasmes. Variantu „negatīvi” neizvēlējās neviens respondents. Pēc autores domām pusaudžiem ir jārada iespējas piedalīties grupu darbā. Pēc profesijas apraksta sociālais pedagogs ir speciālists, kurš prot organizēt un vadīt grupu darbu.

Lai noteikt, vai pusaudžī ir notikušas un kādas pārmaiņas notikušas, tika piedāvāts atzīmēt atbilstošo apgalvojumu. Respondentiem bija jāatzīmē apgalvojums pirms programmas un pēc programmas aprobācijas. Varēja atzīmēt vairākus variantus (*skat. 2.att.*) un (*skat.3.att.*).

2. att. Pusaudžu sevis uztvere pirms un pēc programmas

Attēlā redzam, kā pusaudzis sevi uztver attiecībās ar citiem cilvēkiem. Redzam, ka pozitīvas izmaiņas notikušas apgalvojumos: mazāk izvairīgs no 4 uz 1, mazāk kautrīgs no 4 uz 2, mazāk strīdīgs no 1 un 0, mazāk neveikls no 1 uz 0, runīgāks (atvērtāks) no 6 uz 7, pieklājīgāks no 11 uz 12. Lai arī ļoti mazas, bet tomēr pozitīvas izmaiņas ir notikušas gandrīz visās pozīcijās. Teorētiskajā izpētē noskaidrojām, ka pusaudžiem aktivitātes, nodarbības palīdz veidoties par vispusīgi attīstītiem cilvēkiem sabiedrībā, palīdz socializēties dzīvei. Pusaudži, piedaloties aprobācijas programmā, darbojoties grupā un vērojot pārējos darbībā, spēja tuvāk iepazīt sevi, spēja saskatīt izmaiņas sevī. Iespējams, šī spēja un prasme palīdzēs veiksmīgāk būt sabiedrībā un sevi realizēt tajā.

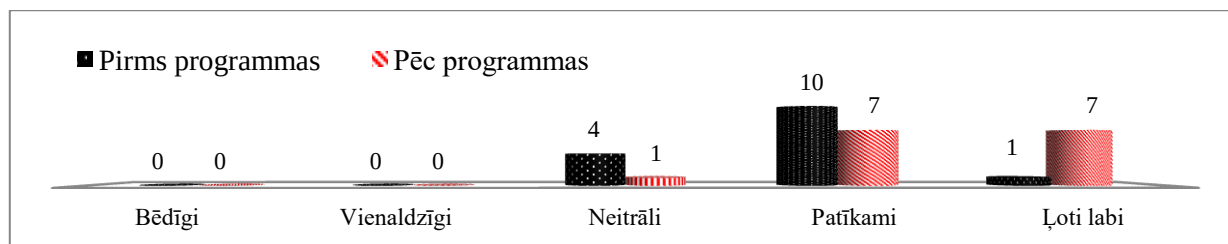
3. att. Pusaudžu viedoklis par to, kā viņus uztver citi cilvēki attiecībā ar citiem cilvēkiem, pirms un pēc programmas aprobācijas

Noskaidrojām, kā apkārtējie uztver pusaudzi attiecībās ar citiem cilvēkiem pirms un pēc programmas aprobācijas. Rezultātu attēlojums 3. att. uzrāda arī nelielu pozitīvu dinamiku: mazāk izvairīgs no 6 uz 4, mazāk strīdīgs no 3 uz 1, mazāk neveikls no 4 uz 0, mazāk kautrīgs (atvērtāks) no 8 uz 3, pieklājīgs no 10 uz 11, uzmanīgs no 8 uz 9, mazāk neietekmējams no 2 uz 1, runīgāks (atvērtāks) no 5 uz 9. Abos attēlojumos: 2.8. att. un 2.9. att. apgalvojums agresīvs palika nemainīgs. Dalība programmā vairākiem deva iespēju būt atvērtākiem, pašpārliecinātākiem, nekautrēties un runāt par nozīmīgām un svarīgām lietām.

Citu novērtējums atbilstoši teorētiskajām atziņām respondentiem ir svarīgs, un šajā sakarā redzam, ka dalība programmā pēc pusaudžu viedokļa ir veicinājusi citu nozīmīgo - pusaudžu vērtējumu, tas kļuvis pozitīvāks. Minētie rezultāti ietekmē saskarsmi ar vienaudžiem vairāku faktoru dēļ, ko uzsver zinātnieki, piemēram, Engere I., Gleške L., u.c. (2014) raksta, ka jebkuram cilvēkam, lai tas spētu iekļauties sabiedrībā, ir nepieciešamas saskarsmes prasmes, jo gan ikdienā, gan skolā, gan ārpus skolas, gan grupā, gan mājās ir nepieciešamība kontaktēties ar citiem cilvēkiem. Ja pusaudzim veidosies pozitīva saskarsme ar līdzcilvēkiem, tad viņš spēs veiksmīgāk socializēties.

Es koncepcija ir indivīda relatīvi noturīga, vairāk vai mazāk apzināta parādība, ko personība pārdzīvo kā unikālu priekšstatu sistēmu par sevi. Attiecības ar sevi un citiem cilvēks veido, uz Es koncepcijas pamata (Bandura A., 1989). Aprobācijas rezultāti uzrāda nelielu pozitīvu dinamiku gan kā pusaudzis sevi uztver attiecībās ar citiem cilvēkiem, gan kā pusaudzi uztver citi attiecībā ar citiem cilvēkiem, pēc viņu pašu domām.

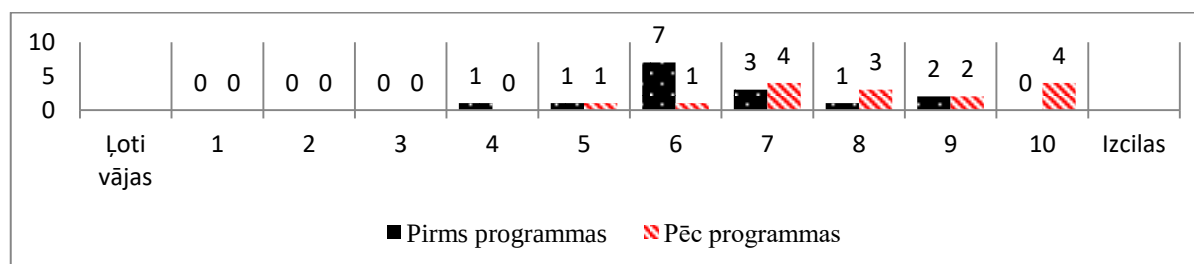
Pētījuma autorei bija uzstādījums arī noskaidrot vairāk par respondentu – pusaudžu personību. Respondentiem, izmantojot „emociju sejiņas” piktogrammas, bija jāatzīmē tikai viens variants, kā viņi jūtas, kad palīdz citiem cilvēkiem. (skat. 4. att.).

4. att. Pusaudžu jūtas, palīdzot citiem cilvēkiem

Pirms programmas tikai 1 respondents ir atzīmēja, ka, palīdzot citiem cilvēkiem, jūtas ļoti labi, bet pēc programmas šo variantu atzīmēja jau 7 respondenti. Manuprāt, tas ir ļoti labs rādītājs, ka pusaudži spēj tā novērtēt. Patīkami pirms programmas ir atzīmējuši 10 respondenti, bet pēc – 7 respondenti; neitrāli pirms – 4, pēc – 1 respondents.. Prasmes un attieksmi nav iespējams iemācīt, runājot par to, tā tiek apgūta ar pieredzi. Pusaudžiem ir vieglāk mācīties, ja tiek iesaistīts darbā gan ķermenis, gan dvēsele, gan emocijas (*Claudio Zaki Dib, 1987*). Piedāvātās programmas aprobācijas procesā pusaudži spēj iesaistīt gan ķermeni, gan dvēseli, gan emocijas, tāpēc autore uzskata, ka ir vērojama pozitīva dinamika pusaudžu atbildēs pēc programmas aprobācijas. Tātad piedalīšanās vienaudžu grupas nodarbībās spēj ietekmēt arī pusaudžu emocijas, attieksmes, darbības.

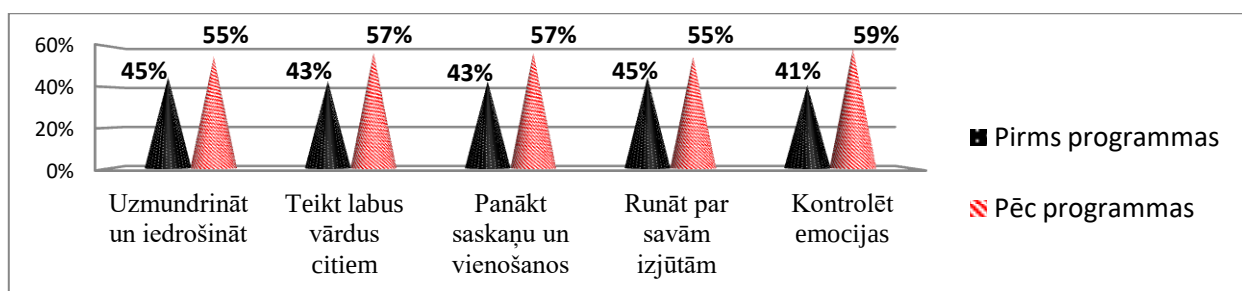
Tāpat pētījuma autore noskaidroja, kā pusaudzis novērtē savu prasmi būt draudzīgam pirms programmas un pēc programmas nodarbībām. Respondentiem bija jāatzīmē viens variants 10 baļļu skalā (skat.5. att.).

5. att. Pusaudžu prasme būt draudzīgam

Noskaidrojām (5.att.), ka pusaudžiem programmas nodarbības ir nākušas par labu un palīdzējušas attīstīt, nostiprināt prasmi būt draudzīgam, kas saskarsmē ar citiem ir ļoti svarīga. Attēlā redzam, ka 10 baļļu skalā 1 respondents atzīmēja 4 balles pirms programmas, pēc programmas neviens neizvēlējās vērtējumu mazāku par 5 ballēm, 5 balles – 1 respondents gan pirms, gan pēc programmas, vērtējumu 6 balles pirms programmas izvēlējās 7 respondenti; pēc programmas redzam, kā respondentu vērtējumi ir nedaudz pieauguši: balli 7 pirms programmas izvēlējās 3 respondenti, pēc programmas – 4 respondenti, balli 8 pirms programmas - 1 respondents, pēc programmas - 3 respondenti, balli 10 pirms programmas - 0 respondenti, pēc programmas – 4 respondenti. Šajā vecumposmā pusaudži meklē draugus, ar kuriem varētu kontaktēties, līdz ar to veidojas „labāko draugu” loma, jo pusaudzis nevēlas būt viens. Pusaudži rīkojas tā, kā grupa uzskata, viņi ir konformisti. Pusaudžu vecumposmā, lai viņi spētu veiksmīgāk iejusties un iekļauties sabiedrībā, ir nepieciešamas draudzīgas attiecības ar vienaudžiem. Tātad kopumā piedalīšanās programmā veicinājusi pusaudžos draudzīgumu, kas pēc pētījuma autores pieredzes tika novērojama arī nodarbībās un citās aktivitātēs (piemēram, programmas ietvaros organizētajā mācību ekskursijā).

Pētījuma autore pievēršas rezultātiem, kas noskaidroti, veicot aptaujas analīzi, pa prasmju grupām. Pašnovērtējumu respondents veica, izmantojot 10 baļļu skalu. Saskarsmes prasmju grupā: *prasmes, kas veicina savstarpējo uzticēšanos grupā*, respondentiem bija jānovērtē savas prasmes pirms programmas un pēc programmas nodarbībām. Respondentiem bija jāatzīmē viens skaitlis (skat. 6. att.).

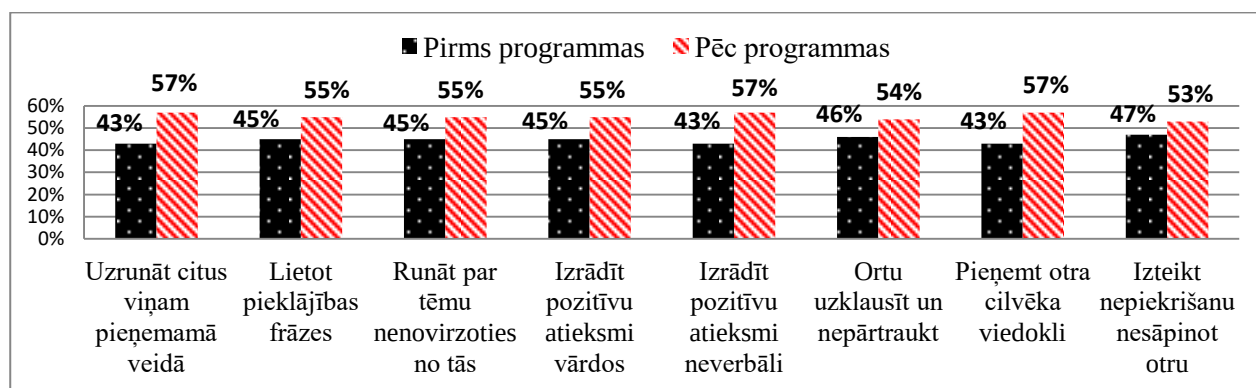

6. att. Pusaudžu prasmes, kas veicina savstarpējo uzticēšanos grupā

Attēlā redzams, ka pusaudži programmas laikā ir uzlabojuši, pilnveidojuši, attīstījuši prasmes, kas veicina savstarpējo uzticēšanos grupā. Visaugstākā dinamika no 41% uz 59% ir novērojama prasmē kontrolēt emocijas, ko pusaudži ir spējuši attīstīt spēcīgāk. Pēc programmas aprobācijas procentuāli zemāk ir novērtēta prasme runāt par savām izjūtām - 55%. Sociālās gleznošanas nodarbībās šī prasme tiek veicināta gan gleznojot, gan pēc tam verbālā sarunā (Truskovska, 2013/14). Šī prasme ļauj runāt ar citiem par savām vajadzībām, ļauj saprast citu vajadzības, kā arī veicina panākt saskaņu sabiedrībā – vienaudžu grupā, ģimenē, skolas vidē. Pēc pētījuma autores novērojuma nodarbībās, šo prasmi bija ļoti grūti veicināt šajā respondentu grupā, iespējams, ietekmēja tādi faktori kā internātskolas vide, no kurienes nāk respondenti, kā arī pieredze no ģimenes vides. Respondentiem bija arī grūti uzmundrināt un iedrošināt citus vienaudžus (pirms - 45%, pēc - 55%), pētījuma autore uzskata, ka to ietekmēja arī iepriekš minētā specifiskā internātskolas vide, kurā respondenti atrodas ilgstoši mācību gada laikā.

Teorētiskajā izpētē noskaidrojām, ka pusaudžiem svarīgi ir apgūt minētās prasmes, jo jebkura saskarsme sākas ar savstarpējo uzticēšanos, no tā ir arī atkarīgs, kā cilvēkam turpināsies tālākā saskarsme un kā viņš pilnveidos, apgūs citas prasmes.

Pētījuma autorei noskaidrots respondentu viedoklis arī saskarsmes prasmju grupā: *prasmes, kas veicina komunikāciju ar citiem*. Respondentiem bija jāatzīmē 10 baļļu skalā tikai viens skaitlis (skat. 7. att.).

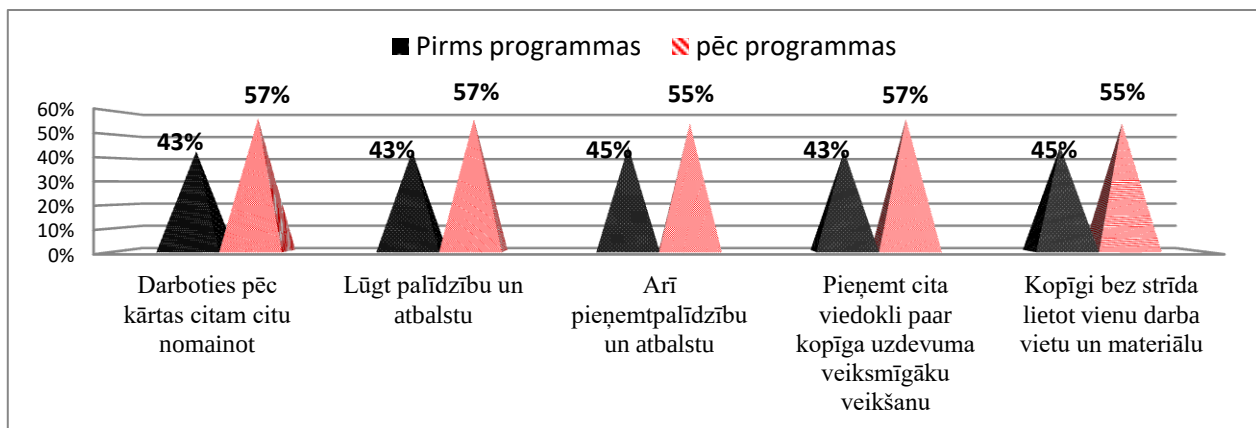

7. att. Pusaudžu prasmes, kas veicina komunikāciju ar citiem

Autore noskaidroja pusaudžu viedokli par to, kā viņi vērtē savas prasmes saskarsmes prasmju grupā prasmes, kas veicina komunikāciju ar citiem. Apskatot grafisko attēlojumu, redzam, ka arī šajā saskarsmes prasmju grupā ir vērojami uzlabojumi. No 43% uz 57% ir pieaudzis vērtējums prasmēm: uzrunāt citus viņam pieņemamā veidā, pieņemt otra cilvēka viedokli un izrādīt pozitīvu attieksmi neverbāli. Noskaidrojām, ka līdzdarbošanās interesantās nodarbēs vienaudžu grupās un refleksija par to, spēj ietekmēt pusaudžu emocijas, attieksmes un uzvedību. Procentuāli vismazāk no 47% uz 53% ir pieaudzis vērtējums prasmei izteikt nepiekrīšanu nesāpinot otru. Pētījuma autores pieredze un teorētiskās izpētes atziņas ļauj secināt, ka to visdrīzāk ietekmē pusaudžu iepriekšējās socializācijas vide un to ietekmējošie faktori, proti, pusaudži nāk no internātskolas vides, daudzi no viņiem aug nepilnās ģimenēs, citi aug bez vecākiem. Daudziem ir sāpīga dzīves pieredze, kas ietekmē pusaudžu reakcijas un darbības.

Cilvēki informāciju viens otram var nodot dažādos veidos, piemēram, ar vārdiem, mutiski – verbālā komunikācijā, kā arī informāciju var nodot bez vārdiem, ar savu pozu, ķermeņa valodu, sejas mīmiku, žestiem – neverbālās komunikācijas veidā. Informāciju vēl var iemācīties nodot un saņemt, piedaloties īpaši organizētā gleznošanas procesā caur krāsām, caur mijiedarbību strādājot pie gleznas tapšanas, caur pašu gleznu un refleksiju par to un par pašu gleznošanas procesu. Tieši sociālās gleznošanas procesā pusaudži izmanto visus šos nosauktos informācijas nodošanas un saņemšanas veidus, kas kopumā attīsta saskarsmes kultūru bez un ar vārdiem. Prasme sadzirdēt un saklausīt bez vārdiem ir īpaša prasme, ko var attīstīt šajā aizraujošā sociālā spēlē ar krāsām.

Tika noskaidrots respondentu pašnovērtējums saskarsmes prasmju grupā: *prasmes, kas veicina efektīvu mijiedarbību grupas darbā ar citiem*. Respondentiem bija jāatzīmē 10 baļļu skalā tikai viens skaitlis (skat. 8. att.).

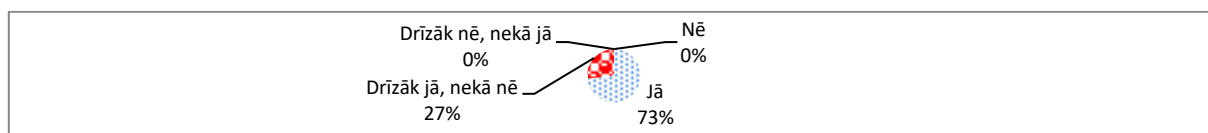

8. att. Pusaudžu prasmes, kas veicina efektīvu mijiedarbību grupas darbā ar citiem

Apkopojot un izanalizējot šos rezultātus, arī var novērot pozitīvu dinamiku. Visstraujāk, no 43% uz 57%, vērtējums pieauga prasmēm: darboties pēc kārtas cits citu nomainot, lūgt palīdzību un atbalstu, pieņemt cita viedokli par kopīga uzdevuma veiksmīgāku veikšanu. Apkopotajos rezultātos, ir novērojamas nelielas pozitīvas izmaiņas, bet tas jau ir labs rādītājs, jo dažādi cilvēki, pusaudži vienādos apstākļos var gūt dažādus panākumus. Pusaudžiem ir nepieciešams attīstīt prasmi, kas veicina efektīvu mijiedarbību, jo viņiem jāprot sadarboties ar citiem vienaudžiem, cilvēkiem. Veiksmīga mijiedarbība pusaudžiem dod iespēju katru dienu būt kopā ar citiem cilvēkiem un socializēties. Tā māca piekāpšanos un dalīšanos, kompromisu, lūgt palīdzību un sniegt atbalstu.

Psiholoģe Omārova S. (1996) uzskata, ka pusaudzis spēj kļūt par personību tikai tad, kad iekļaujas grupās, dzīvo un piedalās tajās. Pusaudži, aktīvi līdzdarbojoties un mijiedarbojoties grupā, spēj apgūt saskarsmes prasmes, kuras savādāk nevarētu tik labi apgūt. Iegūtajos datos ir vērojama pozitīva dinamika no pusaudžu sniegtajām atbildēm, un tas jau ir ļoti labs rādītājs, jo katrs indivīds spēj gūt atšķirīgus panākumus.

Pēc programmas aprobācijas respondenti puda savu viedokli, vai dalība sociālās gleznošanas grupu darbā ir sekmējusi saskarsmes prasmes kopumā (skat. 9. att.).

9.att. Saskarsmes prasmju pilnveide sociālās gleznošanas nodarbībās

Noskaidrojām, kā pēc pusaudžu domām viņiem uzlabojušās un pilnveidojušās kopumā saskarsmes prasmes: 73% atbildēja jā un 27% - drīzāk jā, nekā nē. Pusaudži paši apzinās un jūt, ka ir uzlabojusies viņu saskarsme ar vienaudžiem, jo ir attīstītas komunikācijas prasmes, spēja uzticēties viens otram, savstarpēji sadarboties. Autore, reflektējot par savu pieredzi, tiešām redz uzlabojumus tajā: kādi pusaudži bija, kad iepazinās nodarbībās, un kādi ir tagad, beidzot

programmas aprobāciju. Sociālās gleznošanas procesā notiek kontaktēšanās ar citiem cilvēkiem gan tieši (verbāli), gan netieši (ar krāsu palīdzību, ar ķermeņa valodu). Šādā saskarsmes procesā tiek izteikta cilvēku uzvedība, attieksmes, uzskati un emocijas. Sociālajā gleznošanā tiek īstenots viss daudzšķautņainais saskarsmes process kopumā – informācijas apmaiņa jeb komunikācija, saskarsmes partneru mijiedarbība jeb interakcija un saskarsmes partneru savstarpējā sapratne un uztvere jeb prercepcija (pēc Pļavniece M., Škuškovnika D., 2002; Dubkevičs L., 1999; Smukā I., 2011).

Pēc programmas aprobācijas pētījuma autore noskaidroja, vai respondenti ieteiktu citiem apmeklēt sociālās gleznošanas nodarbības. Bija jāizvēlas tikai viens variants.

Pētījumā noskaidrots, ka visi respondenti ieteiktu citiem piedalīties sociālās gleznošanas nodarbībās un gūt līdzīgu pieredzi: 67% - jā, 33% - drīzāk jā, nekā nē, kā arī tika noskaidrots, ka tikai vienam respondentam ir bijusi iepriekš iespēja piedalīties līdzīgā nodarbē. Sociālās gleznošanas process dalībniekiem rosina pārdomāt par saskarsmi, par cilvēku savstarpējām attiecībām, par to uzlabošanas iespējām, būtībā sniedz impulsu tālākai darbībai, rīcībai, sevis pilnveidošanai.

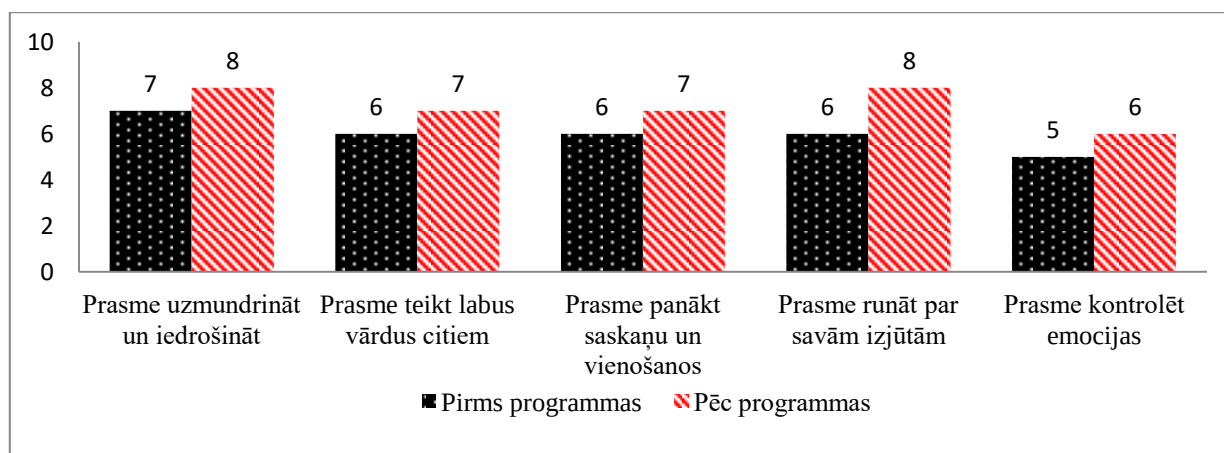
Pētījuma autore nobeigumā guva apstiprinājumu šādas preventīvās programmas lietderībai kopumā. Pusaudži ne tikai interesanti un lietderīgi pavadīja brīvo laiku, bet arī guva jaunu noderīgu pieredzi saskarsmē ar citiem.

Saskarsmes prasmes nekad nepastāv katra atsevišķi, tas ir viens kopums, kas papildina viens otru un tad arī socializācijas process notiek veiksmīgāk. Saskarsmes prasmes ir stingri saistītas kopā un vienotā sistēmā, ko pusaudzis spēj apgūt socializācijas procesa laikā (Lieģeniece D., 1998).

2.2. Pusaudžu individuālās saskarsmes dinamikas izpētes rezultāti

Pētījuma autore izpētīja katra pusaudža individuālās saskarsmes prasmju dinamiku pēc aizpildītās anketas pirms un pēc programmas. Pēc respondentu individuālo rezultātu apkopotajiem datiem var diagnosticēt, ar kuru pusaudzi sociālajam pedagogam nepieciešams strādāt individuāli, iespējams veikt individuālu korekcijas darbu. Ieskatam tiek piedāvāta viena respondenta rezultātu apskats un analīze.

Respondents Nr.1. Noskaidrojām kā vērtē savas prasmes, kas veicina savstarpējo uzticēšanos grupā (skat. 10. att.).

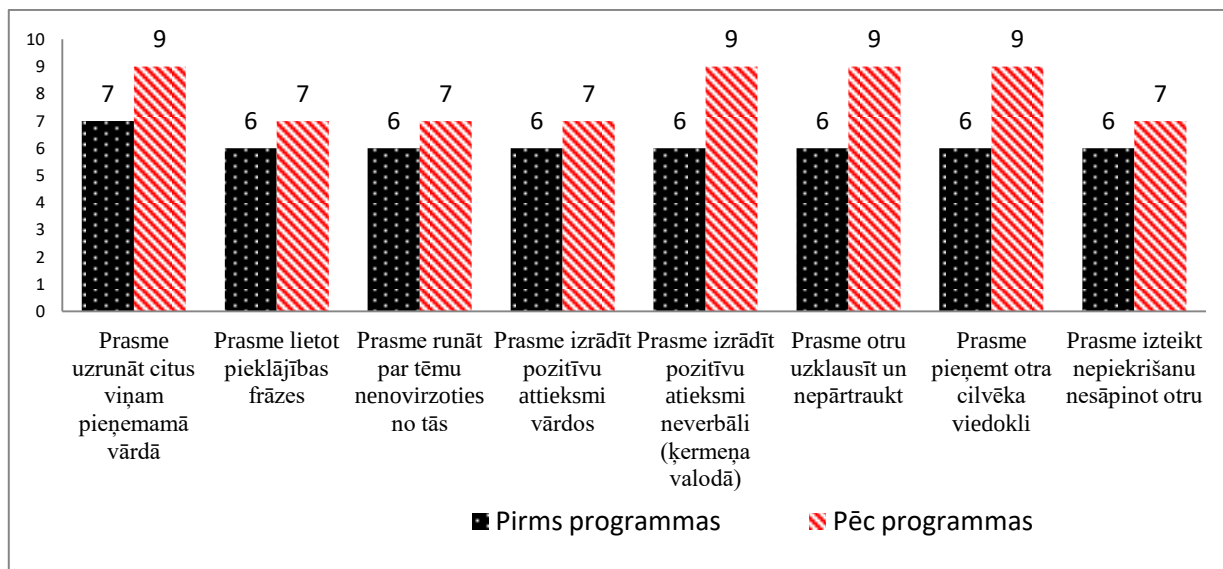

10. att. Respondenta Nr.1. prasmju, kas veicina savstarpējo uzticēšanos grupā
dinamikas attēlojums

Pēc sniegtām atbildēm noskaidrojām, ka visām prasmēm grupā vērtējumā ir vērojama pozitīva dinamika – pieaugums par vienu vai divām pozīcijām. Par divām pozīcijām ir uzlabojusies prasme runāt par savām izjūtām, par vienu - pārējās attēlā redzamās prasmes. No teorētiskajām atziņām zinām, ka cilvēka attīstības dzinējspēks ir darbīguma kopums, kas veidojas pārdzīvojumiem, pieredzes, vērojumiem, ietverot tos visu personas interešu lokā, kā arī ieskaitot

personības struktūras esamību un rīcības spēju uz pašrefleksiju (Briško B., 2010). Sociālās gleznošanas procesā pusaudzis spēja izjust dažādas emocijas, no kā arī mācās, pilnveidojas, gūst pieredzi, zināšanas, attīsta prasmes.

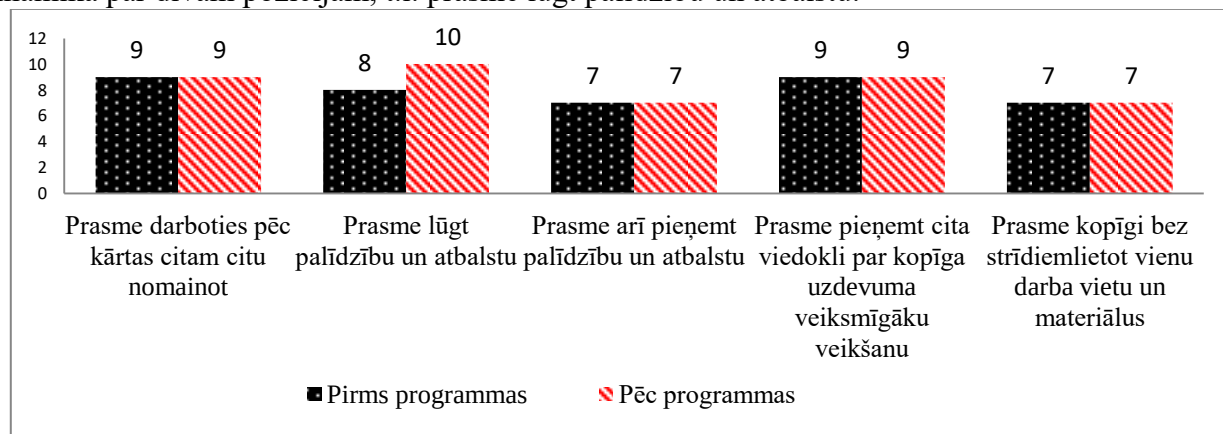
Saskarsmes prasmes ir prasmju kopums, kur, attīstot vienas prasmes, var veicināt izmaiņas pārējās. Kā redzam, nākamajā prasmju grupā *prasmes, kas veicina komunikāciju ar citiem* arī notikusi pozitīva dinamika (skat. 11. att.).

11. att. Respondenta Nr.1. prasmju, kas veicina komunikāciju ar citiem, dinamikas attēlojums

Visaugstākais rādītājs novērojams 3 prasmēs (izmaiņas par trīs pozīcijām uz augšu): prasme izrādīt pozitīvu attieksmi neverbāli (ķermeņa valodā), prasme otru uzklaustīt un nepārtraukt un prasme pieņemt otra cilvēka viedokli. Uzlabotas prasmes ne tikai klausīties, bet arī sadarboties, otru nepārtraucot, prasme, lai arī nepiekrīst, bet pieņem citu viedokli, kā arī paust pozitīvu attieksmi ķermeņa valodā liecina par veiksmīgu komunikāciju un savstarpēji atbalstošu saskarsmi. Kā redzam attēlā arī pārējās prasmēs notikusi kaut neliela, bet pozitīva dinamika - par 1 vai 2 pozīcijām. Atbilstoši teorētiskajām atziņām jebkurš process, tātad arī saskarsmes prasmju apgūšanas process norit pakāpeniski, kā arī socializācijas process norit visa cilvēka mūža garumā. Sociālā pedagoga uzdevums ir to veicināt, radot atbilstošus apstākļus pusaudžiem tā sekmēšanai.

Apskatot iegūtos rezultātus (skat. 12. att.), saskarsmes prasmju grupā *prasmes, kas veicina efektīvu mijiedarbību grupas darbā ar citiem*, redzam, ka tikai vienā no prasmēm notikusi pozitīva dinamika par divām pozīcijām, t.i. prasme lūgt palīdzību un atbalstu.

12. att. Respondenta Nr.1. prasmes, kas veicina efektīvu mijiedarbību grupas darbā ar citiem

No sociālpedagoģiskā viedokļa prasme griezties pēc palīdzības un lūgt to ir ļoti būtiska. Pirmkārt, tas liecina par pusaudža motivāciju uzklaustīt un, iespējams, kaut ko mainīt.

Otrkārt, tas liecina par to, ka pusaudzis prot novērot savus resursus un vajadzības gadījumā griezties pēc palīdzības. Pārējās prasmēs, kā redzam attēlā, nav notikušas izmaiņas. Iespējams, lai tas notiktu, pusaudzis biežāk jāiesaista programmās, kur socializēšanās tiek veicināta tieši grupu darbā.

Kā arī izpētes rezultāti sniedz informāciju individuālajam sociālā pedagoga korekcijas darbam. Pēc šiem eksperimentālā pētījuma datiem sociālais pedagogs var izveidot individuālo programmu katram pusaudzim, kuram tas ir nepieciešams.

3. Secinājumi

1) Empīriskajā pētījumā, realizējot to divos posmos, gūtas daudzas svarīgas atziņas un izdarīti secinājumi. Būtiskākie secinājumi par situācijas izpēti, proti, par 1. posmu sīkāk apskatāmi jau iepriekš minētajā avotā.

2) Empīriskā pētījuma 2. posmā, pēc preventīvās programmas pusaudžu saskarsmes prasmju sekmēšanā, pielietojot sociālās spēles, sociālās gleznošanas metodi, veikta padziļināta problēmas izpēte, gūtas atziņas un secinājumi.

3) Eksperimentālā pētījuma posma būtiskākie secinājumi:

1. Lielai daļai pusaudžu - 40% nav bijusi pieredze grupu darbā ārpus skolas. Tikai daļai – 60% respondentu, kuriem ir bijusi šāda pieredze iepriekš, tās nodarbes šķita neinteresantas, vai vispār nepatika piedāvājums, kā arī tika atzīmēts, ka nebija ar ko kontaktēties. Tātad ir bijusi negatīva pieredze. Ja ir interesanti, pusaudzim patīk veicamā nodarbe, tad negatīvisms, opozīcija, nepakļaušanās bieži vien nav vērojama vai arī samazinās, tātad speciālistiem, veidojot nodarbības pusaudžiem, jāņem vērā šis fakts;
2. Pusaudžiem dalība programmas aktivitātēs, nodarbībās palīdzēja pilnveidoties: būt atvērtākiem, pašpārliecinātākiem, nekautrēties un runāt par nozīmīgām un svarīgām lietām, kas kopumā ietekmē personības izaugsmes procesu;
3. Pusaudžu vecumā, lai viņi spētu veiksmīgāk iejusties un iekļauties sabiedrībā, ir nepieciešamas draudzīgas attiecības ar vienaudžiem; spēju būt draudzīgam saskarsmē ar citiem ir uzlabojuši daudzi programmas dalībnieki, ko uzrāda kaut arī neliela, bet pozitīva dinamika rādītājos;
4. Pusaudži ir attīstījuši un pilnveidojuši programmas laikā *saskarsmes prasmes, kas veicina savstarpējo uzticēšanos grupā*: visaugstākā dinamika no 41% uz 59% ir novērojama prasmē kontrolēt emocijas, procentuāli zemāk ir novērtēta prasme runāt par savām izjūtām (55%), lai arī sociālās gleznošanas nodarbībās tiek veicināta šī prasme gan gleznojot (neverbāli), gan pēc tam – verbāli, aicinot piedalīties sarunās, diskusijās; Šī prasme ļauj runāt ar citiem par savām vajadzībām, ļauj saprast citu vajadzības, kā arī veicina panākt saskaņu sabiedrībā – vienaudžu grupā, ģimenē, skolas vidē. Iespējams, respondentu grupā to ietekmēja tādi faktori kā internātskolas vide, no kurienes nāk respondenti, kā arī iepriekšējā pieredze no ģimenes vides; šis faktors ietekmēja arī prasmes “uzmundrināt un iedrošināt citus vienaudžus” pilnveidi - pirms 45% pēc 55%;
5. *Saskarsmes prasmju grupā prasmes, kas veicina komunikāciju ar citiem* arī tika konstatēti uzlabojumi, no 43% uz 57% ir mainījusies prasme uzrunāt citus viņam pieņemamā veidā, pieņemt otra cilvēka viedokli un izrādīt pozitīvu attieksmi neverbāli, kas apliecina teorētiskās atziņas, ka līdzdarbošanās interesantās nodarbēs vienaudžu grupās, šajā gadījumā sociālās gleznošanas grupā un refleksija par to, spēj ietekmēt pusaudžu emocijas, attieksmes un uzvedību; procentuāli vismazāk no 47% uz 53% ir mainījusies prasme izteikt nepiekrīšanu, nesāpinot otru. Iespējams, respondentu (pusaudžu) reakciju un darbību ietekmē arī sāpīgā iepriekšējā dzīves pieredze, ģimenes sociālā vide;
6. *Pusaudžu saskarsmes prasmju grupā, kas veicina efektīvu mijiedarbību grupas darbā ar citiem* vērojama pozitīva dinamika (no 43% uz 57%) prasmēs: darboties pēc kārtas cits citu nomainot, lūgt palīdzību un atbalstu, pieņemt cita viedokli par kopīga uzdevuma veiksmīgāku veikšanu. Apkopotajos rezultātos, ir novērojamas nelielas pozitīvas izmaiņas, bet tas jau ir labs rādītājs, jo dažādi cilvēki, pusaudži vienādos apstākļos var gūt dažādus panākumus. Pusaudžiem ir

nepieciešams attīstīt prasmi, kas veicina efektīvu mijiedarbību, jo viņiem jāprot sadarboties ar citiem vienaudžiem, cilvēkiem. Veiksmīga mijiedarbība pusaudžiem dod iespēju katru dienu būt kopā ar citiem cilvēkiem un socializēties;

7. Pusaudži pauž viedokli, ka viņiem *ir uzlabojušās un pilnveidojušās kopumā saskarsmes prasmes*: 73% atbildēja jā, bet 27% - drīzāk jā, nekā nē. Pusaudži paši apzinās un jūt, ka ir uzlabojusies viņu saskarsme ar vienaudžiem, jo ir attīstītas komunikācijas prasmes, spēja uzticēties viens otram, savstarpēji sadarboties;
 8. Visi respondenti - 67% jā, 33% drīzāk jā, nekā nē ieteiktu citiem piedalīties sociālās gleznošanas nodarbībās un gūt līdzīgu pieredzi;
 9. Eksperimentālā pētījuma datus sociālais pedagogs var izmantot individuālās programmas izveidei katram pusaudzim, kuram tas ir nepieciešams, kā arī, izmantojot atbilstošas darba formas, metodes, pārvarēt socializācijas grūtības.
- 4) Tika gūts praktisks apstiprinājums teorētiski izstrādātās **Preventīvās programmas** pusaudžu socializācijas procesa sekmēšanai sociāli pedagoģiskā darbībā, pielietojot sociālās spēles un sociālo gleznošanu, lietderībai kopumā. (Barkane, 2018). Pusaudži ne tikai interesanti un lietderīgi pavadīja brīvo laiku, bet arī guva jaunu noderīgu sociālo pieredzi saskarsmē ar citiem.

Bibliogrāfija

1. Andersone R. (2001). *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās*. R: Raka.
2. Bandura A., (1989) *Social cognitive theory*. <https://www.uky.edu/~eushe2/Bandura/Bandura1989ACD.pdf> – resurss apskatīts 22.05.2016.
3. Barkane E. (2018). Sociāli pedagoģiskā preventīvā programma pusaudžu saskarsmes prasmju sekmēšanai sociālajā gleznošanā atvērtajā dienas centrā. *Jauno zinātnieku pētījumi sociālajā jomā: problēmu iespējamie risinājumi. Zinātniski metodisko rakstu krājums*. Sastādītāji Ž.Truskovska, R.Orska. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.
4. Barkane E., Truskovska Ž. (2017). *Pusaudžu socializācijas procesa veicināšana neformālās izglītības vidē*. Rēzeknes internātpamatskola – attīstības centrs, Latvija. http://www.rli.lv/Pusaudzu_socializacija.pdf - resurss apskatīts 20.12.2017.
5. Engere, I., Gleške, L., Kvjatkovska, I., Šulce D. (2004). *Sociālā pedagoga darbība konfliktsituāciju risināšanā skolā*: rokasgrāmata. SDSPA Attīstība, Rīga.
6. Claudio Zaki Dib, (1987). *Formal, non-formal and informal education: concepts/ applicability*. <http://techne-dib.com.br/downloads/6.pdf>- resurss apskatīts 19.05.2016.
7. Dubkevičs L. u.c. (1999). *Saskarsme audzēkņiem*. R: Jumava.
8. Lieģeniece D. (1998). *Sociālās prasmes*. Grigule., Silova., *Mācīsimies sadarboties*. Sorosa fonds.
9. Omārova S., (1996). *Cilvēks dzīvo grupā*. Rīga.
10. Pļaviniece M., Škuškovnika D. (2002). *Sociālā psiholoģija pedagogiem*. Raka.
11. Smukā I. (2011). *Pedagoģiskā mijiedarbība un skolēnu fiziskā aktivitāte*. Promocijas darbs. Rīga.
12. Truskovska Ž. (2013/14). *Sociālā gleznošana*. Lekciju pieraksti (nepublicēts materiāls), RTA.

STUDY OF MUSIC THERAPY ELEMENTS THROUGHOUT POSSIBILITIES FOR SOCIAL WORK WITH SENIORS WITH FUNCTIONAL DISABILITIES IN INSTITUTION

Agnese Milukova

Abstract: The topical social problem for seniors with functional disabilities is the need of physical, spiritual and mental health, well-being, social welfare, quality of life maintenance and improvement in order to ensure integration into the social environment of long-term social care center. It is important for employees of social institutions to identify and understand the seniors' social problems caused by age and provide the client with appropriate assistance.

The social rehabilitation process for seniors with functional disabilities in the institutions faces the lack of diversity of social services, as well as under- used music therapy elements and their resources for improvement of client's quality of life, physical, spiritual and mental health. The lack of research on the usefulness of application of music therapeutic elements in social rehabilitation work for seniors with functional disabilities is identified.

19

1. Pētījuma organizācija

Runājot par pētniecības būtību, zinātniskajā literatūrā pieejamā informācija liecina, ka pētījumu var aplūkot kā noteiktu norišu sistēmu, lai varētu iegūt patiesu informāciju, uz kuras pamata, savukārt, tiek izstrādāti praktiskie ieteikumi. Pētījumā iegūto rezultātu izmantošanu praksē sauc par procesu, kurā tiks realizēti ieteikumos esošie zinātniskie pamatojumi. Tostarp, iegūto pētījuma rezultātu efektīvs pielietojums varētu būt sociālā darba mērķis. (*Gumbina, Kampare, Liepiņa, 2002*).

Pētījumam izvirzītais **mērķis** ir izpētīt mūzikas terapijas elementu izmantošanas iespējas sociālā rehabilitētāja darbā ar senioriem ar funkcionālajiem traucējumiem dzīves kvalitātes uzlabošanai institūcijā.

Pētījuma bāze: Senioru ar funkcionālajiem traucējumiem mūzikas terapijas elementu izmantošanas iespējas dzīves kvalitātes uzlabošanā institūcijā tika pētītas **Pensionāru sociālo pakalpojumu centrā** Rēzeknē 2016. gadā. Pētījumā piedalījās **respondentu izlases kopa** - 10 klienti - seniori ar funkcionālajiem traucējumiem vecumā no 65 līdz 80 gadiem, 7 sievietes un 3 vīrieši. Pētījuma veikšanai tika iesaistīti arī centra darbinieki: sociālais darbinieks, 2 sociālie rehabilitētāji un sociālais aprūpētājs. **Kopā – 14 respondenti.**

Izpētot dažādus avotus, tika noskaidrots, ka pēc būtības pētījumam ir vairāki veidi. Katrā no zinātnes jomām tiek pielietotas divu zinātnisku pieeju grupas, proti, kvalitatīvās (naratīvās) un kvantitatīvās (empīriskās) pētījumu metodes. Ar kvalitatīvās pētījuma metodes palīdzību iegūst informāciju par kādas parādības būtību un dažādiem aspektiem, pēta viedokļu dažādību, meklē atbildes uz jautājumiem: „kā?”, „kāpēc?”. Visbiežāk izmantotās kvalitatīvo pētījumu metodes ir dokumentu analīze, novērošana, intervija. Savukārt ar kvantitatīvās pētījuma metodes pielietojumu iespējams iegūt empīrisku, skaitlisku informāciju par kādas parādības izplatību, meklē atbildes uz jautājumiem: „cik daudz?”, „cik bieži?”. Aktuālākās pielietotās kvantitatīvo pētījumu metodes ir anketēšana, arī interneta aptauja. (*D. Oļehnovičs, 2011*)

Piedāvātā pētījuma veikšanai autore pielietoja šādas **pētišanas metodes**: literatūras analīzi, dokumentu analīzi, novērošanu, anketēšanu, interviju un matemātisko datu apstrādi.

Izpētei tika atlasīti ar institūcijas vadības piekrišanu šādi **dokumenti**: klientu individuālais sociālās aprūpes plāns, klientu individuālais sociālās rehabilitācijas plāns, klientu personīgā lieta, medicīnas izziņa, sociālā rehabilitētāja amata apraksts, gada plāns un atskaišu analīze 2016. gadam.

Tika veikta pētījuma bāzes institūcijas 10 klientu *novērošana* dažādu nodarbību laikā, kā arī tika veikta sociālās rehabilitācijas pasākumu dažādības novērošana, saistībā ar mūzikas pielietošanu.. Novērošana notika laika posmā no 2016. gada 1. februāra līdz 2016. gada 26. martam, sastādīti 3 novērošanas protokoli. Novērošanā iegūtie rezultāti netiek atsevišķi apkopoti un analizēti, bet tiek izmantoti salīdzinājumam un papildināšanai, analizējot aptaujā iegūtos rezultātus.

Veikta institūcijas darbinieku - respondentu (4) *anketēšana*. Anketas respondenti aizpildīja individuāli. Anketā ietverti dažādi jautājumi – atklātie, slēgtie un daļēji slēgtie, paredzēti arī atbilžu varianti. Anketa sastāv no 10 jautājumiem. Pētījuma autore ar nolūku speciālistu aptaujai izmantoja anketas formu, bet klientiem – senioriem individuālās intervēšanas formu, paredzot, ka anketu aizpildīšana var radīt grūtības senioriem, kā arī intervijā sarunas laikā var efektīvāk uzrunāt vecu cilvēku, palīdzot viņam atvērties un tādējādi iegūt vērtīgu informāciju.

Pētījumā *sarunas* metode tika pielietota arī aptaujā ar speciālistiem, lai iegūt papildinformāciju anketā iegūto rezultātu apstrādei un analīzei.

Praktiskajā pētījumā darba tēmas ietvaros autore veica institūcijas klientu – respondentu (10) *intervēšanu*. Intervija ietver 10 jautājumus, tā ir daļēji strukturētā intervija, jautājumi sakārtoti secīgi, lai varētu pakāpeniski noskaidrot klientu – senioru izpratni un viedokli par dzīves kvalitāti, apmierinātību ar saņemtajiem sociālajiem pakalpojumiem institūcijā, kā arī mūzikas lomu viņu dzīvē jaunības laikos un tagad, atrodoties ilgstošas aprūpes centrā.

Šajā pētījumā iegūto rezultātu un datu matemātiskā apstrāde veikta, izmantojot datorprogrammas *MS Word*, *MS Excel*. (*skat. 2. nodaļā*)

2. Pētījumā iegūtie rezultāti

Izvirzītā pētījuma mērķa - mūzikas terapijas elementu izmantošanas iespējas sociālā rehabilitētāja darbā ar senioriem ar funkcionālajiem traucējumiem dzīves kvalitātes uzlabošanā institūcijā - sasniegšanai darba autore veica pētījumu šādā secībā – dokumentu analīze, institūcijas speciālistu anketēšana, klientu intervēšana un novērošana.

2.1. Dokumentu analīzes rezultāti

Darba tēmas ietvaros autore veica pētījumu ilgstošas sociālās aprūpes centrā, analizējot institūcijas dokumentus ar mērķi noskaidrot mūzikas terapijas elementu izmantošanas iespējas sociālā rehabilitētāja darbā ar klientiem - senioriem ar funkcionālajiem traucējumiem – viņu dzīves kvalitātes institucionālajā vidē uzlabošanai.

Veicot pētījumu, bija iespēja iepazīties, izanalizēt un izpētīt šādus institūcijas dokumentus: klientu individuālos sociālās aprūpes plānus, klientu individuālos sociālās rehabilitācijas plānus, klientu personīgās lietas, medicīnas izziņas, sociālā rehabilitētāja amata aprakstu, gada plānus un atskaites. Analizējot institūcijas dokumentāciju, darba autores galvenais uzdevums bija uzzināt un izpētīt, vai ilgstošas sociālās aprūpes centrā klientiem – senioriem ar funkcionālajiem traucējumiem - dzīves kvalitātes uzlabošanai ir pieejami klientu spējām un vajadzībām atbilstoši sociālās rehabilitācijas pakalpojumi, izmantojot mūzikas terapijas elementus, un cik liela nozīme klientu sociālās rehabilitācijas procesā ir mūzikai, vai vispār mūzika un tās elementi kā sociālā rehabilitētāja darba metode klientiem tiek izmantota sociālajā rehabilitācijā.

Veicot dokumentu izpēti, lielāka uzmanība tika pievērsta klientu individuālajiem sociālās rehabilitācijas plāniem, jo tieši šajos plānos tiek atspoguļotas klientu aktuālākās problēmas, mērķi un uzdevumi, veicamie pasākumi un plānotās aktivitātes problēmu risināšanai, atbildīgie darbinieki (visbiežāk sociālais rehabilitētājs, arī sociālais darbinieks), izpildes laiks, kā arī plānotais izvērtējums un darbību rezultāti, proti, vai sociālās rehabilitācijas plānā izvirzītie mērķi tiek sasniegti. Darba autore veica 10 izvēlēto klientu – senioru ar funkcionālajiem traucējumiem – individuālo sociālās rehabilitācijas plānu izpēti, kur konstatēja, ka atbilstoši šo klientu veselības stāvoklim, funkcionālajām spējām un vēlmēm centra sociālais rehabilitētājs piedāvā relaksējošas mūzikas klausīšanās nodarbības, kas visbiežāk notiek tikai vienu reizi nedēļā. Šīs nodarbības arī

plāno un vada centra sociālais rehabilitētājs ar mērķi lietderīgi aizpildīt pensionāru brīvo laiku, kā arī uzlabot klientu noskaņojumu un pašsajūtu.

Detalizētāk tiks apskatīti 2 institūcijas klientu individuālie sociālās rehabilitācijas plāni. Tātad pirmajā plānā būs apskatīts klients – seniors ar vieglākiem funkcionālajiem traucējumiem un labāku veselības stāvokli, otrajā plānā būs aplūkots klients - seniors jau ar smagākiem, nopietnākiem funkcionālajiem traucējumiem un sliktāku veselības stāvokli.

Apkopojot un izanalizējot pirmajā dokumentā pieejamo informāciju, varam spriest, ka institūcijā senioriem ar vieglākiem funkcionālajiem traucējumiem un labāku veselības stāvokli tiek piedāvāts samērā plašs un dažāds nodarbību klāsts sociālās rehabilitācijas procesa nodrošināšanai – pastaigas svaigā gaisā, aktuālas informācijas iegūšana, sarunas par interesējošām tēmām, par problēmām u.c. Pētot individuālo sociālās rehabilitācijas plānu var redzēt, ka sociālais rehabilitētājs tostarp arī organizē nodarbības, izmantojot mūzikas terapijas elementus, tā piemēram, aicina klientus uz muzikālajiem pasākumiem centrā, kad uzstājas viesu ansamblī, kori vai notiek koncerts par godu svētkiem, piemēram, Lieldienas, Līgo svētki, Ziemassvētki, Jaungada pasākums utt.

Analizējot otrā dokumenta saturu, konstatēts, ka klientiem - senioriem ar smagākiem funkcionālajiem traucējumiem un sliktāku veselības stāvokli pārsvarā tiek piedāvāta tikai klasiskās mūzikas klausīšanās, kas notiek turpat klientu dzīvojamajās istabās. Jāuzsver, ka sociālās rehabilitācijas procesā neietilpst individuālās nodarbības vai konsultācijas ar mērķi izrunāt izjusto un piedzīvoto mūzikas klausīšanās nodarbību laikā. Savukārt iespēja apmeklēt koncertus un muzikālos pasākumus (skolu un pilsētas koru un deju kolektīvu, grupu vai biedrību uzstāšanās) centra aktu zālē ir tikai tiem klientiem, kuru funkcionālās spējas ir labākas un atļauj veselības stāvokli.

Balstoties uz institūcijā izpētīto dokumentu analīzi, varam secināt, ka ilgstošas sociālās aprūpes centrā ir vērojams sociālo pakalpojumu daudzveidības trūkums un ir šo pakalpojumu vienveidība, tāpēc klientu – senioru ar funkcionālajiem traucējumiem – ievērojamai dzīves kvalitātes, noskaņojuma un pašsajūtas uzlabošanai nepieciešams veikt korekcijas un ieviest papildinājumus individuālajos sociālās rehabilitācijas plānos, pilnvērtīgāk un daudz plašāk izmantojot mūzikas terapijas elementus šai mērķa grupai. Individuālajos rehabilitācijas plānos klientiem – senioriem ar sliktākām funkcionālām spējām un veselības stāvokli tiek piedāvāts tikai viens pakalpojums – mūzikas klausīšanās istabā.

2.2. Anketēšanā un sarunās iegūto rezultātu apkopojums un analīze

Pētījuma ietvaros pētījuma bāzes speciālistiem - sociālajiem darbiniekiem, sociālajiem rehabilitētājiem un sociālajiem aprūpētājiem tika sagatavotas un izsniegtas anketas. Anketēšanas mērķis - noskaidrot PSPC iepriekšminēto darbinieku viedokli par šīs mērķa grupas dzīves kvalitāti institūcijā, dzīves kvalitātes uzlabošanu, kā arī mūzikas terapeitisko ietekmi uz cilvēku kopumā un mūzikas terapijas elementu pielietošanas iespējām uzlabot un saglabāt PSPC klientu dzīves kvalitāti un labsajūtu. Anketēšanā piedalījās 4 respondenti – sociālais darbinieks, 2 sociālie rehabilitētāji un sociālais aprūpētājs. Iegūto rezultātu analīzei tika izmantota arī informācija, kas iegūta individuālās sarunās ar šiem respondentiem.

Vispirms tika noskaidrots darbinieku viedoklis par to, ko viņu izpratnē nozīmē jēdziens – „dzīves kvalitāte”. Analizējot respondentu atbildes, bija redzams, ka pirmais respondents (sociālais darbinieks) uzskata, ka dzīves kvalitāte ir labvēlīgi, normāli, cilvēka tiesībām atbilstoši apstākļi, laimes sajūta, komforts un apmierinātība ar sevi un dzīvi kopumā. Otrais respondents (sociālais rehabilitētājs) atbildēja līdzīgi, proti, dzīves kvalitāte, viņaprāt, ir laime un prieks, pozitīva attieksme pret dzīvi, apmierinātība ar savu dzīvi kopumā, tā ir arī labs veselības stāvoklis un izvēles brīvība. Savukārt trešais respondents (sociālais aprūpētājs) uzskata, ka dzīves kvalitāte, pirmkārt, ir labvēlīgs fiziskās veselības stāvoklis, ne mazāk svarīga ir arī psiholoģiskā labsajūta un iekšēja laimes sajūta, tika pieminēts arī blakus cilvēku labvēlīgs veselības stāvoklis, iespēja pašrealizēties un pašizpausties. Toties ceturtais respondents (sociālais rehabilitētājs) atbildēja, ka viņam dzīves

kvalitāte nozīmē pietiekamus materiālos ienākumus un kvalitatīvu, pilnvērtīgu atpūtu. Varam spriest, ka visu četru respondentu atbildēs atspoguļojas līdzīga un pozitīva jēdziena – dzīves kvalitāte – izpratne, jo dzīves kvalitāte ir sabiedrības labklājības rādītājs, kas ietver kā fizisko, tā arī garīgo veselību, lietderīgu brīvo laiku, tiesības patstāvīgi pieņemt lēmumus un tos realizēt, kā arī materiālo nodrošinājumu.

Turpinājumā tika noskaidrots respondentu viedoklis par klientu dzīves kvalitāti institūcijā pašreiz. Tika piedāvāti 4 atbilžu varianti. Lielākā daļa respondentu (3) uzskata, ka klientu dzīves kvalitāte institūcijā pašreiz ir laba, viens respondents klientu dzīves kvalitāti aprūpes centrā vērtē ļoti labi. Var spriest, ka vairums respondentu (3) ir reāli domājoši darbinieki, kuri diezgan kritiski izvērtē klientu dzīvi un sociālo funkcionēšanu institūcijā jeb klientu dzīves kvalitāti institūcijā, *sarunā* norādot, ka sociālie pakalpojumi nekad nevar būt pilnīgi, ka vienmēr ir uz ko tiekties un ir nepieciešams attīstīt un pilnveidot gan sociālās aprūpes, gan sociālās rehabilitācijas pakalpojumus klientiem, lai tiem varētu nodrošināt patiešām augstvērtīgu un pēc iespējas labāku dzīves kvalitāti. Savukārt viens respondents, kas uzrādot apzīmējumu – ļoti labi, sniedza pozitīvu attieksmi pret klientu dzīves kvalitāti centrā. Tātad respondents uzskata, ka klientiem viss nepieciešamais ir nodrošināts un nav nepieciešamības pēc sevišķas pakalpojumu uzlabošanas klientu dzīves kvalitātes nodrošināšanai vai iespējams nav iedziļināties šajā jautājumā nopietni. Toties labs rādītājs ir tas, ka neviens respondents neuzskata, ka klientu dzīves kvalitāte būtu neapmierinoša vai nepietiekami labi nodrošināta.

Tālāk tika noskaidrots respondentu vērtējums par klientu sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem institūcijā. Rezultāti attēloti shematiski. (*skat. 2.1., 2.2., 2.3., 2.4. tabulas*).

2.2.1. tab.

Respondentu vērtējums par klientu sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem institūcijā

	Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Neapmierinoši
Veselības nodrošināšana		X		
Personīgās higiēnas pasākumu veikšana			X	
Ēdināšana		X		
Telpu uzkopšana		X		
Mobilitātes nodrošināšana		X		
Brīvā laika pavadīšana		X		
Personāla attieksme		X		

Tabulā (*2.1.tab.*) var redzēt, ka pirmais respondents (sociālais aprūpētājs) klientu sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus institūcijā – veselības nodrošināšanu, ēdināšanu, telpu uzkopšanu, mobilitātes nodrošināšanu, brīvā laika pavadīšanu un personāla attieksmi novērtējis labi, bet kritēriju par personīgās higiēnas pasākumu veikšanu – tikai apmierinoši. Tas atbilst respondenta izpratnei par dzīves kvalitāti un tās novērtējumu kopumā.

2.2.2. tab.

Respondentu vērtējums par klientu sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem institūcijā

	Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Neapmierinoši
Veselības nodrošināšana			X	

Personīgās higiēnas pasākumu veikšana		X		
Ēdināšana		X		
Telpu uzkopšana		X		
Mobilitātes nodrošināšana			X	
Brīvā laika pavadīšana		X		
Personāla attieksme			X	

Aplūkojot šīs tabulas (2.2.tab.) datus, redzams, ka otrais respondents (sociālais rehabilitētājs) klientu sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus institūcijā – personīgās higiēnas pasākumu veikšanu, ēdināšanu, telpu uzkopšanu un brīvā laika pavadīšanu novērtējis labi (4 vērtējumi), savukārt, kritērijus par veselības nodrošināšanu, mobilitātes nodrošināšanu un personāla attieksmi – tikai apmierinoši (3 vērtējumi).

2.2.3. tab.

Respondentu vērtējums par klientu sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem institūcijā

	Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Ne-apmierinoši
Veselības nodrošināšana			X	
Personīgās higiēnas pasākumu veikšana		X		
Ēdināšana		X		
Telpu uzkopšana		X		
Mobilitātes nodrošināšana	X			
Brīvā laika pavadīšana		X		
Personāla attieksme	X			

Pētot šīs tabulas (2.3.tab.) datus, var redzēt, ka trešais respondents (sociālais darbinieks) klientu sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus institūcijā – personīgās higiēnas pasākumu veikšanu, ēdināšanu, telpu uzkopšanu un brīvā laika pavadīšanu novērtējis labi, taču kritēriju par veselības nodrošināšanu – tikai apmierinoši. Toties mobilitātes nodrošināšanu un personāla attieksmi pret klientiem darbinieks vērtē ļoti labi. Tātad parādās izvērtējumā 2 raksturojumi – ļoti labi un tikai viens – apmierinoši.

2.2.4. tab.

Respondentu vērtējums par klientu sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem institūcijā

	Ļoti labi	Labi	Apmierinoši	Ne-apmierinoši
Veselības nodrošināšana			X	
Personīgās higiēnas pasākumu veikšana		X		
Ēdināšana	X			
Telpu uzkopšana		X		
Mobilitātes nodrošināšana	X			
Brīvā laika pavadīšana	X			
Personāla attieksme	X			

Noskaidrojām (2.4.tab.), ka ceturtais respondents (sociālais rehabilitētājs) klientu sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus institūcijā – personīgās higiēnas pasākumu veikšanu un telpu uzkopšanu novērtējis labi, taču kritēriju par veselības nodrošināšanu – tikai apmierinoši. Savukārt mobilitātes nodrošināšanu, brīvā laika pavadīšanu, ēdināšanu un personāla attieksmi pret klientiem centra darbinieks vērtē ļoti labi. Salīdzinot ar šī respondenta atbildēm uz pirmo un otro jautājumu, varam spriest, ka vērtējumi sakrīt.

Izpētot visas 4 tabulas, varam spriest, ka respondenti sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus centrā galvenokārt vērtē labā līmenī (16 atzīmes), pie tam, katrs no kritērijiem: veselības nodrošināšana, personīgās higiēnas pasākumu veikšana, ēdināšana, telpu uzkopšana, mobilitātes nodrošināšana, brīvā laika pavadīšana un personāla attieksme bija atzīmēta labā līmenī. Arī šeit tāds vērtējums varētu liecināt par centra darbinieku diezgan kritisko attieksmi, kas viennozīmīgi norāda uz nepieciešamību uzlabot sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus centrā, piemēram, ieviešot jaunas sociālā darba metodes un uzlabojot esošās, paaugstinot darbinieku kvalifikāciju un organizējot tiem kursus par jaunākajām tendencēm sociālajā darbā, iespējams arī biežāk piedāvājot supervīzijas. Šī informācija tika papildus noskaidrota *sarunās* ar darbiniekiem. Respondenti sarunās uzsvēra, ka veiksmīgu sociālo pakalpojumu nodrošināšanai ne mazāk svarīgs ir ciešs un organizēts komandas darbs, pie kā arī ir jāstrādā. Respondenti tikai dažus kritērijus: mobilitāti, personāla attieksmi, ēdināšanu un brīvā laika pavadīšanu novērtēja ļoti labā līmenī (6 atzīmes). Respondentu atbildēs bija arī vērtējumi apmierinošā līmenī (6 atzīmes) kritērijos: personīgās higiēnas pasākumu veikšanā, veselības nodrošināšanā, mobilitātē un personāla attieksmē. Savukārt neapmierinošu vērtējumu respondenti nepiešķīra nevienam kritērijam, kas norāda uz to, ka institūcijas darbinieki atbildīgi pilda savus darba pienākumus, kā arī sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija klientiem – senioriem - pēc profesionāļu viedokļa ir nodrošināta atbilstoši viņu vajadzībām un veselības stāvoklim.

Tālāk tika noskaidrots respondentu viedoklis par to, kāda nozīme centra klientiem mūzikai ir ikdienas dzīvē. Noskaidrojām, ka 2 respondenti uzskata, ka centra klientus - seniorus mūzika nomierina, tā ir kā labs relaksācijas un stresa noņemšanas veids, kā arī uzlabo emocionālo un psihisko veselību. Tātad – seniori mūzikas nozīmi savā dzīvē atzīst. Varam spriest, ka šo respondentu domas balstās uz pozitīvo pieredzi darbā ar klientiem, piemēram, realizējot sociālās rehabilitācijas plānā iekļautās mūzikas klausīšanās nodarbības, koncertu apmeklēšanu u.c. Savukārt citi 2 respondenti apgalvo, ka pavisam mazs procents klientu klausās mūziku un apmeklē koncertus utt., tātad viņu ikdienas dzīvē mūzikai nav veselību veicinošas vērtības. Pētījuma autore savā profesionālā darbībā arī novērojusi, ka, neskaitot sociālā rehabilitētāja mūzikas klausīšanās nodarbības, klienti patstāvīgi maz klausās vai vispār neklausās mūziku, to reti kad dzird istabiņās, ienākot apraudzīt individuāli klientus – seniorus.

Turpinājumā tika noskaidrots respondentu viedoklis par iespēju centra klientiem nodarboties ar māksliniecisko pašdarbību. Apkopojot sniegtās atbildes uz šo jautājumu, var spriest, ka visi 4 respondenti uzskata, ka institūcijas klientiem ir ļoti plašas un dažādas iespējas nodarboties ar māksliniecisko pašdarbību. Respondenti min, ka katru dienu notiek sociālo rehabilitētāju plānotās un organizētās nodarbības, pulciņi un pasākumi (individuālās un grupu nodarbības, rokdarbi, vizuālā māksla, pašdarbība, aplikācijas veidošana, floristikas, kā arī mūzikas nodarbības u.c.). Aptaujātie respondenti (4) ir profesionāli un ieinteresēti darbinieki. Novērojumos iegūtie rezultāti apliecina, ka speciālisti klientiem patiešām piedāvā plašas iespējas izpausties mākslinieciskajā pašdarbībā. Līdz ar to noskaidrojām par sociālās rehabilitācijas pakalpojumu pieejamību un nodrošinājumu centra klientiem - senioriem. Domājams, ka tiek apzinātas klientu individuālās vēlmes un vajadzības, kā arī tiek piedāvāti un izstrādāti klientiem pielāgoti un veselības stāvoklim un spējām atbilstoši sociālās rehabilitācijas pasākumi, kas kopumā sekmē sociālo funkcionēšanu un nodrošina dzīves kvalitāti institūcijā. Pēc novērojumiem spriežot, ne visi klienti aktīvi izmanto šos piedāvājumus, iespējams ir jādažādo un jāuzlabo klientu motivēšanas tehnikas un paņēmienus.

Tika apzināts respondentu viedoklis, domas par mūzikas lomu klientu dzīves kvalitātes uzturēšanā un uzlabošanā institucionālajā vidē. Rezumējot šī jautājuma rezultātus, var redzēt, ka 3 respondenti uzskata, ka mūzikai ir nozīmīga loma klientu dzīves kvalitātes saglabāšanā un

uzlabošanā institucionālajā vidē, jo mūzika ietekmē pašsajūtu, uzlabo noskaņojumu, veicina saskarsmi, piedaloties kopējā ar mūziku saistītā pasākumā. Pētījuma autore individuālajās *sarunās* ar respondentiem un novērojumos noskaidroja, ka darbinieku lekcijās, semināros iegūtajām papildus zināšanām par mūzikas terapeitisko iedarbību uz cilvēka fizisko un garīgo pašsajūtu ir būtiska nozīme. Viens respondents apgalvo, ka pensionāriem mūzikas nodarbības u.c. šādi pasākumi nespēj uzlabot dzīves kvalitāti. Uzskata, ka tādai mērķa grupai kā vecie ļaudis, vecuma dēļ ir daudz dažādu veselības problēmu, funkcionālo traucējumu, arī psihiska rakstura traucējumu, kas diez vai ļauj saņemt efektīvu iedarbību no mūzikas, un tāpēc tas ir medicīnas personāla uzdevums - ārstēt, mazināt vai novērst slimību sekas, ar mūziku ir par maz. Pētījuma veicēju pārsteidza un sarūgtināja šāds profesionāla viedoklis, - rodas priekšstats, ka šo darbinieku ir pārņēmusi specifiskā darba rutīna un, iespējams, viņam pašam nepieciešama mūzikas terapija profesionālās izdegšanas sindroma mazināšanai. Supervīzijas u.c. konsultatīvā atbalsta pasākumi ir nepieciešami darbiniekiem, kurus ir skārusi profesionālā izdegšana, kļūstot raupjiem pret klientiem un mazāk ieinteresētiem pozitīvos darba rezultātos (*Ž. Truskovska, V. Ļubkina, 2010*)

Noskaidrots arī respondentu viedoklis par to, vai mūzikai piemīt dziedinošs spēks un pozitīva iedarbība uz cilvēka pašsajūtu. Visi četri respondenti uz šo jautājumu snieguši vienādu, apstiprinošu atbildi – viņi uzskata, ka mūzikai piemīt dziedinoša un pozitīva iedarbība uz cilvēku. Atsaucoties uz iepriekš analizēto jautājumu par to, ka vecuma izraisītās veselības problēmas diagnosticēt un ārstēt, galvenokārt, ir medicīnas uzdevums. Varam spriest, ka visi ir pārliecināti - tomēr mūzika, mūzikas klausīšanās zināmā mērā spēj uzlabot cilvēka garīgo un pat fizisko pašsajūtu un noskaņojumu. No teorētiskās izpētes zinām, ka mūzika dziedina cilvēka dvēseli, nevis ārstē fizisko ķermeni. Tātad arī seniori ar funkcionālajiem traucējumiem, klausoties mūziku, piedaloties ar mūziku saistītās aktivitātēs, saņem pozitīvu pieredzi labsajūtā. Arī pētījuma autore, novērojot sociālā rehabilitētāja organizētās mūzikas klausīšanās nodarbībās, koncertu apmeklēšanā u.tml. aktivitātēs, pārliecinājās par mūzikas dziedinošo efektu uz klientu fizisko un psihisko stāvokli.

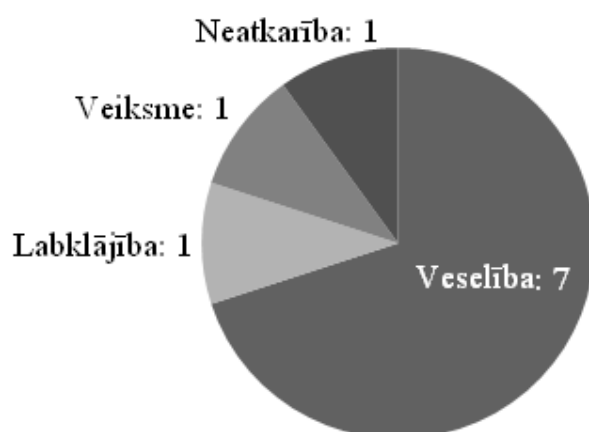
Izpētot respondentu atbildes par mūzikas nodarbībām ar mūzikas terapeitisko elementu izmantošanu sociālajā rehabilitācijā kā iespēju uzlabot centra klientu – senioru dzīves kvalitāti, noskaidrojām, ka arī šeit visi četri respondenti snieguši apstiprinošas atbildes un domā līdzīgi, proti, mūzikas nodarbības noteikti uzlabos klientu emocionālo, psihisko un pat fizisko pašsajūtu. Tā būs tikai pozitīva ietekme, kā jau tas tika noskaidrots iepriekšējās atbildēs. Novērošanā noskaidrots, ka sociālā rehabilitētāja plānotajās un organizētajās nodarbībās ietilpst mūzikas klausīšanās. Tomēr pētījuma autore uzskata, ka šo aktivitāti varētu piedāvāt biežāk un dažādā, it sevišķi senioriem ar funkcionālajiem traucējumiem, jo tieši viņu gan brīvā laika pavadīšanas, gan dzīves kvalitātes uzlabošanas iespējas institūcijā tomēr ir ierobežotas. Sociālā darba speciālistiem plašāk jāizmanto semināros un pašizausmes veidā iegūtās zināšanas un prasmes, lai dažādā sociālās rehabilitācijas pakalpojumu ar mūzikas terapeitiskajiem elementiem.

Analizējot respondentu sniegto viedokli par to, kādus mūzikas terapijas elementus sociālais rehabilitētājs izmanto savā profesionālajā darbībā ar centra klientiem, pēc 4 respondentu atbildēm tika konstatēts, ka tiek izmantotas gan aktīvās (radošās) mūzikas nodarbības, gan receptīvās (ar uztveri saistītās) mūzikas nodarbības. Tāpat noskaidrots, klientiem ir iespēja kā pašiem piedalīties dziedāšanas grupu nodarbībās, tā arī individuāli klausīties atskaņoto mūziku, izmantojot televīzijas raidījumus, *Koru šovus, Dejo ar zvaigzni* u.c.

2.3. Intervijas rezultātu apskats

Sociālo pakalpojumu centra klientiem - senioriem ar funkcionālajiem traucējumiem - tika sagatavota un veikta intervija, lai noskaidrot klientu dzīves kvalitāti institucionālajā vidē, kā arī mūzikas terapijas elementu izmantošanas iespējas sociālā rehabilitētāja darbā. Tātad intervēšanas mērķis bija noskaidrot PSPC iepriekšminēto klientu viedokli par mūzikas nozīmi ikdienā, par mūzikas lomu dzīves kvalitātes saglabāšanā un uzlabošanā ilgstošas aprūpes centrā. Intervēšanā piedalījās 10 respondenti - seniori ar dažādiem funkcionālajiem (redzes, kustību u.c.) traucējumiem.

Vispirms tika noskaidrotas respondentu domas par to, kas viņu izpratnē ir „dzīves kvalitāte”. Rezultāti attēloti shematiski. (skat. 2.3.1. attēlu)

2.3.1. att. Respondentu izpratne par dzīves kvalitāti

Tika piedāvāti 4 varianti. Kā redzams 2.3. attēlā, vairums respondentu (7) domā, ka „dzīves kvalitāte”, pirmkārt, ir laba veselība, savukārt labklājību, veiksmi un neatkarību kā dzīves kvalitātes galvenos kritērijus atzīmēja tikai 3 respondenti. Var spriest, ka vairums respondentu (7) visticamāk sava bioloģiskā vecuma, slimību un dažādu funkcionālo traucējumu dēļ par dzīves kvalitātes prioritāti uzskata labu veselības stāvokli, jo bez veselības, it sevišķi vecumdienās, funkcionēt sabiedrībā ir sarežģīti. Šiem klientiem ir nepieciešama pastiprināta sociālā un veselības aprūpe, kā arī nepieciešami sociālās rehabilitācijas pakalpojumi. Pārējiem respondentiem (3), kas tika noskaidrots, izpētot klienta vēsturi, zināmā mērā veselības stāvoklis ir stabils, tādēļ pilnvērtīgai dzīves kvalitātei viņiem nepieciešama arī neatkarība un patstāvība, veiksmē un materiālā labklājība. Šiem klientiem arī ir nepieciešams sociālā rehabilitētāja atbalsts un palīdzība, lai varētu, vadoties pēc savām prioritātēm, nodrošināt labu dzīves kvalitāti, dzīvojot institucionālā vidē.

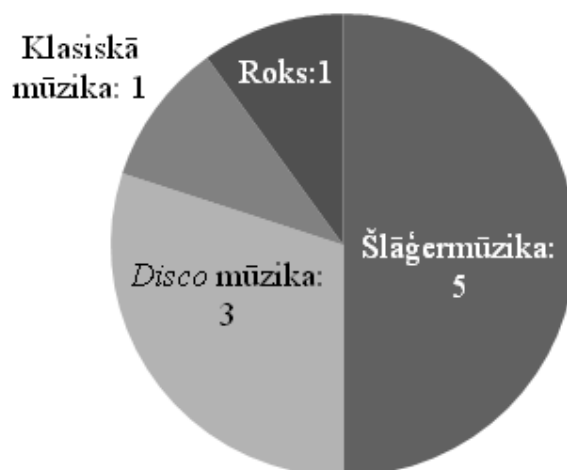
Apzināts arī respondentu viedoklis par to, kā viņi vērtē savu dzīves kvalitāti institūcijā. Lielākā daļa klientu (8) savu dzīves kvalitāti institūcijā vērtē ar ļoti labi, tomēr ir seniori (2), kas uzskata, ka viņu apstākļi, dzīves kvalitāte ilgstošas aprūpes centrā vērtējama kā vidēji. Respondentu vairuma (8) atbildes liecina, ka viņus visdrīzāk apmierina saņemtie sociālās aprūpes, veselības un sociālās rehabilitācijas pakalpojumi, personāla sniegtais atbalsts un palīdzība. Viņi adekvāti spēj novērtēt institūcijā saņemto pakalpojumu nepieciešamību un kvalitāti, kas pašiem nav iespējama, jo viņi nevar patstāvīgi par sevi parūpēties funkcionālo traucējumu, kā arī veselības stāvokļa dēļ. Atrodoties ilgstošas sociālās aprūpes centrā, viņu dzīves kvalitāte tiek uzturēta vai arī uzlabota atbilstoši viņu specifiskajām vajadzībām. Ja spriežam par 2 respondentu vidējo novērtējumu dzīves kvalitātei centrā, iespējams, var domāt, ka šiem klientiem - senioriem ir pārlietu augstas prasības pret pakalpojumu sniedzējiem. Iespējams, viņi vispār nav apmierināti ar dzīvi institūcijā un vēlas patstāvīgi funkcionēt sabiedrībā, bet apstākļu un veselības stāvokļa dēļ ir spiesti atrasties institūcijā, varbūt ievietoti tajā pret pašu gribu. Varbūt arī tiešām individuālais sociālās rehabilitācijas pakalpojums šiem klientiem ir maz efektīvs un komandas darba ietvaros, šis jautājums ir jāizdiskutē. Jo klients ir augstākā sociālā darba vērtība un pakalpojumam ir jābūt efektīvam un kvalitatīvam. (Šiļņeva, 2000)

Tika noskaidrots respondentu viedoklis par viņu apmierinātību ar institūcijā saņemto personāla palīdzību un atbalstu, saņemtajiem sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem. Konstatēts, ka lielākā daļa senioru (8) ir apmierināti ar institūcijā saņemto personāla palīdzību un atbalstu, saņemtajiem sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem. Bet ir klienti (2), kurus tikai daļēji apmierina institūcijā saņemtie pakalpojumi. Respondentu apmierinātība ar iepriekšminētajiem pakalpojumiem pauž šīs mērķa grupas – veco cilvēku ar funkcionālajiem traucējumiem - akūtu vajadzību un nepieciešamību pēc sociālā atbalsta, lai nodrošinātu viņiem pēc

iespējas komfortablākas vecumdienas un labāku dzīves kvalitāti. Kā jau iepriekš tika skatīts, vecuma, slimību un dažādu funkcionālo traucējumu dēļ šie respondenti nav spējīgi patstāvīgi sevi aprūpēt, tāpēc nepieciešama institucionāla aprūpe. Iespējams tādēļ viņi jūtas apmierināti un pateicīgi par saņemtajiem sociālajiem pakalpojumiem. To divu respondentu daļēja apmierinātība ir pamatota jau iepriekšējā pārspriedumā.

Saistībā ar iepriekšminēto, vērtīgi bija uzzināt klientu atbildes par to, kā mainījās viņu dzīves kvalitāte pēc nonākšanas institūcijā. Gandrīz visi respondenti (9) savu dzīves kvalitāti novērtē pozitīvi, proti, tā ir manāmi uzlabojusies pēc nonākšanas institūcijā. Viens no 10 intervētajiem respondentiem apgalvo, ka viņa dzīves kvalitātē, nonākot sociālās aprūpes centrā, nekādas būtiskas izmaiņas nav notikušas. Respondentu vairākuma novērtējumu par pozitīvām izmaiņām dzīves kvalitātē pēc nonākšanas institūcijā visticamāk izskaidro fakts, ka sociālās aprūpes centrs ir tieši tā sociālā vide ar vispiemērotākajiem apstākļiem šiem individuālajiem klientiem - veciem cilvēkiem ar funkcionālajiem un veselības traucējumiem. Intervēto respondentu iepriekšējā dzīvesvieta, apkārtējā sociālā vide nebija pielāgota personām ar funkcionālajiem traucējumiem. Arī tehnisko palīgīdzekļu trūkums mājas apstākļos, specializētu profesionāļu trūkums (mediķi, sociālais darbinieks, sociālais rehabilitētājs, sociālais aprūpētājs) – tas viss apgrūtināja sociālo funkcionēšanu mājas vidē, toties institūcijā šiem klientiem ir pieejams viss, kas nepieciešams viņu vajadzību apmierināšanai, līdz ar to viņu vērtējums par izmaiņām dzīves kvalitātē ir pozitīvs.

Tēmas kontekstā svarīgi bija noskaidrot, kādus mūzikas žanrus klienti klausījās savos jaunības laikos vai mājas vidē iepriekš. Rezultāti attēloti shematiski. (skat. 2.3.2. attēlu)

2.3.2. att. Iecienītākie mūzikas žanri respondentu jaunībā

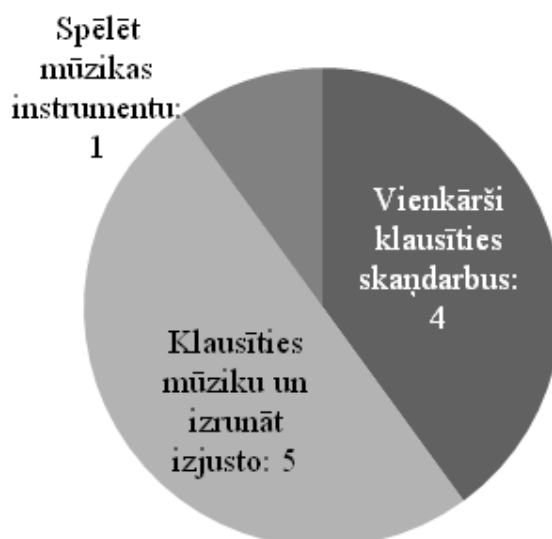
Vērojot šīs diagrammas rezultātus, varam secināt, ka pusei no intervētajiem respondentiem (5) jaunības laikos sirdij vistuvākā bija šlāgermūzika, savukārt, citi respondenti (3) deva priekšroku *Disco* mūzikai. Tikai viens no visiem intervētajiem senioriem jaunībā vislabprātāk baudīja klasisko mūziku un tikai viens respondents bija rokmūzikas piekritējs. Dažādās respondentu atbildes liecina par to, ka šie seniori ir ļoti dažādas personības, ar dažādām interesēm un gaumēm, gluži vienkārši katrs savos jaunības laikos klausījās to, kas visvairāk patika. No klientu vēstures kartes izpētes, autore noskaidroja, ka respondenti (5), kas pirmo vietu deva šlāgermūzikai, pēc tautības ir latvieši. Lai arī šo senioru gaumes ir tik dažādas, autore jau iepazīstot šos cilvēkus tuvāk savā profesionālajā darbībā, ir pārliecināta, ka spēs viņus motivēt piedalīties jaunās ar mūzikas terapiju saistītajās aktivitātēs.

Tāpat tika noskaidrots, cik bieži seniori tagad klausās mūziku. Liekākā daļa senioru (6) mūziku klausās bieži, bet pārējie 4 klienti to dara samērā reti. Jāuzsver, ka nav tādu klientu, kas neklausītos mūziku vispār. Pētot intervijas laikā un sarunā iegūtos rezultātus, noskaidrots, ka respondenti (6) mūziku klausās gan sociālā rehabilitētāja piedāvātajās mūzikas nodarbībās, gan arī ir motivēti to darīt patstāvīgi, piemēram, klausoties radio vai atskaņojot magnetofonā savas jaunības laiku

kasetes. Tātad šiem senioriem ar funkcionālajiem traucējumiem mūzikas klausīšanās ir neatņemama ikdienas sastāvdaļa un to viņi dara labprāt, tā, pirmkārt, lietderīgi pavadot savu brīvo laiku, otrkārt, uzlabojot savu veselības stāvokli. Savukārt pārējie 4 respondenti mūziku klausās tikai sociālā rehabilitētāja piedāvātajās mūzikas nodarbībās, kas notiek 1 reizi nedēļā vai retāk, kas, kā noskaidrojām iepriekš, ir ļoti nepietiekami, lai dzīves kvalitāte būtu laba. Analizējot respondentu atbildes intervijā par viņu pašsajūtu un noskaņojuma izmaiņām, klausoties mūziku, iegūti šādi rezultāti: lielākā daļa respondentu (8) apgalvo, ka mūzikas klausīšanās manāmi uzlabo gan viņu pašsajūtu, gan noskaņojumu, tomēr ir respondenti (2), kas uzskata - mūzikas klausīšanās ne viņu pašsajūtu, ne noskaņojumā nerada nekādas izmaiņas. Jāuzsver, ka nav tādu klientu, kurus mūzikas klausīšanās ietekmētu negatīvi, kas ir pozitīvs rādītājs un sakrīt ar teorētiskās izpētes atziņām. Intervēto 8 respondentu apstiprinošā atbilde uz šo jautājumu ļauj spriest, ka šo klientu sociālās rehabilitācijas procesa īstenošanas mērķis ir sasniegts, proti, motivācijas veicināšana piedalīties mūzikas klausīšanās nodarbībās, kā arī saturīga brīvā laika aizpildīšana, kā rezultātā notiek šīs mērķa grupas - senioru ar funkcionālajiem traucējumiem - dzīves kvalitātes institūcijā uzlabošana un laba noskaņojuma un pašsajūta radīšana. Pārējo respondentu (2) sniegtā neitrālā atbilde uz iepriekšminēto jautājumu rosina pārdomas par to, ka ar šiem klientiem sociālajam rehabilitētājam jāstrādā pastiprināti, motivējot tos patstāvīgi klausīties mūziku un piedalīties sociālā rehabilitētāja organizētajās mūzikas klausīšanās nodarbībās, pārliecinot klientus, ka mūzika cilvēka dzīves kvalitāti tik tiešām uzlabo un atstāj tikai pozitīvas emocijas.

Uzklausot un atzīmējot respondentu atbildes uz jautājumu – vai jūs arī turpmāk labprāt piedalītos mūzikas nodarbībās institūcijā - rezultāti bija rosinoši. Lielākā daļa senioru (8) atbildēja, ka arī turpmāk labprāt apmeklētu mūzikas nodarbības institūcijā. Joprojām tie paši 2 klienti nevarēja sniegt precīzu atbildi – nezinu. Nebija tādu klientu, kuriem vispār nebūtu vēlēšanās apmeklēt šīs nodarbības. Var spriest, ka lielākās daļas respondentu (8) attieksme pret sociālā rehabilitētāja organizētajām mūzikas klausīšanās nodarbībām kopumā ir pozitīva, kā arī seniori ir motivēti arī turpmāk labprāt un regulāri piedalīties šajās nodarbībās. Divu respondentu neziņa, vai mūzikas nodarbības apmeklēs vai nē, liecina par to, ka šiem klientiem, kā arī iepriekšējā jautājumā tika minēts, nepieciešama pastiprināta sociālā rehabilitētāja uzmanība un darbs vai arī ir jāpiedāvā alternatīvas, kā varētu uzlabot dzīves kvalitāti centrā, iespējams, izmantojot citas sociālā darba metodes un formas.

Intervijā tika noskaidrotas respondentu vēlmes attiecībā uz mūzikas nodarbībām institūcijā. Rezultāti attēloti shematiski. (skat. 2.3.3. attēlu)

2.3.3. att. Respondentu vēlmes attiecībā uz mūzikas nodarbībām institūcijā

Rezūmējot rezultātus diagrammā, noskaidrojām, ka puse klientu (5) mūzikas nodarbībās labprātāk klausītos mūziku un pārrunātu izjusto, piedzīvoto. Samērā lielam skaitam respondentu (4) patiktu vienkārši klausīties dažādus skaņdarbus, relaksēties un klusumā baudīt mūziku. Jāteic, ka

tikai viens respondents izteica vēlmi pats spēlēt kādu mūzikas instrumentu. Respondentu (5), kuri dod priekšroku aktīvām nodarbībām: klausīties mūziku un pārrunāt piedzīvotās emocijas, domas, atmiņas un dalīties tajās ar sociālo rehabilitētāju, atbildes vēstī – šie seniori ir pietiekoši motivēti un apzinās mūzikas lomu savā ikdienas dzīvē dzīves kvalitātes saglabāšanai un uzlabošanai institūcijā. Par pārējiem respondentiem (4), kas labprātāk mūziku klausītos pasīvi, var apgalvot to pašu. Iespējams uzrunājot viņus, varēs iesaistīt arī citās ar mūziku saistītās aktivitātēs.

Saistībā ar iepriekšējo jautājumu, tika noskaidrots, cik bieži mūzikas nodarbības vēlētos apmeklēt respondenti. Lielākais skaits respondentu - senioru (8) vislabāk mūzikas nodarbībās piedalītos 3 reizes nedēļā, savukārt pārējie klienti uzskata, ka pietiekoši būtu divu nodarbību nedēļā un vienas nodarbības nedēļā. Varam spriest, ka vairuma respondentu atbildes liecina – šie klienti ir motivēti un vēlas līdzdarboties sociālās rehabilitācijas procesā, lai pēc iespējas ar sociālā rehabilitētāja palīdzību uzlabotu savu dzīves kvalitāti institūcijā, neskatoties uz savu vecumu, veselības un funkcionālajiem traucējumiem. Turpretim pārējos respondentus sociālajam rehabilitētajam nepieciešams vairāk motivēt un iedvesmot uz aktīvāku līdzdarbošanos sociālās rehabilitācijas procesā.

3. Secinājumi

Veicot empīrisko pētījumu un analizējot iegūtos rezultātus, var veikt vairākus būtiskus secinājumus.

1. Izpētot un izanalizējot pieejamos institūcijas *dokumentus*: klientu individuālos sociālās aprūpes plānus, klientu individuālos sociālās rehabilitācijas plānus, klientu personīgās lietas, medicīnas izziņas, sociālā rehabilitētāja amata aprakstu, gada plānus un atskaites un balstoties profesionālajā pieredzē noskaidrots, ka ilgstošas sociālās aprūpes centrā sociālās rehabilitācijas process klientiem – senioriem ir atbilstoši nodrošināts:

- Tiek noteikts klientu sociālo prasmju un aktivitāšu līmenis, kā arī novērtēta klientu personība, pamatvajadzības, funkcionālās spējas, pašaprūpes spējas;
- Tiek plānots, izstrādāts un īstenots individuālais sociālās rehabilitācijas plāns, atbilstoši klientu individuālajām vajadzībām un sociālajām problēmām, sadarbojoties kopā ar starpprofesionāļu komandu;
- Tomēr klientiem – senioriem ar funkcionālajiem traucējumiem - mūzikas terapeitisko elementu pielietojums sociālās rehabilitācijas procesā nav pietiekams, jo mūziku kā patstāvīgu sociālā darba metodi sociālais rehabilitētājs pielieto maz un vienveidīgi – tikai mūzikas klausīšanās nodarbībās, kas notiek klientu istabiņās, koncertos un muzikālajos pasākumos par godu svētkiem;
- Izmantojot mūzikas terapeitiskos elementus un nosakot mūziku kā vienu no efektīvākajām darba metodēm sociālajā rehabilitācijā, varētu panākt ievērojamu dzīves kvalitātes uzlabošanu klientiem - senioriem institucionālajā vidē.

2. Pēc *anketēšanā* iegūto rezultātu analīzes, var izdarīt šādus būtiskus secinājumus:

- Institūcijas profesionāļi pēc būtības visi izprot mūzikas terapeitisko un pozitīvo ietekmi uz klientu – senioru emocionālo, psiholoģisko, garīgo un fizisko veselību, kas pozitīvi ietekmē klientu dzīves kvalitāti institūcijā un sociālās rehabilitācijas procesu kopumā;
- Institūcijas piedāvājums sociālās rehabilitācijas pasākumu kopumā ir vienveidīgs – mūzikas klausīšanās nodarbībām atvēlētajā telpā, rīkoto iestādē koncertu apmeklējums un individuāla klientu piedalīšanās pašdarbības koncertos.
- Vērojams speciālistu iniciatīvas, izdomas un radošuma trūkums aktivitātēs, ka saistītas ar mūzikas piedāvājumu.

3. *Intervijā* noskaidrots, ka lielākā daļa klientu – senioru ar funkcionālajiem traucējumiem - labprāt un pēc brīvprātības principa iesaistītos jaunās sociālā rehabilitētāja organizētajās nodarbībās ar mūzikas terapeitiskajiem elementiem savai dzīves kvalitātes uzlabošanai centrā. Tātad klienti – seniori šajās nodarbībās vēlētos gan vienkārši klausīties dažādus skaņdarbus, sākot ar klasisko mūziku un beidzot ar jaunības laiku mūziku, gan arī labprāt dalītos pārrunās un pieredzē ar sociālo rehabilitētāju par piedzīvoto un izjusto mūzikas nodarbību laikā.

4. Pētījumā iegūtie rezultāti, lai arī iegūti tikai vienā institūcijā un skaitliski nelielā izlases kopā, pārliecināja autori par nepieciešamību izstrādāt programmu un aktivitātes senioriem, pielietojot RTA studijās gūtās zināšanas un praktisko pieredzi praksēs un neilgajā profesionālā sociālā rehabilitētāja darbā. (Miļukova, 2018).

Bibliogrāfija

1. Ansone I. (2007). *Dzīvesstāsta kā metodes izmantošana sociālajā darbā ar veciem cilvēkiem.* // Dzīves jautājumi XII – R.: SDSPA Attīstība.
2. Gumbina G., Kampare I., Liepiņa Z. (2002). Pētniecības metodes sociālā darba mikropraksē. Šilņeva, L. (virsred.). *Dzīves jautājumi, VII, 232 - 233. Zinātniski metodisko rakstu krājums.* Rīga: SDSPA „Attīstība”.
3. Liepa, B. (2000). *Sociālo pakalpojumu vadīšanas rokasgrāmata.* Rīga: SDSPA „Attīstība”.
4. Miļukova, A. (2018). Mūzikas terapijas elementu izmantošanas aktivitātes sociālā rehabilitētāja darbā ar senioriem ar funkcionālajiem traucējumiem. *Jauno zinātnieku pētījumi sociālajā jomā: problēmu iespējamie risinājumi. Zinātniski metodisko rakstu krājums.* Sastādītāji: Ž.Truskovska, R.Orska. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.
5. Oļehnovičs, D. (2011). *Pētījumu organizēšana un pētījumu metodes.* [Power point] www.llf.partneribas.lv/resource/1306138975_01_Olehnovics.pps, sk. 13.04.2016.
6. Šilņeva, L. (2000). Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca. Rīga: SDSPA „Attīstība”.
7. Truskovska, Ž. (2015/16). *Sociālā gleznošana. Stereotipu laušana.* [Power point prezentācija];
8. Truskovska, Z., Lubkina, V. (2010). *Opportunities for Implementation Measures of Occupational Health in the Case of Professional Burnout among Social Educators.* [Supervision]. Starptautiskā konference Bulgārijā.
9. Visocka, D. (2007). *Dzīves kvalitātes uzlabošana vēlīnā brieduma cilvēkiem ar mūzikas terapiju.* [diplomdarbs]. Liepāja.

PROMOTION OF FORMATION OF YOUNG PEOPLE'S HEALTHY LIFESTYLE IN SOCIAL REHABILITATOR'S WORK AT SOCIAL SERVICE CENTER

Armands Olutņiks

Abstract. The theoretical basis of the study has been formed. The formation process of CSSC young people's healthy lifestyle has been considered, the operation of a social rehabilitator has been described by using the team work approach and creating the cooperation with young people. Research has been carried out according to a plan, providing the observation of CSSC young people and focus group discussions with young people, CSSC document analysis and interview with the center's staff in order to find out the formation issues of CSSC young people's healthy lifestyle. The conclusions have been made as the result of research, justifying the necessity of the suggestions' development for a social rehabilitator. Keywords: young people (in children social service center), social skills, healthy lifestyle, social rehabilitator, teamwork approach.

31

1. Pētījuma organizācija

Pētījuma mērķis: problēmjautājumu noskaidrošana par veselīga dzīvesveida veidošanās procesu jauniešiem Bērnu sociālo pakalpojumu centrā (turpmāk – BSPC).

Pētījuma bāze: Rēzeknes Sociālā dienesta Bērnu sociālo pakalpojumu centra (BSPC) 7 jaunieši vecumā no 15-18 gadiem, iestādes sociālā darba speciālisti (sociālais darbinieks, sociālais rehabilitētājs, sociālais audzinātājs, sociālais pedagogs, iestādes vadītājs) – 5 cilvēki, centra vecāko grupiņu audzēkņi – 12 cilvēki, kopā **24 respondenti**.

Izpētei izvēlētās pētījuma metodes: dokumentu analīze, novērošana, intervija, fokusgrupas diskusija, personiskās dzīves pieredzes refleksija, datu matemātiskā apstrāde.

Atbilstoši *pētījuma dizainam* darba autors, pielietojot dažādas pētījuma metodes, fokusēsies uz veselīga dzīvesveida veidošanās procesa jauniešiem BSPC problēmjautājumu noskaidrošanu, pievēršot uzmanību vairāk kustību, sporta u.c. līdzīgām ar kustīgu un veselīgu dzīvesveidu saistītām aktivitātēm.

Dokumentu analīzes metode. Dokumentācijas analīzē tiek izmantotas vairākas dokumentu analīzes metodes, t.sk. klasiskā dokumentu analīze un dokumentu saturiskā jeb kontentanalīze. Klasiskā dokumentu analīzes metode ir kvalitatīvā analīzes metode, kurai raksturīga iegūtās informācijas izpratnes interpretācija, kas parasti ietver kā dokumenta iekšējās, tā ārējās vides analīzi (www.iem.gov.lv/lat/statistika_un.../download.php?..). Izmantojot klasisko dokumentu analīzi tiek iegūtas atbildes uz tādiem jautājumiem kā:

- kāds ir dokumenta veids;
- kāds ir tā konteksts;
- kas ir tā autors;
- kāda ir dokumenta ticamība;
- kādu informāciju dokuments satur;
- kāds ir dokumenta izveidošanas mērķis u.tml.

Klasiskā dokumentu analīze ir veiksmīgi pielietojama dažāda līmeņa normatīvo aktu izvērtēšanā un sistematizēšanā. Šī pētījuma veikšanai tiek izmantota gan klasiskā, gan saturiskā dokumentu analīzes metode. Tiek izpētīti un analizēti šādi institūcijas dokumenti: iestādes sociālās rehabilitācijas gada plāns un sociālā rehabilitētāja gada darba plāns. Dokumentu analīzes

būtiskākais mērķis - *noskaidrot vai un kādi pasākumi tiek veikti jauniešu veselīga dzīves veida sekmēšanai*. Informācijas apkopošanai un analīzei tiek veidota pārskata tabula. Komentāru un pārsprieduma veikšanai tiek izmantota arī ~ 12 respondentu (vecāko grupiņu pusaudžu un jauniešu) *novērošanā* iegūtā informācija.

Intervija – *sociālā darba praksē* saruna ar īpašu ievirzi, kuras laikā tiek uzdoti jautājumi, lai iegūtu noteikta rakstura informāciju vai arī panāktu terapeitisku efektu (*Šilņeva, 2000, 85*). Intervēšana- tā ir ar kontekstu vai noteiktiem apstākļiem; tai ir mērķis un tā tiek vadīta; tā ir ierobežota un notiek pēc noteiktas vienošanās/līguma; tā sevī iekļauj noteiktu lomu sadalījumu. (Comptons & Galaway, 1994). Intervēšana ir neizbēgama visas sociālā darba prakses sastāvdaļa un tā netiek ierobežota tikai līdz darbam ar gadījumiem sociālās palīdzības dienestos, kuru primārais mērķis ir palīdzēt indivīdiem. Tā ir piemērota darbam ar mazām grupām, palīdzībai kopienas grupām, administrēšanai un supervīzijai, kā arī pētījumiem. (*Šūberta, 1982*). Šajā pētījumā plānotās intervijas tiks organizētas saskaņā ar vienotu metodoloģiju, kas sastāv no trim posmiem:

- 1) Intervijas sagatavošana (intervijā apspriežamo tēmu un jautājumu saraksta sagatavošana; intervijas dalībnieku apzināšana);
- 2) Intervijas norise (~30 min.);
- 3) Intervijas atskaites sagatavošana (~3h.) (www.iem.gov.lv/lat/statistika_un.../download.php).

Dalībnieku apzināšana un atlase. Tiek ņemta vērā institucionālā piederība un piederība dažādām profesijām. Šajā pētījumā intervijās piedalās 5 respondenti: pētījuma bāzes sociālā darba speciālisti - sociālais darbinieks, sociālais rehabilitētājs, sociālais audzinātājs, sociālais pedagogs, iestādes vadītājs. Respondentu intervēšana notiek individuāli, sarunai atbilstošā telpā, *lai precizēt problēmjautājumus, kas rodas jauniešu veselīga dzīves veida veidošanās procesā SPC* (2.pielikums).

Fokusgrupas diskusija - sadarbība grupā, kad cilvēki kopīgi mēģina rast atbildes uz viņiem būtiskiem jautājumiem. (*Mārtinsons, K., Pipere, A., & Kamerāde, D., 2016*).

Plānotā fokusgrupu diskusija līdzīgi kā intervijas tiks organizētas saskaņā ar vienotu metodoloģiju, kas sastāv no šādiem apakšpunktiem:

- diskusijas sagatavošana (diskusijā apspriežamo tēmu un jautājumu saraksta sagatavošana; diskusijas moderatora un dalībnieku apzināšana);
- diskusijas norise (~ 1,5 stundas);
- diskusijas atskaites sagatavošana (~3 h).

Šajā pētījumā diskusijā piedalās 7 jaunieši. Respondentu skaits pietiekošs un atbilstošs atlases kopas vecumposmam un skaitam iestādē uz pētījuma veikšanas laiku. Diskusijas ilgums (~ 1,5 stundas). Diskusijas moderators – topošais sociālais rehabilitētājs – pētījuma autors. Sarunā iegūtā informācija ar respondentu atļauju tiek ierakstīta, lai varētu veikt iegūtās informācijas apkopojumu un analīzi.

Fokusgrupas diskusija jauniešiem tiek organizēta, *lai noskaidrot viņu viedokli par veselīga dzīvesveida veidošanās problēmjautājumiem SPC*. Atbilstoši mērķim sastādītas tēmas un pamatjautājumi. Paredzēti arī precizējošie jautājumi.

Personiskās dzīves pieredzes refleksija. Refleksija - reflection – (paveiktā) apcere, pārdomas, pašnovērošana, personisko domu un pārdzīvojumu analīze (http://www.aic.lv/eqfm/7_6_te1.htm)

Datu matemātiskā apstrāde.

Pētījumā tika izmantota šī metode, jo tika iegūti kvantitatīvie dati, lai veiktu analīzi atbilstoši izvirzītajam uzdevumam. Datu matemātiskā apstrāde- ir novērošanas datu sistematizēšana, grupēšana, darba un analītisko tabulu aizpildīšana, lai varētu veikt pētāmo parādību un procesu analīzi un prognozēšanu. (*Orlovskā, 2007*).

Datu matemātiskā apstrāde- ietver datu savākšanu, datu kodēšanu un piezīmju izdarīšanu pie datiem (piezīmes, kas palīdz domāt par savāktajiem datiem teorētiski), tās parāda teorētiskos jautājumus, hipotēzes, palīdz integrēt teoriju. (*Zemīte, 2016*).

Katrai no pielietojuma metodēm ir būtisks mērķis, lai kopumā iegūtu pilnīgāku priekšstatu par pētāmo jautājumu, vajadzībām, problēmām, un varētu domāt par iespējamiem risinājuma veidiem.

2. Dokumentu izpētes un novērošanas rezultāti

Pētījums tiek sākts ar institūcijas dokumentu izpēti, lai noskaidrot vai un kādi pasākumi tiek veikti jauniešu veselīga dzīves veida sekmēšanai. Atbilstoši plānojumam izpētei tiek izmantoti šādi dokumenti: *iestādes sociālās rehabilitācijas gada plāns* un *sociālā rehabilitētāja gada darba plāns*, atbilstoši *amata aprakstam BSPC*. Iegūtā informācija tiek apkopota tabulas formā, ieskaitot komentārus un analīzi. Analītiskajam pārspriedumam tiek izmantota 12 jauniešu novērošanā iegūtā informācija. Izmantota slēptā novērošana, novēroti respondenti ikdienas dzīvē centrā pēc atgriešanās no skolas, vakara cēlienā.

2.1.tabula

Dokumentu izpētes kopsavilkums

Npk	Dokumenta veids	Pasākumi/aktivitātes	Komentāri un analīze
1.	Iestādes sociālās rehabilitācijas gada plāns (turpmāk - <i>Iestādes plāns</i>)	<i>Iestādes plāns</i> satur 15 sadaļas: 1) Vispusīgas audzināšanas un izglītošanas nodrošināšana, praktisku nodarbību un pārrunu vadīšana mācību gada pirmdienās; 2) Klientu individuālo spēju attīstīšana, radošo darbnīcu organizēšana un izstāžu veidošana visa mācību gada laikā otrdienās; 3) Klientu sadzīves prasmju attīstīšana, gatavošana patstāvīgai dzīvei mācību gada laikā trešdienās; 4) Klientu pašaprūpes prasmju un darba iemaņu attīstīšana (praktiskās nodarbības) ceturtdienās; 5) Klientu intelektuālo spēju un sadarbības prasmju attīstīšanas pasākumu kopums „Mēs esam komanda” piektdienās; 6) Veselību veicinošo pasākumu organizēšana sestdienās; 7) Veselību veicinošo pasākumu organizēšana svētdienās; 8) Draudzīgu attiecību un kopības sajūtas veidošana (nedēļas aplis) svētdienās;	<i>Iestādes plāns</i> sastādīts atbilstoši normatīvajam regulējumam, ietver visu nepieciešamo pakalpojumu klāstu klientu sociālās rehabilitācijas sekmēšanai. <i>Iestādes plāns</i> ietver sadaļas, kas attiecas uz sociālo rehabilitētāju un viņa uzdevumiem. Atbilstoši teorētiskajām atziņām, <i>Iestādes plāns</i> ir orientēts ne tikai uz aprūpes nodrošināšanu, bet arī uz dzīves prasmju un sociālo prasmju un iemaņu apgūšanu, kas prasmīgi iekļautas lielākā vai mazākā mērā visās no uzskaitītajām plāna sadaļām. Izpētot dziļāk saturiski plānu, noskaidrots, ka atbilstoši teorētiskajām atziņām, tas tiek realizēts <i>komandas darba pieejas</i> ietvaros, īstenojot to interdisciplinārā un starpinstitucionālā darba modeļu veidā. Cik efektīvi un cik bieži notiek interdisciplinārās komandas sapulces pētījuma ietvaros nebija paredzēts noskaidrot. Ir nodalītas institūcijas darbinieku kompetences, veicamie uzdevumi, bet skaidri saredzams virziens uz kopīgo mērķi. Tas ir pozitīvais secinājums. Nepietiekami prasmīgi paredzēts īstenot mērķus un uzdevumus, atbilstoši klientu vecumposma īpatnībām un atšķirīgajām vajadzībām. Iespējams tas ir šāda veida BSPC institucionālais ierobežojums, bet ne neprasmīgi

	9) Ēdiena gatavošanas prasmju attīstīšana jauniešu mājas klientiem; 10) Klienta pašaprūpes un funkcionālo prasmju attīstīšana saskaņā ar individuālo sociālās rehabilitācijas plānu; 11) Saskarsmes prasmju attīstīšana, redzesloka paplašināšana, pozitīvu emociju vairošana; 12) Klientu izglītošana veselības aprūpes jomā un preventīvo pasākumu organizēšana; 13) Organizatorisko jautājumu u.c. risināšana (klientu sapulces); 14) Pozitīva līdera, komunikācijas un organizatorisko spēju attīstīšana, sadarbības veicināšana; 15) Sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojums bērniem ar funkcionāliem traucējumiem.	sastādīta plāna iezīme. <i>Jauniešu veselīga dzīves veida sekmēšanai paredzētas vairākas sadaļas:</i> 1) dienas režīms un disciplīna; 3) pievērsta uzmanība jauniešu sadzīves prasmju attīstīšanai un sagatavošanai patstāvīgai dzīvei, ieradīts labs laiks – katras nedēļas trešdienas; 6) veselību veicinošo pasākumu kopums ietver 5.vidusskolas baseina apmeklēšanu un preventīvos pasākumus atkarību mazināšanai, ieskaitot filmu demonstrāciju un pārrunas un diskusijas par redzēto; 7) veselību veicinošie pasākumi – sportiskās aktivitātes 4.vidusskolas sporta zālē, jāsaka abu sadaļu pasākumi pēc darba autora domām ieplānoti neveiksmīgās dienās, attiecīgi – sestdien un svētdien, dienās, ko jaunieši izmanto atbilstoši savām tiesībām uz brīvo laiku pēc saviem ieskatiem un no personīgās pieredzes un novērojumiem autors zina, ka izvēle nav par labu tieši šiem pasākumiem, - jaunieši izmanto atļauju doties savās gaitās, kas viņiem pienākas brīvi no 15 gadu vecuma, protams ar darbinieku rakstisku atļauju; 9) iekļautas ēdiena gatavošanas prasmju attīstīšana, ko iespējams apgūt katru dienu vecākā sociālā aprūpētāja vadībā, uzklusot rekomendācijas un ieteikumus par veselīgas maltītes pagatavošanas paradumu izkopšanu; 11) iekļauti pasākumi, kas attiecas uz visu vecumu klientiem, t.i. ļoti dažādi, tostarp „Sporta diena” maija nogalē un iespēja daļai klientu piedalīties nometnēs un pārgājienos, kas tiek organizēti brīvlaikos, nometnes pēc tradīcijas tiek organizētas brīvlaikos un BSPC klienti galvenokārt tiek piedāvātas RSD rīkotās sociālā riska ģimeņu bērniem, retāk tādas, kur ir arī sociāli veiksmīgi jaunieši, kuru pozitīvo pieredzi varētu pārņemt centra
--	--	--

			klienti; 12)izglītojoši preventīvie veselību veicinošie pasākumi piedāvāti plašā klāstā, vienu reizi mēnesī, ko īsteno bērnu medmāsa visiem klientiem, bez iedalījuma vecumposmos, kas visdrīzāk izskatās pēc formāla pasākuma un diez vai tādā veidā nodrošina jauniešu vajadzību apmierināšanu atbilstoši vecumposmam.
2.	Sociālā rehabilitētāja gada darba plāns (turpmāk - <i>Rehabilitētāja plāns</i>)	<i>Rehabilitētāja plāns</i> darbībai gada ietvaros sastādīts, lai īsteno klientu individuālos sociālās rehabilitācijas plānus, veicinot klienta pašaprūpes un funkcionālo prasmju attīstīšanu un ietver trīs sadaļas 1) teorētiskās nodarbības, 2) praktiskās nodarbības un 3) personīgās naudas plānošanu.	<i>Rehabilitētāja plāns</i> sastādīts atbilstoši sociālā rehabilitētāja <i>profesijas standarta</i> prasībām un <i>amata aprakstam</i> konkrētajā iestādē. Plāns lakonisks un saturiski atbilstošs. Kā noskaidrojās intervijā ar sociālo rehabilitētāju viņa ir jauns speciālists, strādā iestādē otro gadu, realizē sociālās rehabilitācijas programmu jauniešiem, kas izstrādāta RSD sadarbībā ar RTA mācību spēkiem (<i>skatīt avotos</i>). <i>Pirmā sadaļa</i> satur nodarbības un aktivitātes klientu Motivācijas veidošanai, kas tiek realizētas izmantojot šādas metodes – anketas, testi, pārrunas, diskusijas u.c. Tēmas parāda saturisko plānojumu, tostarp paredzētas nodarbības prasmei Nē! attīstīšanai; sava viedokļa adekvātai paušanai; sirsnības, iecietības un draudzības vairošanai pretstatā ļaunumam un cietsirdībai, u.c. Tas ļoti aktuāli institucionālās vides jauniešiem, kuri nākuši vairumā no sociālā riska ģimeņu vides un atbilstoši teorētiskajām atziņām iepriekšējā sociālā pieredze ir vairojusi tieksmi uz izolēšanos, uz vienaldzību, arī cietsirdību, uz jūtu un emociju apspiešanu un noliegšanu, arī sevis vainošanu, kas negatīvi atspoguļojas psihofiziskajā jauniešu veselībā, arī dienas režīmā un paradumos. <i>Otrajā sadaļā</i> plānotos pasākumus un aktivitātes sociālais rehabilitētājs īsteno grupu darbā un individuāli ar klientu nedēļas ietvaros, tādējādi īstenojot orientāciju uz klientu un ievērojot klienta individualizācijas

			principu, kas pēc teorētiskajām atziņām ir viens no svarīgākajiem principiem sociālā darba speciālistiem. Tiek pievērsta uzmanība jauniešu sagatavošanai patstāvīgai dzīvei, kā arī, kas būtiski empīriskā pētījuma kontekstā, tiek pievērsta uzmanība personiskās higiēnas un ķermeņa kopšanas jautājumiem, ēdiena gatavošanas prasmēm un iemaņām, veselīga dzīvesveida veicinošām nodarbēm – pastaigām, fiziskām un citām kustību aktivitātēm laukā, svaigā gaisā ārpus institūcijas telpām. Kā redzam pēc plāna var izmantot gan BSPC apkārtni, rotaļu un spēļu laukumu, kas aprīkots ar ierīcēm kustībām, var izmantot telpās ar trenažieriem aprīkoto zāli. Pēc darba autora novērojumiem, jaunieši to arī izmanto, bet neaktīvi, biežāk izvēloties mūsdienās tik populārās nodarbes internet un mobilo tālrunu vidē, dažreiz to dara pastaigājoties, būtībā netiek pilnvērtīgi izmantotas šīs iespējas, kas apstiprinās arī jauniešu fokusgrupas diskusijās. <i>Trešajā sadaļā</i> sociālais rehabilitētājs plānojis veikt darbības klientu prasmju attīstīšanai personīgās naudas lietošanai. Tas ļoti būtiski ne tikai veselīga dzīvesveida veicināšanai, bet arī patstāvīgas dzīves pēc institūcijas pamešanas uzsākšanai, lai socializācijas process būtu pēc iespējas veiksmīgāks, un atbilstoši teorētiskajām atziņām netiktu atražots negatīvā sociālā pieredzē apgūtais bioloģisko ģimeņu sociālais modelis. Arī visnotaļ saturiski labā <i>Rehabilitētāja plānā</i> iztrūkst plānojuma atbilstoši jauniešu vecumposma īpatnībām, kas iespējams mazina rehabilitētāja darbības rezultativitāti, uz ko netieši norāda sociālā darba speciālistu intervijās iegūtā informācija.
--	--	--	--

Tātad izmantojot *dokumentu izpēti* un *novērošanas* metodi, tika noskaidroti vairāki pārskata tabulā minētie problēmjautājumi, kas tiks precizēti veicot problēmas izpētē iesaistīto respondentu – pašu klientu un sociālā darba speciālistu aptauju. Tādējādi tiks nodrošināta problēmas izpēte no maksimāli iespējamām pusēm, kas paredz iegūtajiem rezultātiem lielāku ticamību.

3. Intervijā iegūtās informācijas apskats

Intervijas veikšanai savlaicīgi tiek sagatavotas tēmas un jautājumi. Tiek savlaicīgi sarunāta ar katru respondentu viņam ērtā laikā. BSPPC *sociālā darba speciālistu intervēšana* notiek atsevišķā no klientiem telpā, lai saruna varētu notikt neviena netraucēta. Paredzamais sarunas ilgums ~ 30 min. Pētījuma vadītājs vienojas ar respondentu, ka sarunas laikā veiks pierakstus. Iegūtā intervijās informācija tiek apkopota un interpretēta atbilstoši plānotajam mērķim.

Sarunas laikā ar intervējamiem (dzim. – sievietes) tiek noskaidrots viņu ieņemamais amats un darba stāžs: četrām t.i. no 2 gadiem līdz 4 gadiem. Tas liecina par nelielu darba pieredzi, sociālajam rehabilitētājam t.i. tikai nepilni divi gadi. Iespējams dažu jautājumu risināšanā pietrūkst pieredzes tieši šajā jomā, strādājot BSPPC, bet no otras puses, balstoties uz teorētiskajām atziņām, šiem speciālistiem vēl nav iestājusies rutīna darbā un iespējams viņus nav vēl skāris izdegšanas sindroms, kas bieži piemeklē palīdzošo profesiju speciālistus, kuri ilgstoši strādā ar klientiem (Truskovska, Ļubkina, 2013). To varētu attiecināt uz vienu no respondentiem (sociālais aprūpētājs ar 20 gadu darba stāžu šajā institūcijā), par ko liecina viņas iesaiste un dažreiz arī negatīvisms atbildēs. Apkopojot un analizējot iegūto informāciju, darba stāžs, pieredze un iedalījums pēc piederības dzimumam tiek ņemts vērā tikai daļēji.

Lai izprast dziļāk problēmjautājumus un iespējams to cēloņus vai ietekmējošos faktorus, tiek netieši noskaidrota speciālistu attieksme pret klientiem, lūdzot raksturot viņus no sava skatu punkta. Viena no respondentēm raksturo jauniešus kā ļoti nedrošus, nepārliecinātus ārpus iestādes, sevišķi ja jāpiedalās pasākumos ar vienaudžiem no citas vides, bet centrā viņi ir bravūrīgi, prasīgi. Vairākas respondentes raksturo līdzīgi – noslēgti, neatvērti izaugsmei, tajā pašā laikā neadekvāti paaugstināts pašvērtējums un pašapziņa, izpaužas bravūrā. Šādi izpaužas jauniešu aizsargmehānisms, nedrošība un nepārliecinātība par sevi, kas tiek secināts pēc pētījuma autora novērojumiem, kas balstīti teorētiskajās atziņās. Vadītāja raksturo BSPPC jauniešus kā cilvēkus ar lielu sociālo problēmu bagāžu, negatīvu iepriekšējo sociālo pieredzi izkropļotā ģimenes modelī, kas deformē jauniešu priekšstatu par sabiedrību, par ģimenes vērtībām un lomu sabiedrībā, par viņu pašu vietu sabiedrībā un nākotnes mērķiem un perspektīvām. Tas atbilstoši respondentēm zināšanām un novērojumiem, kā arī darba autora noskaidrotajām teorētiskajām atziņām bieži izpaužas apātijā, depresīvos stāvokļos, vienaldzībā pret savu nākotni, citiem atkal izpaužas neadekvātā pašvērtējumā, kas savukārt nereti izpaužas galvenokārt deviantā uzvedībā (nosliecē uz klaiņošanu, izvairīšanos no atbildības, eksperimentēšanā atbilstoši vecumposma īpatnībām ar smēķēšanu, alkohola u.c. apreibinošo vielu lietošanu utml.). Būtībā tika ieskicēts centra jauniešu psihosociālais portrets.

Fokusējoties intervijās uz veselīgu dzīvesveidu, autors noskaidroja respondentu viedokli par šo tēmu un izpratni par to saistību ar dzīves prasmēm, sociālajām prasmēm. Visas respondentes pauž pārliecību, ka dzīves prasmēm ar veselīgu dzīves veidu ir tieša sakarība, paskaidrojot atbildes vairāk. Viena skaidro, ka t.i. saistīts ar prasmi gan atbilstoši iepirkties, gan prasmi no atbilstošiem produktiem pagatavot veselīgu maltīti. Sarūgtina tas, ka jauniešiem ir zināšanas par veselīgu ēdienu, produktiem, tomēr ikdienā izvēle ir, piemēram, par ātri pagatavojamiem makaroniem. Tātad prasme nav noturīga un vilinājums ir lielāks, arī vienaudžu vērtējums un ēdienu paražas ir svarīgākas. Dažas respondentes, runājot par veselīgu dzīvesveidu, sākotnēji uzsver ne ēdienu un produktu izvēli, bet tieši kustīgu dzīves veidu, atzīmējot, ka tai ir jābūt prasmei ikdienā – ir jāprot gan izplānot laiku šīm aktivitātēm, gan izdarīt pareizo izvēli, tātad ir tieša sakarība ar dzīves un sociālajām prasmēm. Citas respondentes, izsakot viedokli par pieteikto tēmu, uzskaita visu iepriekšējo, pieminot arī prasmi atteikties no smēķēšanas, no eksperimentēšanas ar alkoholu un atkarību veicinošām vielām, nedrošu seksu utt. Tiek uzsverta nepieciešamība nodarboties ar kādu no aktīvajiem sporta veidiem. Viena no respondentiem strikti norāda, ka būtībā visas dzīves

prasmes – gan ēdiena gatavošana un iepirkšanās, gan prasme rūpēties par sevi, ieskaitot ķermeņa higiēnu, kārtību istabīnās un kopējās telpās, prasme rūpēties par savu veselību, pašaprūpes prasmes un daudzas citas nenosauktās - tieši un netieši ietekmē jauniešu veselīgu dzīves veidu un kopumā arī veselību. Atbilstoši teorētiskajām atziņām izvēle par labu veselīgam dzīves veidam institūcijas vidē veicina jaunieša psihosociālās veselības uzlabošanos, kā arī, uzsākot patstāvīgas dzīves gaitas iespējams nodrošinās veiksmīgu socializācijas procesu, dzīves mērķu sasniegšanu un pašrealizēšanos.

Sarunas procesā noskaidrojās, ka pēc speciālistu viedokļa BSPC jauniešiem tiek veidotas visas nepieciešamās prasmes patstāvīgās dzīves uzsākšanai, kas saskan ar dokumentu analīzē noskaidroto informāciju. Savukārt, pētījumu rezultāti, kas minēti šī darba ievadā, kā arī darba autora novērojumi liecina, ka reālajā dzīvē šo prasmju pielietošana ir problemātiska. Iespējams, prasmes nav nostiprinātas, iespējams ļoti spēcīga un paliekoša ir bioloģiskajā deformētajā ģimenē iegūtā negatīvā sociālā pieredze, vai arī pētījumos konstatētais fakts, ka pēc aprūpes institūcijas jauniešiem ir tieksme sameklēt savējos, sistēmas bērnus un ierastāk ir būt starp viņiem.

Intervējot speciālistus noskaidrots, kas centrā tiek reāli darīts, lai ietekmēt jauniešu ēšanas paradumus. Vadītāja uzsver, ka tiek sastādīta un parakstīta visām kvalitātes prasībām atbilstoša un bērnu veselības uzturēšanai sabalansēta ēdienkarte, ēdiens ir kvalitatīvs un veselīgs. Vairākas sociālās aprūpētājas uzsver, ka centrā ir paredzēta ik vakaru „Ēdiena gatavošanas” nodarbība, tiek apgūtas patstāvīga ēdiena un veselīga ēdiena gatavošanas prasmes, galda klāšanas kultūra u.c. Respondentes min, ka centrā tiek organizētas nodarbības un pārrunas par veselīgu iepirkumu grozu, jaunieši saņem centra darbinieku ieteikumus un rekomendācijas, process pēc iespējas tiek arī kontrolēts. Apstiprinošu informāciju noskaidrotajam autors gūst arī dokumentu izpētē.

Pētījumā tiek noskaidrots, vai jaunieši tiek iesaistīti pasākumu, dienas režīma u.c. jautājumu apspriedē un lēmumu pieņemšanā. Visbiežāk atskanēja viedokļi, ka jā, tas tiek paredzēts un veikts atbilstoši noteikumiem un prasībām sociālajiem pakalpojumiem, ir piektdienās bērnu apli, kur var izrunāt problēmas, apspriest kādu gadījumu, centrā ir izveidota sociālo jautājumu padome, kurā iekļauti arī jaunieši utml. To apstiprina arī dokumentu analīzes rezultāti. Tomēr darba vadītājam radās iespaids, ka, jā, jautājumi tiek apspriesti, bet vai tas ietekmē svarīgu lēmumu pieņemšanu, jautājums paliek atvērts. Sevišķi mulsina nedēļas dienas izvēle – piektdiena, cik reāli jaunieši tajā piedalās?! Ticamas un pārliecinošas bija atbildes par dienas režīma izmaiņu apspriešanu vasaras brīvlaikā. Jebkurā gadījumā pats fakts par jauniešu iesaisti jau ir apsveicama lieta.

Sarunās interviju laikā tiek noskaidrota informācija, kas papildina jau iegūto priekšstatu par BSPC jauniešu sociālo portretu, proti, darbinieki tiek lūgti pastāstīt vairāk par jauniešiem, vai ir eksperimentētāji, kāds darbs ar viņiem tiek veikts. Centrā dzīvo pastāvīgi 12 jaunieši, visiem darbiniekiem ir pieejama informācija par katra no viņiem problēmām, sociālās funkcionēšanas grūtībām, par eksperimentēšanu un atkarībām. 10 no 12 jauniešiem smēķē, visi ir eksperimentētāji alkohola lietošanā, 3 jauniešiem ir noteikta alkohola atkarība. Vadītāja uzsver, ka darbu ar šiem jauniešiem veic visi starpprofesionāļu (SPK) komandas darba pieejas ietvaros, sapulcēs nereti piedalās arī klients (interdisciplinārais modelis), pēc vajadzības tiek strādāts starpinstitucionālās (SI) sadarbības ietvaros. Autoraprāt, tas ir profesionāli un likumsakarīgi, jo no teorētiskajā izpētē noskaidrots, ka jauniešu problēmas, ar kurām saskaras speciālisti līdzīgos centros, ir multiplas, daudzos gadījumos ielaistas, un panākt kaut vai nelielus uzlabojumus ir sarežģīti, dažreiz arī neiespējami. Tas palīdzētājp profesionāliem ir faktors, kas veicina profesionālo izdegšanu. Respondente ar 20 gadu pieredzi izvairījās runāt par šo jautājumu, aizvērās un praktiski turpmākā intervija ar viņu bija neveiksmīga. Savukārt, sociālais rehabilitētājs un sociālās aprūpētājas, katrs savas kompetences robežās stāstīja par to, ka tiek veikts mērķtiecīgs sociālās korekcijas darbs, kas dokumentēts individuālās sociālās korekcijas plānos. Tas tiek veikts plānveidīgi, solīti pa solītim, kā arī tiek realizēts SPK un SI sadarbības ietvaros, tostarp ar institūcijām, kuru prioritāte ir atkarību mazināšana. Lai mazinātu atkarības problēmas izplatību tiek organizēti preventīvie pasākumi eksperimentētājiem un jaunākā vecuma pusaudžiem. Zinātniskajās atziņās uzsvērts, lai mazināt palīdzētājp profesionāliem neapmierinātību ar darba rezultātiem, mazināt ar grūtiem klientiem radušos darba stresu, darbiniekiem jāsaņem regulāras kvalitatīvas supervīzijas, jāiemācās „svinēt”

kaut nelielus savu klientu panākumus. (Осухова, Кожевникова, internetresurs). Kā arī teorētiskajās atziņās uzsvērts, ka stresu saistībā ar darbu mazina profesionālo instrumentu laba pārzināšana un prasmīga un radoša pielietošana. (Damberga, Klints, u.c., 2003).

Autoram bija izvirzīts viens no pētījuma uzdevumiem, saistībā ar iespējamo risinājumu noskaidrošanu 3.praktiskajai kvalifikācijas darba daļai, noskaidrot kādas darba formas, metodes utt. izmanto sociālā darba speciālisti, lai veicināt jauniešu izpratni par veselīgu dzīves veidu un attiecīgās situācijās izvēlēties veselīgam dzīvesveidam atbilstošu rīcību. Sociālais rehabilitētājs aktīvi uzskaitīja – sarunas, situāciju un gadījumu apspriedes un analīzes metodes, prāta vētra un diskusijas, kā arī grupu darba un individuālā darba formas. Līdzīgas atbildes intervijās bija arī pārējiem speciālistiem. vadītāja sarunā minēja, ka pamatā tās ir daudzveidīgās praktiskā darba metodes. Kā veiksmīga metode tika minēta - lomu spēle, kā arī tiek izmantots dažādu filmu par attiecīgām tēmām demonstrējums un pārrunas pēc to noskatīšanās. Tas notiek sestdienās, kā jau iepriekš autors uzskata, ka tas nav labs risinājums, jo jaunieši sestdienās var arī atteikties no piedāvātajiem pasākumiem un brīvo laiku izmantot pēc saviem ieskatiem un ierastajiem paradumiem. Autors to neapgalvo, bet izsaka pieņēmumu, kas balstīts personīgajā pieredzē, jo novērošana sestdienās netika veikta. Savukārt paši darbinieki šādus faktus neminēja.

Interviju nobeidumā tiek noskaidrota respondentu pieredze projektu rakstīšanā un īstenošanā, kā arī vai sagatavošanas procesā tiek iesaistīti paši jaunieši. Vadītājai ir iepriekšējā darba pieredze ar projektiem, to rakstīšanā un līdzekļu piesaistē projektiem. Arī BSPC ir realizēti vairāki projekti, kuru sagatavošanā viņa bija iesaistīta, t.i. sporta istabas, āra nodarbībām treniņu u.c. inventāra iegādes un uzstādīšanas projekti. Projekta ietvaros ieviestas fizioterapeita un sociālā rehabilitētāja štata vienības. Sociālais rehabilitētājs ir ar nelielu pieredzi projektu īstenošanā un bez pieredzes to rakstīšanā. Kā projekti no Sociālā Dienesta tiek piedāvātas un arī realizētas nometnes brīvlaikos BSPC vidē un vasarā nometne „Gribu zināt!” pie Rāznas ezera. Sociālie aprūpētāji tiek iesaistīti projektu īstenošanas aktivitāšu organizēšanā un vadīšanā, nevienam nav pieredzes projektu rakstīšanā. Pēc respondentu atbildēm var spriest, ka jaunieši netiek iesaistīti projektu sagatavošanas procesā, viņiem šāda pieredze ir tikai skolas mācību projektos. Autors uzskata, ka BSPC darbinieki neizmanto pilnā apmērā tādu iedarbīgu metodi kā projekti, sociālie projekti, neizmanto to paši un neiesaista jauniešus, lai gan sniedzot atbalstu, motivējot un palīdzot, jaunieši var uzrakstīt projektu pieteikumus, kaut vai sākumā izmantojot iespējas, ko piedāvā Rēzeknes pašvaldība sadarbībā ar Austrumlatgales Radošo pakalpojumu centru (Pieejams <http://zeimuls.lv/news/konkurss-par-lidzfinansejuma-pieskirsanu-jauniesu-karjeras-un-vasaras-nodarbinatibas-projektiem-3/zeimuls.lv>, skatīts 01.052017) Pēc pieredzes autors zina, ka vienu divas reizes gadā tiek izsludināti konkursi tieši jauniešiem uz mazajiem grantiem līdz 2000 EIRO savu ideju realizēšanai, tādējādi sagatavojot projektus jauniešiem būtu lietderīgi un saturīgi pavadīts brīvais laiks, kā arī apgūtas jaunas un nozīmīgas prasmes patstāvīgās dzīves uzsākšanai.

4. Fokusgrupas diskusijas rezultātu apkopojums un analīze

Pirms kopīgās tikšanās fokusgrupas diskusijā – tiekos ar katru cilvēku atsevišķi, un izskaidroju ar kādu mērķi veidoju grupu - lai noskaidrot viņu viedokli par veselīga dzīvesveida veidošanās problēmjautājumiem SAC. Fokusgrupas tikšanai tiek sastādīti pamatjautājumi un papildus jautājumi.

Sākumā tiek veikta iepazīšanās : iepazīstinu ar sevi – kā sauc, cik man gadu, kur mācos, kur dzīvoju , iepazīšanās ar dalībniekiem - Kā Jūs sauc? Cik Jums ir gadu? cik ilgi dzīvo SAC?

Diskusijā piedalās 5 jaunieši: 2 meitenes un 3 zēni 15-16 gadu veci. Motivēt jauniešus piedalīties diskusijā bija ļoti grūti, pieteicās vairāki, paredzēts bija veidot lielāku grupu, bet norises dienā bija tikai pieci respondenti. Kā vēlāk diskusijā noskaidrojās aktivitāti izrādīja 1 meitene un 2 zēni, pārējie divi bija klusie atbalstītāji, iemeta diskusijā pa dažai frāzei, mazaktīvi runātāji. Iespējams bija valodas barjera, jo diskusija noritēja valsts valodā. Lai arī autors mēģināja raisīt sarunu viņu dzimtajā valodā, būtiski viņu aktivitāti tas neietekmēja. Iespējams tā izpaudās autora pieredzes trūkums fokusgrupas diskusijas veikšanā, panākt savstarpēju diskusiju var teikt nesanāca,

galvenokārt tā līdzinājās paplašinātai intervijai. Iespējams tā izpaudās institucionālās vides jauniešu vecumposma īpatnības, būtībā bravūrīgi, ar neadekvāti augstu pašvērtējumu, bet tuvākā sarunā ar mazāk pazīstamu cilvēku noslēgti, pasīvi, nerunīgi, var teikt pat apātiski, kas lielā mērā sasaucās ar speciālistu intervijās izveidoto BSPC jauniešu psihosociālo portretu.

Iegūto rezultātu apkopojums un analīze tiek piedāvāta pārskatāmas tabulas formā.

2.2.tabula

Jauniešu fokusgrupas diskusijas rezultātu apkopojums

Npk	Jautājums	Atbildes interpretējums un pārspriedums
1.	Kādas ir labās lietas dzīvojot aprūpē? Kādas ir galvenās problēmas dzīvojot aprūpē? Jūs esat jauniešu vecumā, drīzumā varēsiet uzsākt patstāvīgas dzīves gaitas. Pastāstiet, kāda Jūsūprāt būs vislielākā atšķirība starp dzīvi, atrodoties SPC un dzīvi pēc aprūpes?	Meitenes pozitīvi novērtē BSPC pavadīto laiku, argumentējot to, nosauc viņuprāt labās lietas, kas ar viņām notikušas centrā - iespēja redzēt vairāk kā dzīvojot ģimenē, iespēja būt vismaz reizi divas gadā ekskursijās un daudzās vietās Latvijā ārpus Rēzeknes pilsētas. Viena min un otra piekrīt teiktajam, ka šeit dzīvojot ir iespēja baudīt dzīvi, tāpēc nenožēlo, ka dzīvo šajā centrā. Savukārt zēni viens otru papildinot un piekrītot, runā, ka ir atšķirība kur dzīvot. Viens ar nožēlu konstatē, ka dzīvojot patstāvīgi 'būs pašam par sevi jāgādā un jāaprūpē sevi, bet viens jaunietis it kā ir pretrunā un saka, ka dzīvojiet ar vecākiem ģimenēs nekas sev nav jāsarūpē un jāgādā, iespējams, tā ir pat ērtāk, bet šeit centrā māca to darīt. Pētījuma autors spriež, ka iespējams visus jauniešus lielākā vai mazākā mērā gan vilina patstāvīgā pieauguša cilvēka dzīve ārpus centra, gan redzams pēc ķermeņa valodas, ka reizē arī liek saspringt un pat neizprast, kā tas būs būt pieaugušam. Iespējams tā ir nespēja uzņemties atbildību par savu dzīvi, kā sekas iepriekšējai negatīvai sociālai pieredzei bioloģiskās ģimenēs, citam arī šeit – centrā.
2.	Jūsūprāt, kādā vecumā jaunieši ir gatavi dzīvot patstāvīgi? Kāpēc tieši tādā vecumā?	Aktīvākā jaunieta domā, ka lielākais vairums jauniešu vēlas ātrāk sākt dzīvot patstāvīgi ārpus centra, domā ka tas ir no 16-18 gadiem. Kāpēc? Abas uzskata, ka jauniešiem patīk „tusēties”, savukārt centrā šīs iespējas ir ierobežotas. Abi aktīvākie jaunieši domā, ka tas ir 18 gadu vecumā, jo tad jaunietis kļūst pilngadīgs, un tad viņus nevar un nedrīkst ierobežot vai iespaidot, jo viņiem ir tiesības uz patstāvīgu dzīvi. Autors uzskata, ka atbildēs ir vērojama BSPC jauniešu vecumposmam raksturīga īpatnība – paaugstināts pašvērtējums, vēlme ātrāk izrauties no pieaugušo aprūpes, kontroles, vienlaicīgi neprasmē un negatīvība uzņemties atbildību, gandrīz vienaldzība par savu nākotni, un pārmērīgs uzsvars uz savām tiesībām, neminot, ka pieaugušajā dzīvē ir daudz vairāk pienākumu.
3.	Kādas dzīvei nepieciešamās prasmes Jūs apgūstat dzīvojot SPC?	Jaunietes aktīvāk iesaistījās sarunā un izmantoja diskusijas vadītāja palīdzību, lai viņš nosauc prasmes un viņas teiks savu atbildi. Ar vērtējumu ļoti labi viņas novērtēja šādu prasmju apguvi – ēst gatavošana, personīgā higiēna, drošs sekss, izvairīšanās no alkohola un narkotiku lietošanas, no smēķēšanas atkarības, labi un daļēji novērtētas šādas prasmes – prasme plānot budžetu, iepirkšanās, sevis uzturēšana labā formā, draugu atrašana un būt draudzīgam. Arī zēni piebalsoja, ka šīs prasmes ir labi apgūtas, jo nodarbībās, pasākumos māca par to. Aktīvākais no zēniem pozitīvi novērtē iespēju centrā apgūt dažādas patstāvīgai dzīvei nepieciešamās prasmes. Redzams, ka jauniešu atbildes ir kā no grāmatas, prasmes viņiem māca, viņi neizprot, ka tās var tikai apgūt un nostiprināt praktiski

		pielietojot, pieņemot pareizos lēmumus un atbilstoši veselīgam dzīvesveidam izvēloties pareizos uzvedības modeļus. Jaunieši ir pretrunā paši ar sevi, jo atzīst, ka visi ir eksperimentētāji, ka priekšroku dod mazkustīgam dzīves veidam, un ka ēdienu paradumos nav īstas pārlicības, kā tieši pareizi jārikojas. Tas lielā mērā sasaucas ar to jauniešu psihosociālo portretu, ko intervijās izveidoja centra darbinieki.
4.	Kas Jūsaprāt ir veselīgs dzīvesveids?	Kas tieši jaunieši nedeja apzīmējumu, bet nosauca varētu teikt atslēgas vārdus, ar ko tas viņiem sasaucas: nesmēķēt, nelietot narkotikas, to minēja visi pieci respondenti. Tikai viens no respondentiem minēja plašāk, ka tas nozīmē sportot, veikt fiziskās aktivitātes, arī labi izturēties vienam pret otru, neķildoties. Var spriest, ka iespējams gan prevence, gan korekcijas pasākumos lielākais akcents centrā ir tieši uz šiem tēmas aspektiem un vairāk arī palikuši atmiņā. Uz papildus jautājumu, vai t.i. arī jūsu dzīves veids, jaunieši bija izvairīgi.
5.	Kādas no dzīvei nepieciešamajām prasmēm, ko jūs apgūstat SAC, noderēs patstāvīgajā dzīvē un sekmēs veselīga dzīves veida ieturēšanu?	Visi respondenti minēja kā primāro ēdiena gatavošanu, arī veselīga ēdiena. Viens no zēniem to mēģināja skaidrot ar prasmī apmaksāt vispirms komunālos rēķinus (iespējams, lai ziemā nenosalt no aukstuma, ja atslēdz situma padevi) un prasmī plānot budžetu, iespējams tas var netieši ietekmēt veselīgu dzīves veidu, izvēloties atstāt līdzekļus veselīgas pārtikas iegādei. Daži jaunieši minēja, ka prasme veikt pašapkalpošanos, noteikti būs svarīga un ietekmēs veselīgu dzīvesveidu. Kā redzam kopumā jauniešiem ir izpratne, ka starp dzīves prasmēm un veselīgu dzīvesveidu ir saistība, diemžēl tā sašaurināta līdz skaidrojumam par veselīga ēdiena gatavošanu. Nevienam nemiņ kustības, nodarbošanos ar aktīviem sporta veidiem. Kā pozitīvu faktoru jāatzīmē jauniešu mēģinājumu to skaidrot caur dzīves prasmēm. Tas sasaucas ar teorētiskajām atziņām, ka būtībā lielākā daļa dzīves prasmju gan tieši, gan netieši attiecināmas uz prasmēm, kas veicina cilvēka izvēli par labu veselīgam dzīves veidam, uzsākot patstāvīgas dzīves gaitas BSPC jauniešiem to ir skaidri jāapzinās.
6.	Vai jūs zināt, lai prasme kļūtu par noturīgu paradumu, tā ir jātrenē vismaz 10 reizes jāatkārto un jānostiprina? Vai jūs esat piedalījušies prasmju treniņgrupā?	Diskusijā par šo jautājumu, noskaidrojās, ka nav izpratnes par to, ka lai prasme kļūtu noturīga, tā jātrenē gan speciālās tam domātās nodarbībā, gan ikdienas dzīvē pašiem tam pievēršot uzmanību, izmantojot pašorganizēšanās un pašdisciplīnas prasmes. Divi no jauniešiem (zēns un meitene) pieminēja, ka ir piedalījušies prasmju treniņgrupā, jauniešiem teicās izprotot, ka prasmes ir jātrenē un vairākkārt, lai tas kļūtu par noturīgu paradumu.
7.	Kustības un sporta aktivitātes veicina veselību. Kādās aktivitātēs Jūs visbiežāk iesaistāties?	Jaunietes piekrīt domai, ka kustības un sports veicina veselību un tas būtu jāizvēlas kā veselīgs dzīvesveids. Aktīvākā no jaunietēm izvēlas skriešanu un futbola spēli laukā kopā ar zēniem. Arī zēniem tā ir tīkama nodarbe. Viens tomēr min, ka priekšroku dod galda spēlēm – novusam un biljardam centra telpās, divi pārējie iesaistoties sarunā min, izmantojam trenažieru zāli centrā 3 reizes nedēļā. Noskaidrojam, ka centrā ir radīti apstākļi visa veida aktivitātēm, tostarp kustību, sportošanai. Tomēr jaunieši neko nerunā vairāk un nestāsta par konkrētiem pasākumiem, kuros tiek veicināts aktīvs un veselīgs dzīvesveids.

8.	Kas ir dienas režīms? Vai to ir jāievēro arī jauniešiem? Arī pieaugušajiem? Kāpēc?	Lielākai daļai jauniešu vai nu nav izpratnes, kas ir dienas režīms un kā tas saistās ar veselīgu dzīvesveidu, vai arī iespējams neprot par to pastāstīt, ir izvairīgi. Runā par to, ka tas jāievēro un to pieprasa centrā. Viens no zēniem atbild apstiprinoši – jā jāievēro, tas saistās ar prasmī plānot savu laiku. Redzam, ka ir izpratne plašāka, bet paskaidrojot vairāk uzsver, kas nepatīk to ievērot un dažreiz to pārkāpj. Cits atkal saka, ka tas ir režīms, kuram jāseko katru dienu, jāievēro gan jauniem cilvēkiem, gan pieaugušajiem. Kāpēc? Tāpēc, ka tā vajag. Varam secināt, ka nav dziļākas izpratnes un motivācijas ievērot to.
9.	Vai miega paradumi ir saistīti ar dienas režīmu? Ko Jūs zināt par veselīga miega nozīmi cilvēka dzīvē?	Aktīvākā no jauniešiem izvairīgi runā par dienas režīma un miega paradumu saistību, stāsta par pastāvīgiem miega traucējumiem, uz jautājumu, vai ir griezusies pēc palīdzības, atbild, ka dažreiz jā, pie medmāsas. Viens no zēniem min, ka slikts miegs izraisa nogurumu, min depresiju, spēku izsīkumi, bet nesasaista vairāk to par miega paradumiem - , piemēram, savlaicīgi iet gulēt, parasti to darīt vienā un tajā pašā laikā, izvēdināt piems miega telpu u.c. paradumiem. Daži no pieredzes stāsta, ka ja brīvdienās ilgāk un vairāk guļ, ir smaga galva, skaidrojot piekrīt, ka iespējams tāpēc, ka trūkst fiziskās aktivitātes vai tās neizmanto.
10.	Vai esat piedalījušies izdzīvošanas treniņnometnē?	Iesaistoties diskusijā par šo jautājumu tikai viena no meitenēm zina un prot skaidrot, ka iespējams ir piedalījusies izdzīvošanas treniņnometnē. Pārējie respondenti atbildēja noraidoši. Diskusijas vadītājam nācās paskaidrot, ko viņš domā ar to vairāk un raisīt interesi un motivāciju šādā pasākumā piedalīties. Tostarp tika paskaidrots, ka tādā veidā neformālā vidē ir iespēja vairot izpratni par veselīgu dzīves veidu, par patstāvīgās dzīves uzsākšanai svarīgām dzīves prasmēm un vienkārši kustībās, sportojot un praktiski citādi darbojoties kopā pavadīt lietderīgi brīvā dabā brīvo laiku.
11.	Vai jūs iesaistītos manis izstrādātajās aktivitātēs un nodarbībās, kuru mērķis būtu veselīga dzīvesveida sekmēšana?	Pēc plašākas iepriekšējā jautājuma apspriešanas jaunieši viennozīmīgi bija motivēti izmantot šādu iespēju, un tīcināja diskusijas vadītāju par to vairāk.

Nobeigumā vajag atzīmēt, ka tieši diskusijas laikā ar jauniešiem tiek rasts apstiprinājums daudziem faktiem, par ko *intervijās* stāstīja centra darbinieki un kas tika noskaidrots *dokumentu izpētē*.

5.Secinājumi

Veicot empīrisko pētījumu noskaidroti vairāki būtiski secinājumi:

- 1) Gan BSPP sociālās rehabilitācijas plānā, gan sociālā rehabilitētāja plānojumā paredzēti pasākumi un aktivitātes, kas kopumā fokusēti ne tikai uz sociālo aprūpi, bet arī nepieciešamo patstāvīgās dzīves uzsākšanai dzīves prasmju apgūšanu.
- 2) Kopumā visi centra darbinieki strādā pēc komandas darba principa, sadarbojoties savā starpā un mijiedarbojoties ar klientiem.
- 3) Lai arī formāli un reāli daudz paredzēts, lai jauniešiem būtu apgūtas dzīvei nepieciešamās prasmes, veselīgam dzīves veidam nepieciešamās prasmes, praktiskajā dzīvē izvēle ne vienmēr ir par labu veselīgam dzīves veidam.

- 4) Kopumā BSDPC jauniešiem ir izpratne par to, kas ir veselīgs dzīves veids, ka tas saistās ar dzīves prasmēm, bet prasmes iespējams netiek pietiekoši daudz trenētas.
- 5) Iespējams jauniešiem trūkst viņu vajadzībām atbilstošu un interesantu piedāvājumu, kuros neformāli varētu veicināt izpratni par veselīgu dzīvesveidu.
- 6) Noskaidrojās, ka jauniešiem trūkst pozitīvu kontaktu ar jauniešiem ārpus iestādes, ar tiem, kuru dzīvē ir priekšroka tieši veselīgam dzīvesveidam kā paradumam, kas apstiprina pētījuma rezultātus Latvijā par „sistēmas bērniem”.

Līdz ar to rasts apstiprinājums tam, ko autors ir iecerējis piedāvāt kā *iespējamo problēmas risinājumu* (skat.p.6).

6. Ieteikumi sociālajam rehabilitētājam jauniešu veselīga dzīvesveida veidošanās procesa sekmēšanai: pamatojums un pasākumu raksturojums

Darba autoru interesēja jautājums, kā pie esošās valsts sociālās politikas un līdzekļu sadales mērķa grupai – bez vecāku gādības palikušie bērni (tekstā - BSPC jaunieši) – veicināt jauniešu sagatavošanu patstāvīgai dzīvei, sekmējot viņu izpratni par veselīgu dzīves veidu. Līdz ar to tika veikts teorētiskais un empīriskais pētījums par tēmu: „*Jauniešu veselīga dzīvesveida veidošanās sekmēšana sociālā rehabilitētāja darbā sociālo pakalpojumu centrā*”. Pētījumā rasts pamatojums ieteikumu un piedāvāto pasākumu izstrādei.

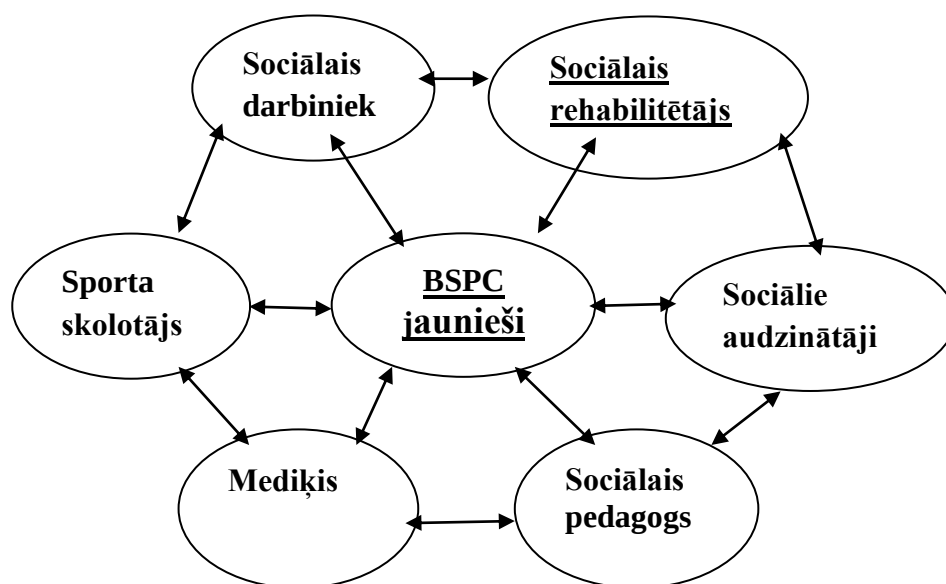
Noskaidrots, ka veselība ir cilvēka fiziskā, psihiskā un sociālā labklājība un nosaka cilvēka dzīves kvalitāti. Ar veselīgu dzīvesveidu saprotam visu to, kas esošo cilvēkam veselības potenciālu veicina un attīsta. Tas ietver sevī gan profilaktiskos pasākumus, gan arī veselīgu dzīvesveidu.

Veselīga dzīvesveida veidošanās procesu jauniešiem tieši ietekmē *fiziskās aktivitātes* paradumi. Diemžēl mūsdienās laiks un resursi, kas veltīti fiziskās kultūras izglītībai, arvien samazinās, un fiziski aktīvās spēles un izklaides jaunieši aizstāj ar brīvā laika pavadīšanu interneta vidē, tagad retāk ar televizoru. Noskaidrots, ka katra cilvēka veselības pašattīstīšanai, neatkarīgi no dzimuma, funkcionālām spējām, kultūras, vecuma vai sociālekonomiskā stāvokļa, ļoti svarīgi ir izbaudīt kvalitatīvu atpūtu brīvajā laikā. Īpaši nozīmīgi tas ir bērniem un jauniešiem pilnvērtīgai personības attīstībai, kā arī veiksmīgai socializācijai.

Dažādas spēles, sports un cita veida fiziskās aktivitātes dod iespēju jauniem cilvēkiem pierādīt sevi un iegūt pārliecību par sevi, iepazīt panākumu sajūtu un sociāli integrēties grupā. Regulāras fiziskās aktivitātes var uzlabot psiholoģisko labsajūtu un samazināt stresu un nemieru, depresijas un vientulības sajūtas, kas ir bieži raksturīgs institucionālās vides jauniešiem BSPC.

Empīriskā pētījuma secinājumi (skatīt p.5.) pamato nepieciešamību izstrādāt pasākumu piedāvājumu sociālā rehabilitētāja darbam ar jauniešiem.

Autors izstrādājis divus pasākumus „*Sporta diena BSPC jauniešiem*” un „*Izdzīvošanas nometnes projektu*”, ko iesaka organizēt sociālajam rehabilitētājam BSPC komandas darba ietvaros. Teorētiskajā izpētē rasts pamatojums, ka lai arī pēc likumdošanas sociālais rehabilitētājs strādā sociālā darbinieka pakļautībā, *sociālais rehabilitētājs, organizējot jauniešu veselīga dzīvesveida sekmēšanai nepieciešamo prasmju apgūšanu BSPC, var būt šīs komandas darba vadītājs un koordinators.*

1.attēls. Komandas modelis sociālā rehabilitētāja darbā ar jauniem veselīga dzīves veida sekmēšanā BSPC (autora veidots)

Tas ir *interdisciplinārs starpinstitucionālas sadarbības* komandas modelis, jo pasākumi tiek organizēti uz esošās BSPC tuvumā izglītības iestādes bāzes – sporta zāle un sporta laukums, jo BSPC nav atbilstošas infrastruktūras izstrādāto pasākumu organizēšanai.

Šis modelis paredz, ka *pasākuma „Sporta diena BSPC jauniešiem”* sporta un kustību aktivitātēs kopā piedalīsies gan institucionālās vides jaunieši, gan jaunieši no ģimenes – no vietējās un citām skolām. Tas veicinās BSPC jauniešu iekļaušanos vienaudžu grupā neformālā veselību veicinošā sociālajā vidē.

Savukārt, *pasākumu „Izdzīvošanas nometne” (Projekts)* paredzēts izstrādāt un īstenot kopā ar jauniešiem, par sadarbības partneriem izvēloties vairāku SO veiksmīgi socializējušos jauniešus. Jo kā noskaidrojām teorētiskajās atziņās, - *jāveicina BSPC jauniešu veiksmīgus kontaktus ar jauniešiem no ārpuses, lai BSPC jauniešiem veidotos pozitīva sociāla pieredze veselīga dzīvesveida izvēlei.*

Projekta ieceres posmā un īstenošanā tiks pielietotas šādas **metodes**:

1. Saruna – dod iespēju brīvai apmaiņai ar informāciju. Sarunai ir neformālāks raksturs nekā intervijai.
2. Pārliecināšana – ar šīs metodes palīdzību tiek veidots sociālās problēmas risināšanas racionālais pamats.
3. Atbalstīšana – iedrošināšana un atbalsts, lai palīdzētu grupas dalībniekam turpināt sasniegt mērķi, lai veidotu uzticību.
4. Stimulēšana – dalībnieku piedalīšanās veicināšana un jaunu darba virzienu uzsākšana grupā, lai nepieļautu nevajadzīgu izplūšanu un uzlabotu darba tempu.
5. Mērķu uzstādīšana – grupas un katra dalībnieka mērķu plānošana, lai dotu virzienu grupas darbam.
6. Komunikācijas atvieglošana – tiešas un atklātas komunikācijas veidošana grupā, lai grupas dalībnieki sasniegtu savus individuālos mērķus.
7. Pārrunas – ar to apzīmē procesu, kad sociālais darbinieks/sociālais rehabilitētājs palīdz savstarpējā opozīcijā esošiem klientiem uzlabot komunikāciju, meklēt kompromisu un savstarpēji apmierinošu lēmumu pieņemšanu. (Šilņeva, 2000; Zemīte, 2016).

Darbā ar jauniešu grupu svarīgi panākt, lai grupa koncentrētos uz kopīgo. To var panākt ar dažādu tehniku palīdzību:

- darbinieks virza grupas locekļu savstarpējo komunikāciju no viena grupas dalībnieka pie otra;
- darbinieks aicina dalībniekus dalīties savā pieredzē;
- viņš identificē kopīgas tēmas;
- aicina izteikt atšķirības;
- apzina pretrunīgus paņēmienus un uzskatus;
- iesaista visus grupas dalībniekus;
- nodrošina grupu ar aizsargājošiem pamatnoteikumiem. (Zemīte, 2016).

Katra metode sastāv no dažādiem paņēmieniem jeb tehnikām, liekot vienlīdzības zīmi starp tehnikām, paņēmieniem, kā arī līdzekļiem, instrumentiem. Katras metodes realizēšanai nepieciešamas noteiktas darbinieka prasmes un spējas.

Sociālajam rehabilitātājam ieteicams, plānojot un organizējot piedāvātos pasākumus jauniešiem BSPC, ierosmei izmantot šādus literatūras avotus:

- Plaude, I. (2003). Sociālā pedagogija. R. (nodaļa – Ierosme).
- Damberga, Klints u.c. (2003). Animācijas metodes sociālā pedagoga darbībā. Mācību metodiskais līdzeklis. R. SDSPA „Attīstība”

Bibliogrāfija

1. Damberga, Klints u.c. (2003). *Animācijas metodes sociālā pedagoga darbībā*. Mācību metodiskais līdzeklis. R. SDSPA „Attīstība”.
2. Comptons and Galaway, (1994). *Social work processes*. Brooks/Cole.
3. Mārtinsone, K., Pipere, A., & Kamerāde, D. (Eds.). (2016). *Pētniecība: teorija un prakse [Research: theory and practice]*. Rīga: RaKa.
4. Olutņiks, A. (2017). Jauniešu veselīga dzīvesveida veidošanās sekmēšana sociālā rehabilitētāja darbā sociālo pakalpojumu centrā. Kvalifikācijas darbs. RTA.
5. Orlovska, A. (2007). *Statistika*. –Rīga: Rīgas tehniskā universitāte.
6. Plaude, I.(2003). *Sociālā pedagogija*. (Ierosme). Rīga: „Zvaigzne ABC”.
7. Šļņeva, L.(2000). Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca. Rīga: SDSPA „Attīstība”.
8. Truskovska, Z., Lubkina, V. (2013). Supervision: Opportunities for Implementation Measures of Occupation Health in the Case of Professional Burnout among Social Educators. Journal of International Scientific Publications: Ecology & Safety, Volume 7, Part 3, pp.67-79 Pieejams <http://www.scientific-publications.net/download/ecology-and-safety-2013-3.pdf>
9. Zemīte, Ē. (2016). Sociālā darba metodes : metodiskais līdzeklis. [Rīga] : Profesionālās pilnveides un supervīzijas centrs "Aisma".
10. Осухова,Н.,Кожевникова,В. Профилактика профессионального выгорания. Pieejams <http://psy.1september.ru/article.php?ID=200601609>, skatīts 12.05.2017

RESEARCH ON ADOLESCENTS' SOCIALIZATION PROBLEMS IN FAMILY

Dzenija Krama

Abstract. The empirical part of research has been done in three stages: Stage 1 - parental questionnaires, Stage 2 – discussion with the adolescents' focus group, 3rd stage - social pedagogues' interview. Adolescents' socialization challenges have been researched and the set of preventive measures describing the need of parents' participation in the social pedagogue's operation at school has been justified. The practical part of the solution offers ideas how to identify and promote the research problem. The paper is based on scientific knowledge of the following authors: Vilciņa A., E. hop, Auziņa R., Karpova Ā., L. Brass, Briede D., P. Dako, Gorlov, I. Pushkarev, Pļaveniece M., Plaude I., Z. Rudnicki, Truskovska Ž., etc.. Keywords: adolescent socialization process, social pedagogue, preventive action, parents as adult learners.

46

1. Pētījuma organizācija

Atbilstoši tēmai un definētai problēmai, pētījuma autore veic empīrisko pētījumu, izvirzot konkrētu **mērķi**: izpēti veikšana par pusaudžu socializācijas problēmjaūtājumiem ģimenē.

Pētījuma bāze: Madonas novada Degumnieku pamatskolas 6.- 9. klases pusaudži, šo pusaudžu vecāki, un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas ceturtā kursa studenti - topošie sociālie pedagogi.

Pētījumam ir **kvantitatīvi kvalitatīvā pētījuma dizains**. Atbilstoši pētījuma autores plānam, sākotnēji tiek veikta situācijas izpēti (vecāku anketēšana), turpinājumā tiek noskaidrotas vienas no izpēti grupām vajadzības, problēmjaūtājumi un grūtības (fokusgrupas diskusija ar pusaudžiem), kā arī apzinātās problēmas iespējamie risinājumi (intervija ar sociālajiem pedagogiem). Aptaujas veikšanai izvēlēti atbilstošas metodes: anketēšana, fokusgrupas diskusija, intervēšana un datu matemātiskā apstrāde. Aptauja ir plaši izmantota sociālo pētījumu datu ievākšanas metode. To veic, izmantojot speciāli izstrādātas **anketas**, vai **plānotas intervijas un fokusgrupas diskusijas**. Darba autore savā pētījumā izmanto abus aptaujas veidus. (<http://www.petijumi.lv/117/>).

Pētījumā iegūto rezultātu apstrādei izmantota datu matemātiskā apstrāde - matemātiskās metodes veids, kas ļauj apstrādāt mērījumu rezultātus, novērtēt tiešu un netiešu mērījumu rezultātā iegūstamu parametru vērtības, to precizitāti un korelāciju starp tiem. Tiek izmantota statistisko hipotēžu ticamības novērtēšanai. Visu statistisko datu rezultātu apstrāde tiek izpildīta grafisku attēlu un ciparu norādīšanas formā.

(<http://home.lu.lv/~mauzins/Programmes/eksp%20datu%20stat%20apstr.pdf>)

2. Pētījumā iegūto rezultātu analīze

2.1. Anketēšanas rezultātu analīze

Tā kā pētāmais objekts ir lauku skola, kurā ir maz skolēnu, tajā ir apvienotās klases, kas pētījumam veido zināmus ierobežojumus (skatīt 1. tabulā).

Respondentu skaits pa klašu grupām

Klase	Bērnu skaits klasē	Zēni	Meitenes
6.klase	3	2	1
7.klase	6	4	2
8.klase	7	5	2
9.klase	6	6	0
Kopā:	22	17	5

Sākumā tiek apskatīts respondentu sociālais portrets. Pētījuma bāzes pamatskolā mācās 22 pusaudži vecumā no 12 -16 gadiem, kuri nāk no 17 ģimenēm. Četrās ģimenēs bērniem ir abi vecāki, un 13 ģimenēs bērnus audzina viens no vecākiem. Divās nepilnās ģimenēs, no trīspadsmit, bērnu audzināšanu ir uzņēmis tēvs. No pilnajām ģimenēm aptaujā piedalījās visas, bet abi vecāki no divām ģimenēm. No 17 ģimenēm, kopā aptauja tika veikta 21 vecākam, no kuriem anketas aizpildīja 17, izrietoši tika anketētas 15 ģimenes. Aptaujā tika noskaidrots bērnu skaits respondentu ģimenēs, kas sīkāk attēlots 2.tabulā.

2.tabula

Bērnu skaits respondentu ģimenēs

Bērnu skaits ģimenē	Ģimeņu skaits ar atbilstošu bērnu skaitu
1 bērns	Viena ģimene
2 bērni	Divas ģimenes
3 bērni	Piecas ģimenes
4 bērni	Piecas ģimenes
5 bērni	Divas ģimenes

Tāpat ģimenes, kurās aug 1 un 2 bērni, ir 3 ģimenes, savukārt 3 un vairāk bērnu ir 12 ģimenēs. Pēc Latvijas likumdošanas par daudzbērnu ģimeni uzskata, kuras aprūpē ir vismaz trīs bērni, to skaitā audžuģimenē ievietoti un aizbildnībā esoši bērni. Par daudzbērnu ģimenes bērnu uzskatāma arī pilngadīga persona, kas nav sasniegusi 24 gadu vecumu, ja tā iegūst vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību. (www.likumi.lv)

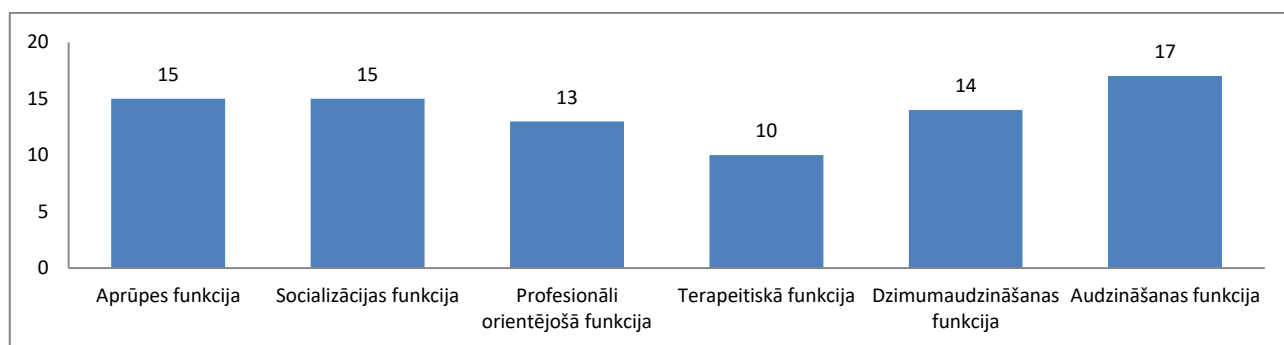
Varam spriest, ka atbilstoši sociāli ekonomiskajam stāvoklim Latvijā daudzas no šīm ģimenēm saskaras ar grūtībām bērniem nepieciešamo vajadzību apmierināšanai. Pamatvajadzību apmierināšanu ietekmē arī ģimenes statuss. Noskaidrojam, ka skolā lielākajai daļai bērnu ir nepilnas ģimenes, kas autorei liek secināt par dažāda atbalsta veida, tostarp atbalsta grupas nepieciešamību nepilno ģimeņu vecākiem šajā skolā.

Vecāku nodarbinātība iztikas līdzekļu nodrošināšanai un vecāku abu lomu pildīšana, iespējams, ietekmē respondentu atbildes uz lūgumu uzrakstīt anketā kaut ko vairāk par savu bērnu, raksturot viņu (respondentiem tiek lūgts uzrakstīt vairāk par savu pusaudzi, bet bez piemēra dotā parauga (kurš no bērniem pēc kārtas viņš ir), tikai divi no respondentiem ir raksturojuši tuvāk savus pusaudžus. Viens no respondentiem savu pusaudzi raksturo kā labsirdīgu, bet tajā pašā laikā asu un bez atbildības sajūtas. Otrs respondents savu pusaudzi raksturo kā saprotošu, nopietnu un dažreiz viltīgu. Iepazīstot savu bērnu tuvāk, zinot pusaudža vecumposma īpatnības, to ietekmi uz pusaudža uzvedību, attiecību veidošanu gan ar vienaudžiem, gan ar pieaugušajiem, vecākiem ir iespēja veidot uzticības pilnas un atbalstošas attiecības ar saviem bērniem - pusaudžiem.

Autorei svarīgi bija noskaidrot vecāku viedokli par viņu attiecībām ar saviem bērniem. Tikai viens respondents savas attiecības ar pusaudzi raksturo kā draudzīgas, uzticīgas un labestīgas. Astoņi no respondentiem tās ir raksturojuši ar vārdu „labas”, kuru nedaudzi ir papildinājuši ar piebīdēm: labas, pārrunājam par visādām tēmām un problēmām; ar meitu labas (8.g.v.) ar dēlu atturīgas (16.g.v.); labas, spējām par visu vienoties; drīzāk labas. Savukārt seši respondenti tās raksturo ar vienu vārdu „normālas”, trīs respondenti tās raksturo ar vienu vārdu: apmierinošas, vidējas un drīzāk labas.

Tātad noskaidrojām, ka lielākajam vairumam respondentu ar bērnu - pusaudzi ir izveidojušās, viņuprāt, labas attiecības, ar to saprotot spēju runāt par dažādām tēmām un ikdienas problēmām, spēju vienoties par dažādiem jautājumiem., kā arī attiecību kvalitāti – t.i. draudzīgas, labestīgas, pusaudzis uzticas vecākiem. Iespējams, ka šajās ģimenēs vecāki, sastopoties ar problēmjautājumiem attiecībās ar pusaudžiem, spēj tos risināt adekvāti un efektīvi, tātad arī pusaudži dzīvo draudzīgā un atbalstošā ģimenes sociālajā vidē. Izvairīgās atbildes – normālas (6 gadījumos) un apmierinošas (3 gadījumos) attiecības, varam spriest, drīzāk liecina par attiecībām, kurās valda zināma spriedze, neskaidrība, iespējams neatrisinātas un ieilgušas problēmas. Šiem vecākiem sociāli pedagoģiskā darbībā jāpievērš pastiprināta uzmanība, jāpiedāvā atbalsts vai palīdzība, ja viņi tam piekrīt.

Vecāku anketēšanā tika noskaidrots vecāku viedoklis par funkcijām, kādas, viņuprāt, ir jāveic ģimenei, lai bērna socializācija noritētu sekmīgi. Rezultāti attēloti 1. attēlā.

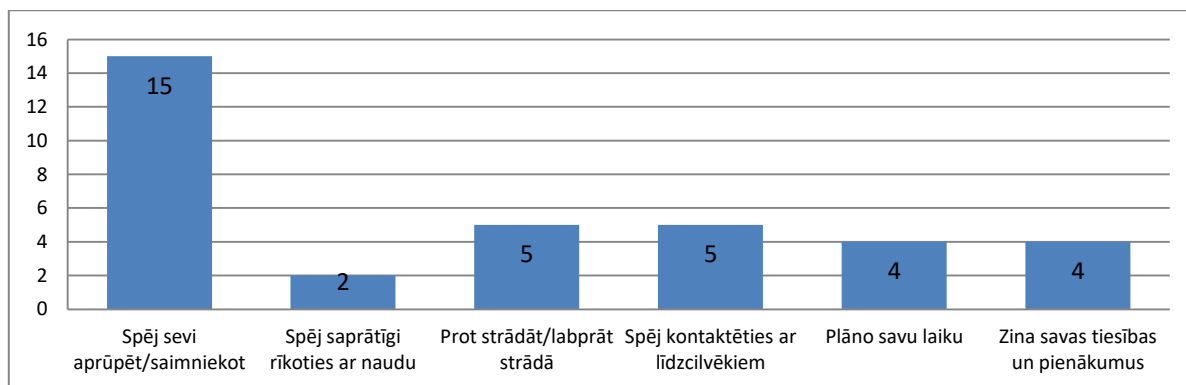

1.attēls. Vecāku viedoklis par ģimenes funkcijām

Kā redzam attēlā no visām piedāvātajām ģimenes funkcijām respondenti ir atzīmējuši šādas izvēles: 17 – audzināšanas un darbinaudzināšanas funkcija, 16 – izglītojošā funkcija, 15 – aprūpes un socializācijas funkcija, 14 – atbalsta funkcija, 13 – profesionāli orientējošā, attiecīgi 10 un 9 izvēles terapeitiskā un dzimmaudzināšanas funkcija. Atbilstoši teorētiskajām atziņām (*Kārpova, 2006*) katra no minētajām funkcijām kopumā veicina bērna attīstību un socializēšanos, lai viņš varētu realizēt savus uzdevumus dzīvē. Vecākiem ir jāprot atrast balanss, funkciju īstenošanā, lai attīstītu savu pusaudzi par spēcīgu personību. Iespējams, sociālajam pedagogam individuālajās pārrunās ar vecākiem jānoskaidro, kuru ģimenes funkciju īstenošana rada grūtības un kā tas ietekmē pusaudža uzvedību, vecāku attiecību veidošanu ar viņu. Kā arī jānoskaidro vai un kāda palīdzība vai atbalsts no skolas, no sociālā pedagoga puses ir nepieciešams.

Ņemot vērā to, ka pusaudzim ģimenē jāapgūst nepieciešamais, lai spētu veiksmīgi socializēties skolā un sabiedrībā kopumā, tiek noskaidrots vecāku viedoklis, kas viņuprāt pusaudzim ir jāspēj/jāzina atbilstoši šajā vecumposmā (*skat. 2.att.*).

Noskaidrojam, ka 15 izvēlēs vecāki uzskata, ka pusaudzim jāprot sevi aprūpēt, jāprot saimniekot, acīmredzot veikt pamata saimnieciskos un sadzīves darbus. Tās ir pamata dzīves prasmes, ko jau bērnībā katram atbilstoši vecumposmam jāapgūst. Septiņi no respondentiem uzskata, ka pusaudzim ir jāspēj veidot drošas attiecības un jābūt pašpārliecinātam par sevi, saviem spēkiem un resursiem. Savukārt tikai seši no respondentiem ir atzīmējuši, ka šajā vecumā, bērnam ir jāspēj veidot, sava pārliecība, ticība, vērtības, jābūt spējīgam, gatavam pārmaiņām, kā arī jāspēj novērtēt izglītību, patstāvīgi mācīties, interese par profesijām un savu nākamo profesiju.

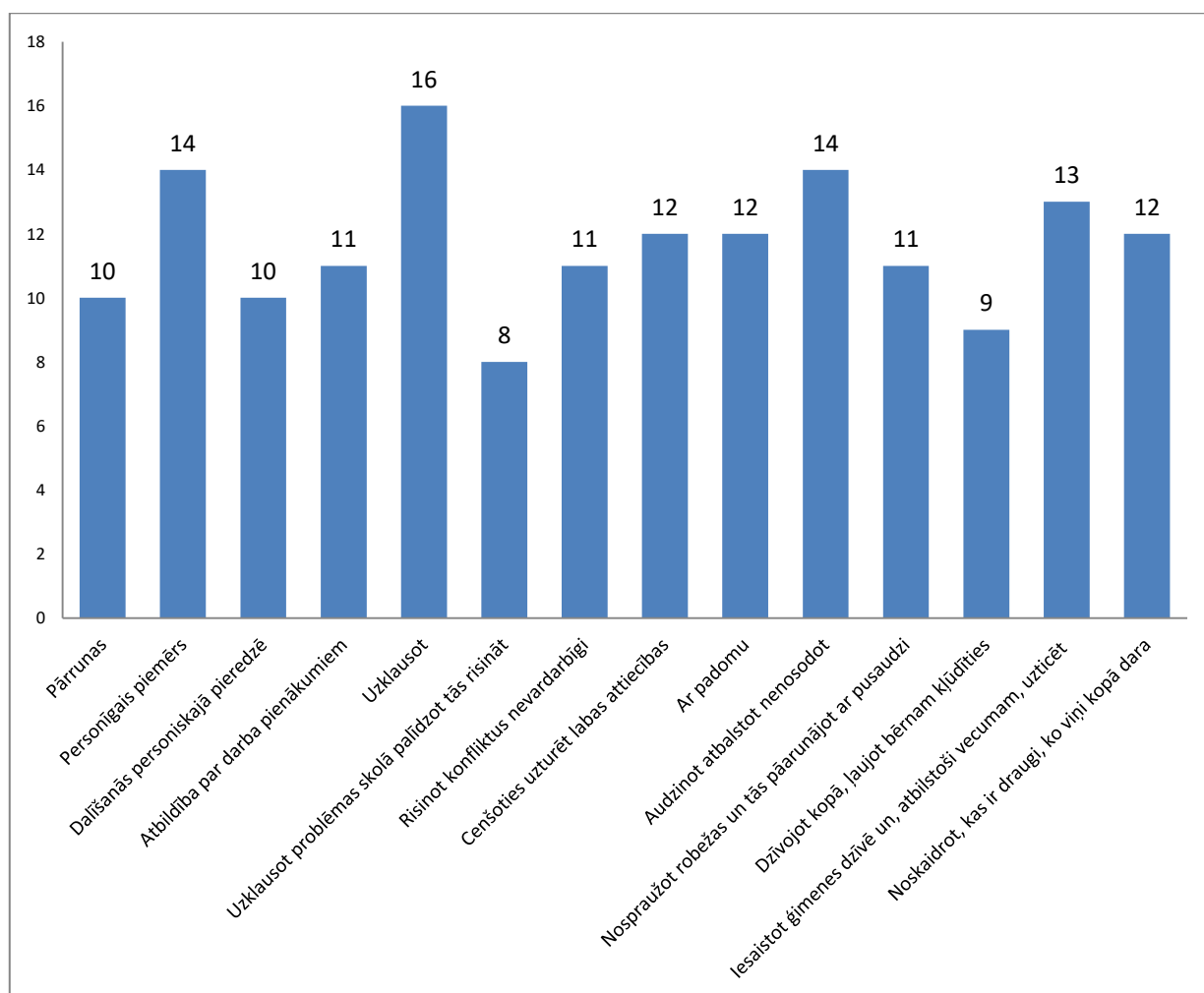
2.attēls. Respondentu viedoklis par to, ko pusaudzim savā vecumā jāprot vai jāspēj.

Savukārt tikai 5 respondenti no 15 respondentiem atzīmē, ka pusaudzim, ir jāprot strādāt un labprāt jāstrādā, jāspēj kontaktēties ar līdzcilvēkiem un jāspēj lūgt pieaugušo atbalstu. Redzam, ka tikai 4 respondenti atzīmējuši, ka pusaudzim jāprot plānot savu laiku, jāzina savas tiesības un pienākumi, kā arī jāspēj pieņemt lēmumi, kas rada pamatotu izbrīnu par vecāku viedokli šajā jautājumā. 2 respondenti no 17 respondentiem uzskata, ka pusaudzim, šajā vecumā ir jāspēj saprātīgi rīkoties ar naudu un jāprot izvērtēt, kas ir labs un kas ir slikts.

Pēc atbildēm uz šo jautājumu, skaidri redzami vecāku kompetences trūkumi bērnu socializācijas jautājumos. Vecākiem trūkst izpratnes par to, kas ir jāprot un jāspēj šajā vecumposmā, kas autorei izsauc pamatotas bažas par pusaudžu socializāciju ģimenē, - viņu personības izaugsmi un normālu attīstību, spēju pilnvērtīgi dzīvot mūsdienu sabiedrībā, kā arī spēju izvēlēties sev adekvātu profesiju un īstenot to, kas ir nepieciešams jebkuram cilvēkam mūsdienās. Šie aptaujas rezultāti liecina, par nepieciešamību vecākiem sniegt informāciju, kas paplašina viņu zināšanas par to, kas jāprot un jāspēj pusaudžu vecumposmā, kā arī vedina domāt par pētījuma dziļāku veikšanu nākotnē, lai preventīvi sociāli pedagoģiskajā darbā tiktu pēc iespējas vairāk pilnveidota vecāku izglītošana un iesaistīšana pusaudžu dzīvē, neskatoties uz mūsdienu aizņemtību citos jautājumos.

Anketēšanā noskaidrota vecāku līdzdalība pusaudžu socializācijas veicināšanā, grūtību un problēmjautājumu risināšanā (skat. 3. att.).

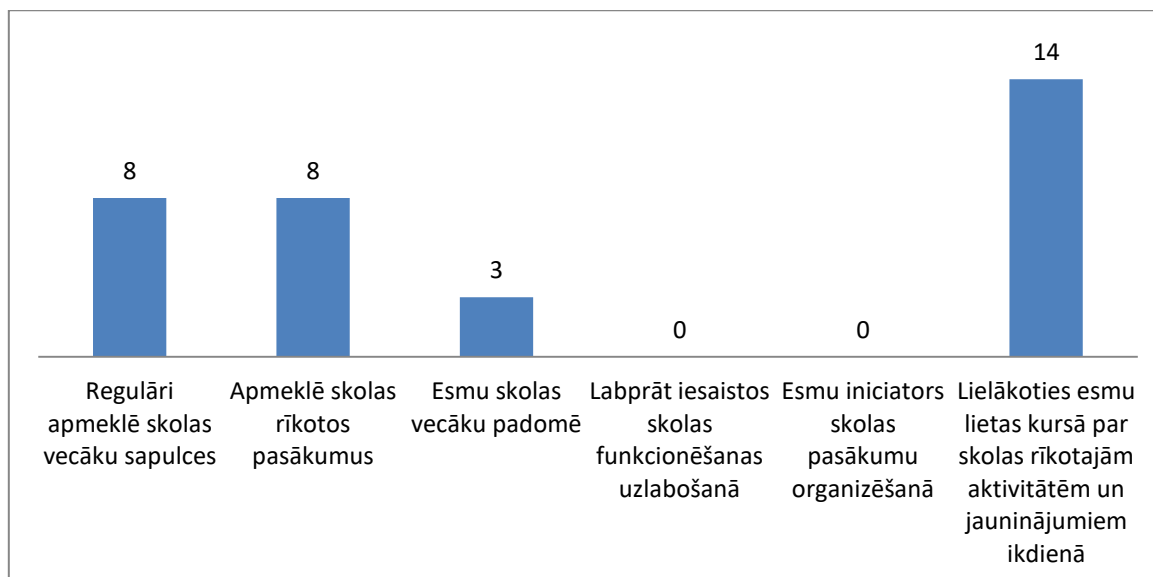
Kā redzam no piedāvātajiem veidiem, kā vecāki var sekmēt, veicināt pusaudžu socializāciju ģimenē kā arī palīdzēt grūtībās un problēmrisināšanā ir atzīmējuši šādas izvēles: 16 – uzklaustot, 14 – pārrunās; audzina atbalstot, nenosodot, 13 – iesaistot ģimenes dzīvē un atbilstoši vecumam uzticot pienākumus, 12 – cenšoties uzturēt labas attiecības; ar padomu; kā arī noskaidrojot, kas ir viņa draugi un ko viņi kopā dara, 11 – atbildība par saviem darba pienākumiem; risinot konfliktus nevardarbīgi; nospraužot robežas un tās pārrunājot ar pusaudzi, 10 – personīgais piemērs, dalīšanās personīgajā pieredzē, 9 – dzīvojot kopā, ļaujot bērniem kļūdīties.

3.attēls. Vecāku viedoklis par veidiem kā var veicināt pusaudžu socializācijas procesu

Kā redzam lielākā daļa vecāku savu pusaudžu socializācijā iesaistās ar pārrunām, uzklāusot, nenosodot, iesaistot savu pusaudzi ģimenes dzīvē, uzticot pienākumus, kā arī noskaidrojot, kas ir viņa draugi un ko kopā dara. Tā ir pozitīvā audzināšana, kas veicina pusaudža socializāciju adekvāti un efektīvi. Daļa atbildes rosina uz preventīvo sociālā pedagoga darbu, kas vērsts uz vecāku zināšanu pilnveidošanu, redzējuma paplašināšanu, lai tiktu veicināta pusaudžu socializācija tieši ģimenē.

Tika izpētīts arī, cik un kā piedalās vecāki pusaudža skolas dzīvē, sekmējot veiksmīgu socializāciju citā vidē – skolas vidē un sabiedrībā kopumā tiek attēlots 4. attēlā. Šajā attēlā ir redzams, ka 14 respondenti no 17, ir lielākoties lietas kursā par skolas rīkotajām aktivitātēm un jauninājumiem ikdienā, tikai 8 respondenti regulāri apmeklē skolas vecāku sapulces un skolas rīkotos pasākumus. 3 respondenti ir skolas vecāku padomē, bet neviens no respondentiem labprāt neiesaistās skolas funkcionēšanas uzlabošanā, kā arī nav iniciators skolas pasākumu organizēšanā.

4.attēls. Vecāku līdzdalība pusaudžu socializācijas procesa veicināšanā skolā

Vecāku informētība par skolā esošajām aktualitātēm un aktivitātēm, ir pozitīvi vērtējama, savukārt tas, ka tikai puse no respondentiem, ir tie kuri apmeklē skolas vecāku sapulces un pasākumus, apstiprina faktu par sociālā pedagoga plānotas darbības nepieciešamību, vecāku ieinteresēšanā skolas dzīvē un savstarpējā sadarbības veicināšanā. Autore uzskata, ka savstarpējā skolas un vecāku sadarbība ir jāsāk no skolas puses, kurai skolas dzīvē ir jābūt vienai no primārajām lietām, kas ir tiešs pusaudžu socializācijas sekmējošs faktors.

Pētījumā bija mērķis arī uzzināt, kāda būtu vecāku interese par sociālā pedagoga piedāvājumu „Vecāku skoliņas” ietvaros piedalīties pasākumos un aktivitātēs, kur saistošā, izzinošā un atraktīvā veidā varētu pārrunāt ar pusaudža socializāciju ģimenē un skolā problēmjautājumus, lielākā daļa, tas ir 8 respondenti no 17, atbildēja apstiprinoši ar „jā”, no tiem uz papildus jautājumu, vai dažos no pasākumiem varētu tikt iesaistīti Jūsu bērni – pusaudži, atbildes tiek dotas arī apstiprinošas, atsevišķos gadījumos ar piebildi „ja bērns tam piekritīs”. No 9 respondentiem, kuru atbilde ir noliedzoša, savu atbildi argumentēja četri, divi argumentēja ar dēla skolas beigšanu šīnī mācību gadā. Vēl divi respondenti atbildi „nē” argumentēja ar to, ja būtu kaut kāda problēma, tiktu saukts pie kāda speciālista un otrs respondents ar to, ka ir jau bijuši pie līdzvērtīgiem speciālistiem. Viens no respondentiem uzskata, ka tēviem ir citi pienākumi. Pārējie četri respondenti savu noliedzošo atbildi nav argumentējuši.

Interesējoties par tematiem, problēmjautājumiem, kas varētu būt „Vecāku skoliņas” ietvaros veidoto pasākumu un aktivitāšu uzmanības lokā, tiek secināts, ka 13 respondentiem nav ieteikumu. Četriem respondentiem aktuālas tēmas ir: kā veidot dialogu ar pusaudzi, kā motivēt mācīties un veidot atbildību. Tiek izrādīta interese par ētikas normu jautājumiem, audzināšanas stiliem un veidiem, komunikācijas prasmēm un vardarbības jautājumiem. Savukārt pie ieteikumiem sociālajam pedagogam, kā veicināt skolas un vecāku sadarbību tiek minēti dažādi citi ieteikumi un netieši var secināt, ka respondentiem nav ideju, vai nav ieinteresēti sadarbības veicināšanā.

Tātad, veicot anketēšanas formā pusaudžu vecāku aptauju, noskaidrots:

1) Fakts, ka skolā lielākajai daļai bērnu ir nepilnas ģimenes, liek secināt par dažāda atbalsta veida nepieciešamību, (tostarp atbalsta grupas nepieciešamību nepilno ģimeņu vecākiem šajā skolā) kā arī vecāku nepietiekamās prasmes veidot savstarpējās attiecības un viņu nespēja nodrošināt veselīgu dzīves modeļa nodošanu tālāk.

2) Vecākiem ir nepietiekamas zināšanas par pusaudžu vecumposma īpatnībām vajadzībām un to, kas šajā vecumā pusaudzim ir jāprot un jāspēj.

3) Ģimenē nav skaidrības par to, kā var līdzdarboties, veicināt sava pusaudža sekmīgu socializēšanos mājās un skolā, tam vajadzīgs preventīvs sociālpedagoģisks plānots darbs, kas risina šo tik būtisko pusaudžu problēmu.

4) Vecākiem trūkst zināšanu par saviem pienākumiem un tiesībām, kas ietver attieksmju veidošanos, tiešo un netiešo audzināšanu, kā arī garīgo vērtību nodošanu saviem pusaudžiem.

5) Sociālajam pedagogam ir jāmeklē iespējas/varianti kā, iesaistīt vecākus skolas ikdienas dzīvē, radot tam atbilstošus apstākļus un attieksmi skolas kolektīvā, kas ir viens no pusaudžu sekmīgas socializēšanās faktoriem, jo vecākiem ir nepietiekama ieinteresētība sadarbīties.

2.2.Fokusgrupas diskusijas analīze

Mērķa grupa: 7 respondenti

Diskusijas norises vieta: pamatskolas atpūtas telpā.

Diskusijas datums un laiks: 28. 03. 2017., plkst. 09.20

Diskusijas norises ilgums: 45 min.

Fokusgrupas diskusija tika organizēta pamatskolas mācību stundas "Sociālās zinības" laikā, un uz to tika aicināta 7. Klase, kurā mācās septiņi skolēni (trīs meitenes un četri zēni). Klase tika iekārtota neformālai diskusijai, galdi novietoti aplī, ap kuriem tika salikti krēsli atbilstoši pusaudžu skaitam, sagatavota tēja, cepumi un citi saldumi. Ar respondentiem darba autorei tika izveidotas draudzīgas attiecības jau prakses laikā, kas tagad atviegloja diskusijas vadīšanu un respondentu pieejamību.

3.tabula

Fokusgrupas diskusijas kopsavilkums

Nr. p.k.	Diskusijas dalībniekiem uzdotie jautājumi	Komentāri un secinājumi
1.	Cik Jums gadu? Tātad Jūs esat pusaudži!	Diskusijas sākumā tiek noskaidrots respondentu vecums, kas ir - 13 un 14 gadi, kā arī noskaidrots, ka viņi saprot vārda pusaudzis nozīmi.
2.	Man ir svarīgs viedoklis, kas atbilstoši šim vecumposmam pusaudžim ir jāmāk?	Respondenti uzskaitīja vairākas sadzīviskas lietas: malkas nešana, trauku mazgāšana, pārtikas preču iegādes veikšana, siltumnīcas un dobjū uzrakšana, mājdzīvnieku aprūpe, mūsu un brāļu aprūpe, mācību mājasdarbu patstāvīga izpilde, nelaimes gadījumu paziņošana pieaugušajiem un/vai neatliekamās palīdzības izsaukšana -112. Kā redzam pusaudžiem ir izpratne par to, ko jāprot un jāspēj bērnam šajā vecumā. Viņu viedoklis lielā mērā sakrīt ar vecāku viedokli par to, ka pusaudžu vecumā, bērnam ir jāprot sevi aprūpēt un jāspēj veikt dažādus saimnieciskus, sadzīvē nepieciešamus darbus. Noskaidrojam, ka atbilstoši teorētiskajām atziņām (Kārpova, 2006, u.c.) ģimenei ir jāveic darbaudzināšanas u.c. funkcijas, savukārt citas/pērējās prasmes pusaudži nosaukt nevar un kā redzams vecāku anketu atbildēs, arī tie neuzskaita visas vajadzīgās, vai izdala tikai atsevišķākas no tām. Tas netieši norāda uz balansa trūkumu ģimenes funkciju īstenošanā.
3.	Kas atbilstoši šim vecumam ir jāzina?	Respondenti uzsvēra, ka personas koda, mājas adreses un vecāku telefona numura zināšana no galvas ir viena no svarīgākajām lietām.

		Četri no septiņiem respondentiem uzskata, ka pusaudžim ir jāzina: valsts himna, jāatpazīst valsts karogs, jāprot nosaukt valsts prezidents, kad ir vēlēšanas, valsts svētki un tradīcijas. Diskusijas laikā tika novērota respondentu nepārliecinātība un neizpratne par to, kas viņiem šajā vecumposmā ir jāzina. Atbildes vairāk tika sniegtas uz „pareizās atbildes minēšanas” principu, vērojot darba autores reakciju uz sniegtajām atbildēm. I. Puškarevs (2001) norāda, cik svarīgi ir vecākiem veicināt pusaudža pašapziņas celšanu, personības veidošanu, kā arī sniegt nepieciešamās zināšanas par sevi. Pusaudžu neizpratne par to, kas jāzina šajā vecumā un to, ko tie uzkaita un zina, kas jāprot, uzrāda vecāku nepietiekamu nekompetenci bērnu audzināšanā un pusaudžu vajadzību apmierināšanā.
4.	Kas un ko, ir jāspēj darīt pusaudža vecumā?	Respondenti nosauca vairākas lietas, kuras jau minēja pie 2.jautājuma kā arī, minēja saprātīgu rīkošanos ar naudu, atšķirt labo no ļaunā, uzturēt draudzīgas attiecības, pateikt „Nē!” sev bīstamās situācijās (tika uzskaitīti atkarību izraisošo vielu dažādi lietošanas veidi), sevi ‘apvaldīt’ konfliktsituācijās, pašam aiziet pie ģimenes ārsta, pilsētā pieiet pie svešiem cilvēkiem un pajautāt ceļu, lai nokļūtu uz vajadzīgo adresi. No pusaudžu atbildēm rodas priekšstats, ka šīs prasmes un zināšanas tiek apgūstas vairāk skolā, nevis ģimenē, jo būtiski atšķiras bērnu un vecāku viedoklis par šo jautājumu. Iespējams skolā šiem jautājumiem tiek pievērsta uzmanība, un skolas sociālā vide ir pusaudžu socializācijai labvēlīgāka. Tātad sociālajam pedagogam ir jāpievērš uzmanība vecāku izglītošanai tajā jautājumā.
5.	Kā Jūs raksturotu savas attiecības ar vecākiem?	No 7 respondentiem 2 savas attiecības ar vecākiem raksturoja kā „labas”, trīs kā „normālas” viens atbildēja ar „nu tādas...”, kam sekoja izvairīšanās no acu kontakta. Divi no respondentiem minēja tēva negatīvu attieksmi, kuras izpausmi izskaidroja ar neieinteresētību un noslēgšanos pret bērniem. Redzam, ka pusaudžiem trūkst izpratnes, kādām ir jābūt attiecībām ar vecākiem, neprot tās raksturot, kas rosina domāt par problēmu noliegšanu ģimenē.
6.	Cik bieži un kādās situācijās Jūs lūdzat vecāku atbalstu? Ja lūdzat, tad kādos jautājumos?	Respondenti vecākiem atbalstu prasot „grūtu” mājas darbu izpildē, finansiālajā jomā (apgērba iegāde, ekskursiju apmaksa u.c.), kā arī, ja skolā, vai ārpus tās ir nopietnas konfliktsituācijas, kurās ir iesaistīti pieaugušie cilvēki. Pārējās lietās, respondenti apgalvo, ka vecāku atbalsts neesot vajadzīgs. No papildus uzdotajiem jautājumiem, tika secināts, ka respondenti vajadzīgo atbalstu saņem skolā. Tas skaidri liecina par vecāku mazo ieinteresētību pusaudžu socializācijas jautājumos, vai nespēju regulēt savu dzīvi/laiku šo jautājumu risināšanai. Pusaudži ir ceļā uz pieaugušo dzīvi, tie pārņem vecāku

		attieksmes un rīcības modeļus, viņi vēlas būt patstāvīgi un pieauguši, kam ļoti ir vajadzīgs vecāku atbalsts (<i>Rudņicka Z.</i> , 2002). Ja ģimenē pusaudzū domāšanā jau ir ielikts, ka vecāku atbalsts nav vajadzīgs, to var saņemt skolā, tas liecina par nepietiekamu vecāku izpratnes līmeni, kas ir vajadzīgs pusaudzim!
7.	Izsakiet savu viedokli, par to, kā visvairāk pusaudžiem pietrūkst no vecāku puses, lai viņi būtu veiksmīgāki un sekmīgāki skolā un ārpus skolas vides?	Respondenti piemin vecāku aizņemtību un laika trūkumu, kopēja laika pavadīšanā, savukārt citus variantus paši nespēja nosaukt. Tas norāda uz pusaudzū vēlmi būt kopā ar saviem vecākiem, ko piemin un apstiprina zinātniece I. Plaude (2001) tajā pašā laikā uz sapratni par vecāku rūpēm par viņiem. Fokusgrupas diskusijas laikā bija skaidri redzama pusaudzū vēlme būt kopā ar saviem vecākiem, izskanēja ilgas un cerības, ka viss sakārtosies un „būs jau labi”. Tas apstiprina sociālā pedagoga preventīvā darba nepieciešamību vecāku zināšanu paplašināšanā pusaudzū veiksmīgā socializēšanā.
8.	Kas, Jūsaprāt, būtu pozitīvi ietekmējoši faktori vecāku un skolas veiksmīgai sadarbībai?	Respondenti nespēja nosaukt nevienu faktoru, jo uzskata, ka sadarbība ir „normāla”. Te skaidri redzam, ka pusaudžiem ir radies neadekvāts priekšstats par vecāku un skolas sadarbību. Šādu attieksmi šie pusaudži arī piekops savās attiecībās ar skolu, kad kļūs paši par vecākiem. Autore uzskata, ka ir steidzami nepieciešams Latvijā ieviest vecāku izglītojošo programmu ar pamatzināšanām vecākiem, lai tiktu nodrošināta sekmīgāka pusaudzū socializācija ģimenē.
9.	Ir iecere skolā veidot „Vecāku skoliņu” un tās ietvaros piedāvāt saistošā, izzinošā un atraktīvā veidā kopīgus pasākumus pusaudžiem un viņu vecākiem. Vai Jūs labprāt piedalītos šādos pasākumos? Lūdzu, argumentējiet gan pozitīvo, gan noraidošo atbildi.	Diskusijas laikā tika noskaidrots, ka visi respondenti ir ar mieru darboties kopā ar vecākiem, taču tam traucē doma par to, ko domās un runās citi pusaudži. Nevēlēšanos darboties kopā ar tēvu saglabāja divi respondenti, kuri ir no vienas ģimenes, argumentējot to ar tēva neieinteresētību. Te parādās pusaudzū vecumposma īpatnība, bailes no citu viedokļa, - Ko par mani padomās? Tas liecina par to, cik svarīgs ir pusaudžiem citu viedoklis. Tas liecina arī par to, ka starp vecākiem un bērniem ir barjeras, lietas par ko savā starpā nerunā, dzīvo stereotipus un pieņēmumus. No tā var secināt, cik svarīgs ir sociāli pedagoģiskais preventīvais darbs vecāku izglītošanā, sociālā pedagoga kompetence un profesionalitāte kā personībai, lai spētu izpētīt tuvāk pusaudzū socializācijas problēmjautājumus, prastu iesaistīt vecākus izglītojošos pasākumos un aktivitātēs, būt pietiekoši labam līderi, komandas darba organizēšanā un vadīšanā.

Pēc fokusgrupas diskusijas informācijas apkopošanas un analīzes, var secināt, ka:

- respondentiem ir nepietiekamas zināšanas un izpratne par to, kas ir jāzina savā vecumā, savukārt, lai arī tika nosauktas vairākas prasmes un tas, kas jāspēj pusaudzim šajā vecumā, rodas iespaids, ka šim jautājumam varētu būt pievērsta sociālā pedagoga uzmanība;

- ir manāma problēmas noliegšana, kas atspoguļojas nespējā nosaukt, kā pietrūkst no vecāku puses, lai viņi būtu veiksmīgāki un sekmīgāki skolā un ārpus skolas vides, kas tiek slēpta zem pusaudžu it kā „izpratnes pret vecākiem”, to aizņemtībā.
- pusaudžiem ir nepietiekama izpratne ko gaidīt no vecākiem, neprot raksturot savas attiecības ar viņiem, kā arī apstiprinās cik svarīgs ir citu pusaudžu viedoklis par viņiem.
- gūts pamatojums atziņai, cik svarīgs ir sociāli pedagoģiskais preventīvais darbs vecāku izglītošanā, sociālā pedagoga kompetence un profesionalitāte kā personībai, lai spētu izpētīt tuvāk pusaudžu socializācijas problēmjaudājumus, prastu iesaistīt vecākus izglītojošos pasākumos un aktivitātēs, būt pietiekoši labam līderim, komandas darba organizēšanā un vadīšanā.

2.3.Intervijas apskats

Pētījumā par pusaudžu socializācijas problēmjaudājiem ģimenē, lai tiktu daudzpusīgi izpētīta šī problēma, tika iesaistīti Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas studiju kursa „Sociālais pedagogs” 4.kursa studenti – seši respondenti.

Intervijā respondenti mūsdienu pusaudžus raksturo kā ļoti emocionālus, asi reaģējošus uz aizrādījumiem, sevis meklējumos klīstošus, ar negatīvu priekšstatu pašiem pret sevi. Respondenti ir novērojuši pusaudžu saskarsmes, dzīves prasmes un konfliktārisināšanas prasmju izteiktu nepietiekamību, kas viņuprāt noteikti jāietver vecāku izglītojošos pasākumos. Lielākā daļa, (pieci no sešiem respondentiem) pusaudži raksturo kā nesaprastu, nepieņemtu bērnu, kuri šajā vecumā lielākoties ir atstāti emocionālā novārtā, kas skaidrojams ar vecāku aizņemtību un cenšanos izdzīvot mūsdienu strauji mainīgajā ikdienā. Kā rezultātā tiek maz veltīts kvalitatīvi kopā pavadīts laiks, rūpes un uzmanība, kas tik ļoti nepieciešama šajā vecumposmā. Tajā pašā laikā, savus trūkumus pusaudži slēpj zem bravūribas, fiziskas un emocionālas vardarbības pret vienaudžiem.

Visi respondenti (seši) akcentē pusaudžu vēlmi piederēt pieaugušo grupām, sadarboties ar pieaugušajiem un izsaka nožēlu, par vecāku mazo ieinteresētību bērnu emocionālajās vajadzībās un vecāku neizpratni par tā nozīmīgumu pusaudžu socializācijā. Trīs no respondentiem ir novērojuši, ka daudzviet vecāki cīnās ar savas audzināšanas/neaudzināšanas sekām, neizprotot, ka izmaiņas savos pusaudžos var iegūt, tikai apzinoties savas nepilnības audzināšanā un tās mainot.

Vēl respondenti ir novērojuši, ka vecāki izteikti saskaras ar pusaudžu socializācijas grūtībām, kam viņuprāt, iemesls ir pusaudžu vecāku vecumposmu īpatnību nepārzināšana un neizpratne, kā arī nav izteiktas ieinteresētības no viņu puses to iepazīšanā.

Visi (seši) uzskata, ka jāatrod veids kā pozitīvi motivēt, ieinteresēt vecākus uz sevis pilnveidošanu, savu bērnu iepazīšanu. Intervijas laikā tika uzskaitīti iespējamie risinājumi: izglītojošie semināri, mini lekcijas ar praktiskām nodarbībām, kā arī „Vecāku skoliņu” izveide (trīs respondenti šo akcentēja), visā mācību gada garumā un dažādu atbalsta grupu izveide (pieci respondenti), kas viņuprāt noteikti atvieglot pusaudžu socializāciju gan ģimenē, gan skolā.

Visi respondenti uzsvēra vecāku un bērnu kopā darbošanās svarīgumu sociālā pedagoga pasākumos un aktivitātēs „Vecāku skoliņas” ietvaros. No savas un profesijas apguves laikā iegūtās pieredzes respondenti dalījās pozitīvos stāstos, kā vecāku un bērnu kopējās aktivitātes palīdz atrasties un emocionāli tuvināties viens otram. Uz jautājumu par ieteikumu sociālajam pedagogam skolas un vecāku sadarbības veicināšanai, lai tiktu sekmēts pusaudžu socializācijas process, tika izteikts viedoklis par vienveidību un rutīnu šajā jautājumā līdz šim pielietotajās metodēs. Četri no sešiem respondentiem uzskata, ka katram sociālajam pedagogam ir jāmeklē savs veids atbilstoši iestādes vai skolas aktuālajiem jautājumiem. Viņuprāt, tas atšķirsies mazo lauku skolu un lielo pilsētas skolu kontekstā, kā arī apkārtējās sociālās situācijas veidā/norisē.

3.Secinājumi

1) Vecāku anketēšanā noskaidrots, ka 15 no 17 aptaujātajiem vecākiem ir nepietiekamas zināšanas par pusaudžu vecumposma īpatnībām un vajadzībām, kā arī par to, kas šajā vecumā

pusaudzīm ir jāprot un jāspēj; arī pusaudžu fokusgrupas diskusijā tam rasts apliecinājums – pusaudžiem trūkst zināšanu un izpratnes par to, kas atbilstoši viņu vecumposmam viņiem jāzina un jāprot darīt.

2) No aptaujām noskaidrots, ka vairums pusaudžu (5), ir atstāti emocionālā novārtā, bez atbalsta un sapratnes, par ko liecina topošo sociālo pedagogu atbilžu viedoklis intervijā, minētais fakts apstiprinājās arī pusaudžu fokusgrupas diskusijā, kur 5 no 7 diskusijas dalībniekiem uzsver, ka viņiem pietrūkst vacāku atbalsta un uzmanības, viņu laika trūkuma dēļ.

3) Vecāku aptaujā noskaidrots, ka vecāki neprot raksturot savas attiecības ar pusaudžiem, jo iespējams viņus nepazīst un nesaprot, tas apstiprinās arī pusaudžu fokusgrupas diskusijā, kā arī intervijā topošie sociālie pedagogi iesaka motivēt vecākus, savu bērnu iepazīšanā un sevis kā vecāku pilnveidošanā.

4) Sociālais pedagogs pēc topošo speciālistu pārliecības, ir tas profesionālis skolā, kurš atbilstoši profesijas standartam un kompetencēm, var un prot vadīt starpprofesionāļu komandas darbu, pieaugušo izglītojamo grupu darbu, var un atbilstoši personiskajām kvalitātēm arī spēj būt par līderi izglītojoši preventīvā darba organizēšanā un īstenošanā.

Noslēguma secinājums: gan teorētiskajā izpētē, gan empīriskajā pētījumā rasts zinātniskais pamatojums preventīvi izglītojošu pasākumu kopuma izstrādes nepieciešamībai, un tā ietvaros uz pamatskolas bāzes „Vecāku skoliņas” izveides lietderībai. (Krama, 2018).

Bibliogrāfija

1. Karpova Ā. (2006). *Ģimenes psiholoģija*. Rīga: Raka.
2. Krama Dž. (2018). Izglītojoši preventīvo pasākumu kopums vecākiem pusaudžu socializācijas procesa sekmēšanai ģimenē un skolā. *Jauno zinātnieku pētījumi sociālajā jomā: problēmu iespējamie risinājumi. Zinātniski metodisko rakstu krājums*. Sastādītāji: Ž.Truskovska, R.Orska. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.
3. Plaude I. (2003). *Sociālā pedagoģija*. Rīga: RaKa.
4. Puškarevs I. (2001). *Attīstības psiholoģija* Rīga: Raka.
5. Rudņicka Z., Ukstiņa R., Elme A., (2002) *Ģimeņu izglītība sociālajā pedagoģijā*. Rīga: Raka.

RESEARCH ON PECULIARITIES OF SOCIALIZATION PROCESS OF SOCIAL RISK FAMILIES

Inga Klidzeja

Abstract. The paper discusses the peculiarities of social risk families in the community. Social risk families lack social skills and abilities to address successfully the issues that affect the life quality of these families. Social isolation of such families is often observed, because, on the one hand, there is a certain degree of self-deprivation from society in these families, on the other hand, the society does not always accept these families as equivalent members, thus creating even greater barriers of social exclusion and social integration.

Definition of the problem: the state does not devote enough attention to the use of Latvian traditional folklore as a resource for the development and implementation of social rehabilitation services for the improvement of social risk families' socialization process.

The preparation for the seasonal mythological holidays, celebration rituals and evaluation process form a valuable resource for social interaction between a child and an adult both within the family and in contact with other members of the community. The meaningful celebration of the seasonal mythological holidays performs several important tasks for family socialization.

57

1. Pētījuma organizācija

Pētījuma mērķis: izpētīt sociālās aktivitātes līmeni, sociālā riska ģimeņu interesi par latviešu tradicionālo kultūru un sociālo vērtību skalu sociālā riska ģimenēm Sociālā dienesta Atbalsta nodaļā.

Pētījuma bāze – Rēzeknes sociālā dienesta Atbalsta nodaļas sociālā riska ģimenes– 47 respondenti, 1 sociālais rehabilitētājs, **kopā- 48 respondenti.**

Pētījuma veikšanai tika izmantotas tādas metodes kā anketēšana un intervija, līdz ar to pētījumam ir *kvantitatīvi kvalitatīva pētījuma dizains*. Veikta iegūto pētniecisko datu matemātiskā apstrāde un analīze. (<http://www.petijumi.lv/2011/08/117/>).

Anketa sastāv no 14 jautājumiem. Jautājumi tika sastādīti tā, lai noskaidrot respondentu vecumu, dzimumu, ģimenes stāvokli, bērnu un mazbērnu skaitu ģimenē, ģimenes saskarsmes paņēmieni izmantošanu ģimenē, ģimenes sociālo aktivitāti, brīvā laika pavadīšanas paradumus, svētku svinēšanu ģimenē, respondentu vēlmes un vajadzības, kas saistītas ar latviešu tradicionālās folkloras aktivitātēm un respondentu sociālās vērtības. Anketēšanā iegūtie rezultāti apkopoti diagrammu veidā, izanalizēti un veikti secinājumi.

Intervija kā pētījuma metode tika pielietota, lai noskaidrot kādu sociālo prasmju trūkums vai to nepietiekamība traucē sociālā riska ģimenēm uzlabot savu dzīves kvalitāti, kādus brīvā laika organizēšanas pasākumus Rēzeknes Sociālā dienesta Atbalsta nodaļa veic sociālā riska ģimeņu sociālo prasmju pilnveidē, vai sociālais rehabilitētājs savā ikdienas darbā izmanto latviešu tradicionālo folkloru, kādus resursus tieši, kādi pasākumi tiek veikti sociālā riska ģimeņu sociālās adaptācijas procesa pilnveidei un kāds ir sociālā rehabilitētāja viedoklis vai sadarbības veidošana ar vietējām folkloras kopām, amatniekiem, tradicionālās dzīvesziņas piekopējiem būtu nepieciešama darbam ar sociālā riska ģimenēm.

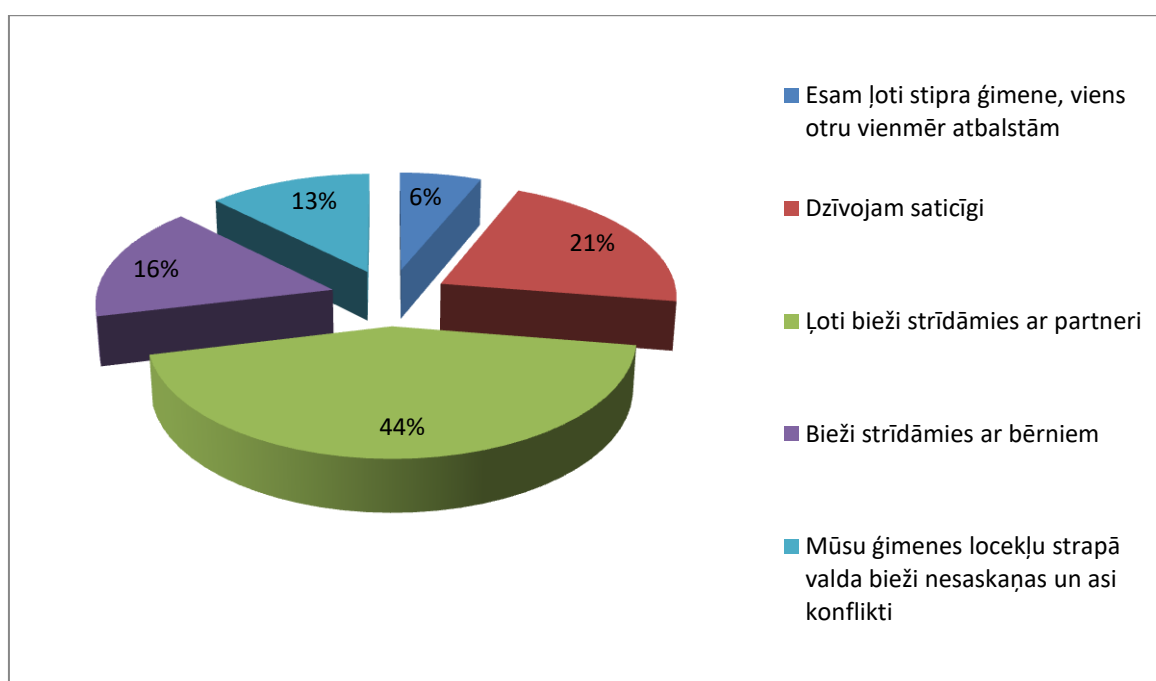
Datu matemātiska analīze– galvenā nozīme sniegt izmērāmus un pielietojamus rezultātus, uz kā pamata izdarīt secinājumus un pamatotus lēmumus (<http://www.soliddata.lv/company/news/datu-analize/>). Iegūto datu apstrādei tika pielietota programma: Microsoft Exel 2010.

2. Anketēšanas rezultātu apkopojums un analīze

Respondentu – personu no sociālā riska ģimenēm anketēšana tika veikta ar anketas palīdzību. Anketēšanā piedalījās 47 respondenti: 42 sievietes, 5 vīrieši. 10 no respondentiem ir precējušies, 21 respondenti šķīrušies jeb vientuļās mātes, 16 respondenti dzīvo civillaulībā.

Ir redzams, ka lielāko sociālā riska grupu veido vientuļās mātes un civillaulībā esošas ģimenes. Tas norāda uz to, ka sociālajam rehabilitētājam ir jāstrādā ar dažādu sociālo sistēmu ģimenēm, izprotot, katras ģimenes sociālās vajadzības un savstarpējo attiecību modeli, īpašu vērību pievēršot tieši šķirtajām ģimenēm. Visiem aptaujātajiem respondentiem ir bērni, vecumā no 9 mēnešiem līdz 18 gadiem, kas norāda uz to, ka ir svarīgi sekot līdzi šo bērnu socializācijai un vecāku sociālo prasmju pilnveidei un vērtību izkopšanai, jo kā jau noskaidrojām iepriekš, bērns ir tas, kurš kopē, „atražo”, vecāku uzskatus, vērtības un sociālo uzvedību (*Reinholde, Vanaga, 2002*).

Anketēšanā tika noskaidrots kā respondenti raksturo savu ģimeni, kādas savstarpējās attiecības valda starp ģimenes locekļiem (*skat.2.1.att.*).

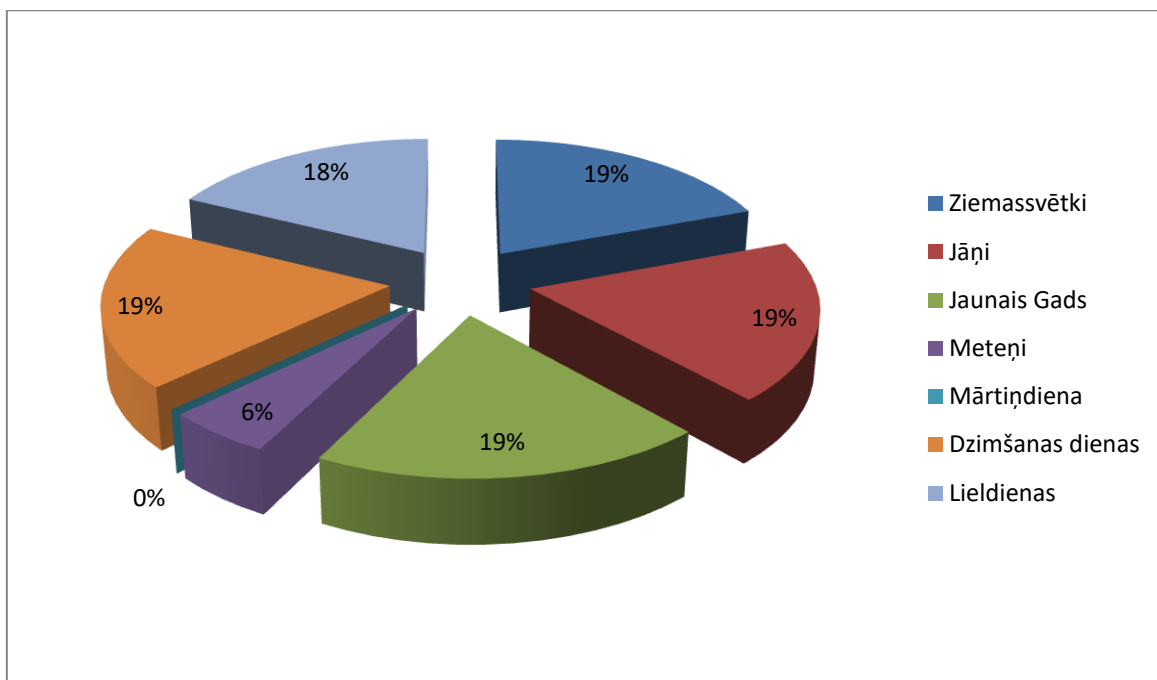

2.1.attēls. Savstarpējās attiecības sociālā riska ģimenēs

Analizējot iegūtos rezultātus, var spriest, ka konflikti un konfliktsituācijas visbiežāk ģimenes sistēmas ietvaros notiek starp partneriem, kā arī konflikts kā sadzīves sastāvdaļa parādās katrā ģimenē. Tā kā visvairāk konfliktē savā starpā pieaugušie, sociālajam rehabilitētājam darbā ar sociālā riska ģimeni ir jāpiedāvā tādu sociālo prasmju mācīšana un pilnveide kā konstruktīva dialoga risināšana, prasme klausīties, prasme būt elastīgam un empātiskam. (*Vikmane, 2009*).

Pētījuma ietvaros respondentiem tika lūgts, atzīmēt tos saskarsmes paņēmienus, kādus viņi izmanto savstarpējā komunikācijā ar bērniem. Apkopošanas rezultāts parādīja, ka no visām dotajām atbildēm, respondenti, atzīmēja tikai pozitīvās saskarsmes komponentus, t.i. uzslavu un pozitīvu novērtēšanu, kas pētījuma autorei liek apšaubīt atbilžu patiesumu, jo pamatojoties uz sociālā rehabilitētāja novērojumiem un zinātniskās literatūras izpēti, parasti vecākiem ir nepietiekamas audzināšanas prasmes attiecībā pret bērniem, īpaši tiem vecākiem, kuriem ir kādas atkarības problēmas, konstatēta depresija un stresa nekonsekventa pārvalde.

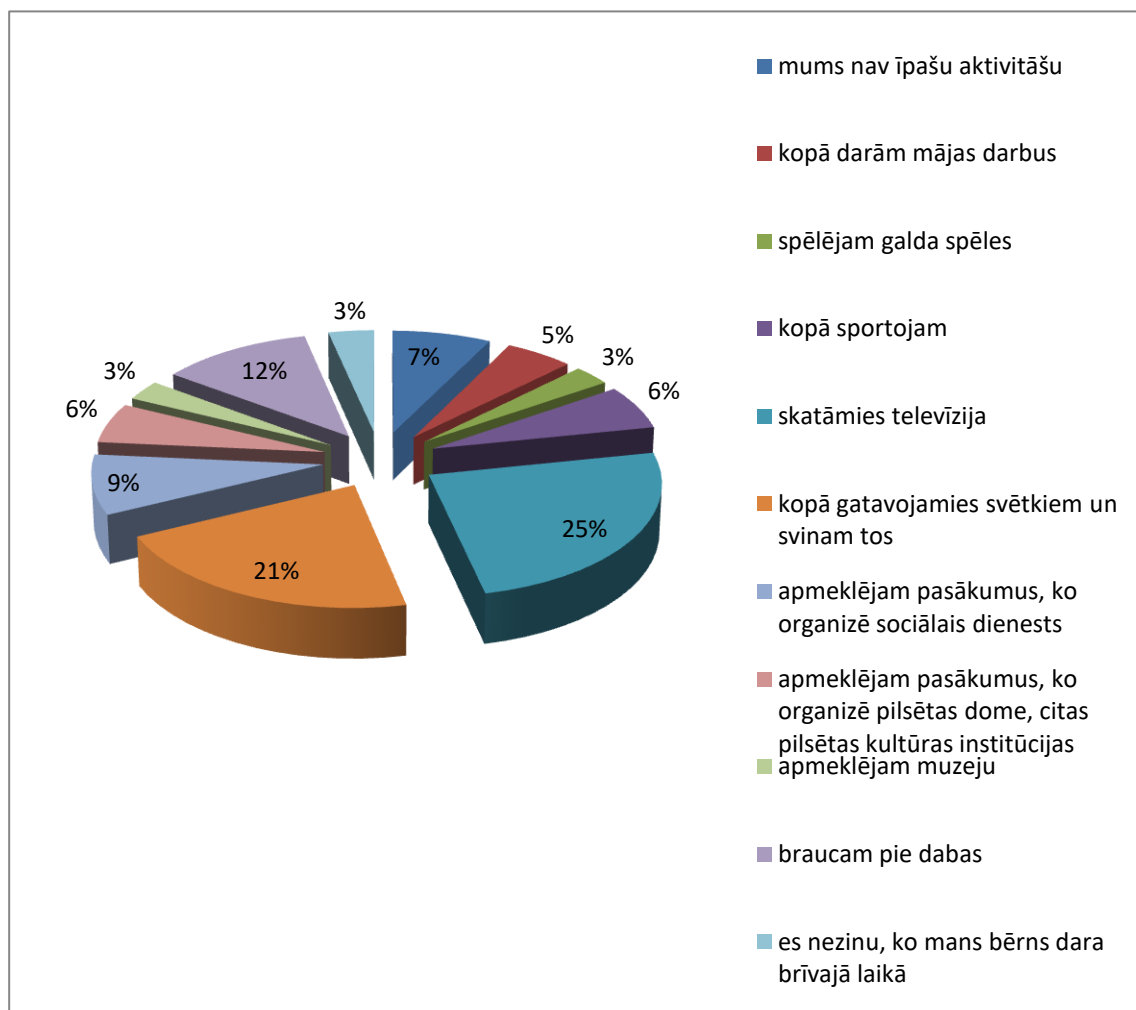
Lai noskaidrotu latviešu tradicionālās folkloras nozīmi sociālā riska ģimenēs respondentiem tika lūgts atbildēt, kādi svētki, tiek svinēti viņu ģimenē, ar mērķi noskaidrot, vai latviešu tradicionālie gadskārtu svētki ietilpst respondentu kultūrdzīves ainā (*skat.2.2.att.*).

2.2.attēls. Respondentu atbildes par svētku svinēšanu savā ģimenē

Jāatzīmē, ka lielākie gadskārtu svētki tiek svinēti sociālā riska ģimenēs. Savukārt, tādus svētkus, kā Meteņus svin 6 % no respondentiem, taču šeit jāmin, ka nevis latviešu tradicionālos svētkus, bet gan *Maslenicu*, kas ir krievu tautas tradicionālie svētki un Mārtiņdienu nesvin neviens no respondentiem, kas liecina, ka šo svētku tradīcija nav iesakņojusies ģimeņu tradīcijās, individuālajās *sarunās* ar respondentiem noskaidrojās, ka ģimenēm nav īsti izpratnes kā šos svētkus svinēt un nav arī domubiedru kopīgai svētku svinēšanai. Tas norāda uz to, ka sociālais rehabilitētājs varētu uzņemties vadītāja lomu, šos svētkus organizēt, mācot konkrēto svētku tradīcijas un veidot pasākumus, kas pulcētu kopā šīs ģimenes.

Atbildot uz jautājumu par brīvā laika pavadīšanu kopā ar citām ģimenēm, 27 respondenti no 47, tātad vairāk kā puse atbildēja, ka vai nu nemaz vai ļoti minimāli pavada laiku ar citām ģimenēm. Tas liecina par saskarsmes prasmju trūkumu, nevēlēšanos veidot komunikāciju ārpus savas ģimenes, principā, tas nozīmē, ka nenotiek šo ģimeņu socializācija un šīs ģimenes dzīvo „sociālajā izolācijā”, pastiprinot jau tā esošas sociālās multiproblēmas. Pētījuma autore uzsver, ka ir nepieciešama šo ģimeņu integrēšana kopienā un izveidojot interešu grupu ar mērķi svinēt un gatavoties gadskārtu svētkiem kopā, būs panākts šo ģimeņu sociālo prasmju uzlabošanas rezultāts un mazināta sociāla dezadaptācija. Latviešu tradicionālā folklorā būtu laba sociālā darba platforma šajā situācijā.

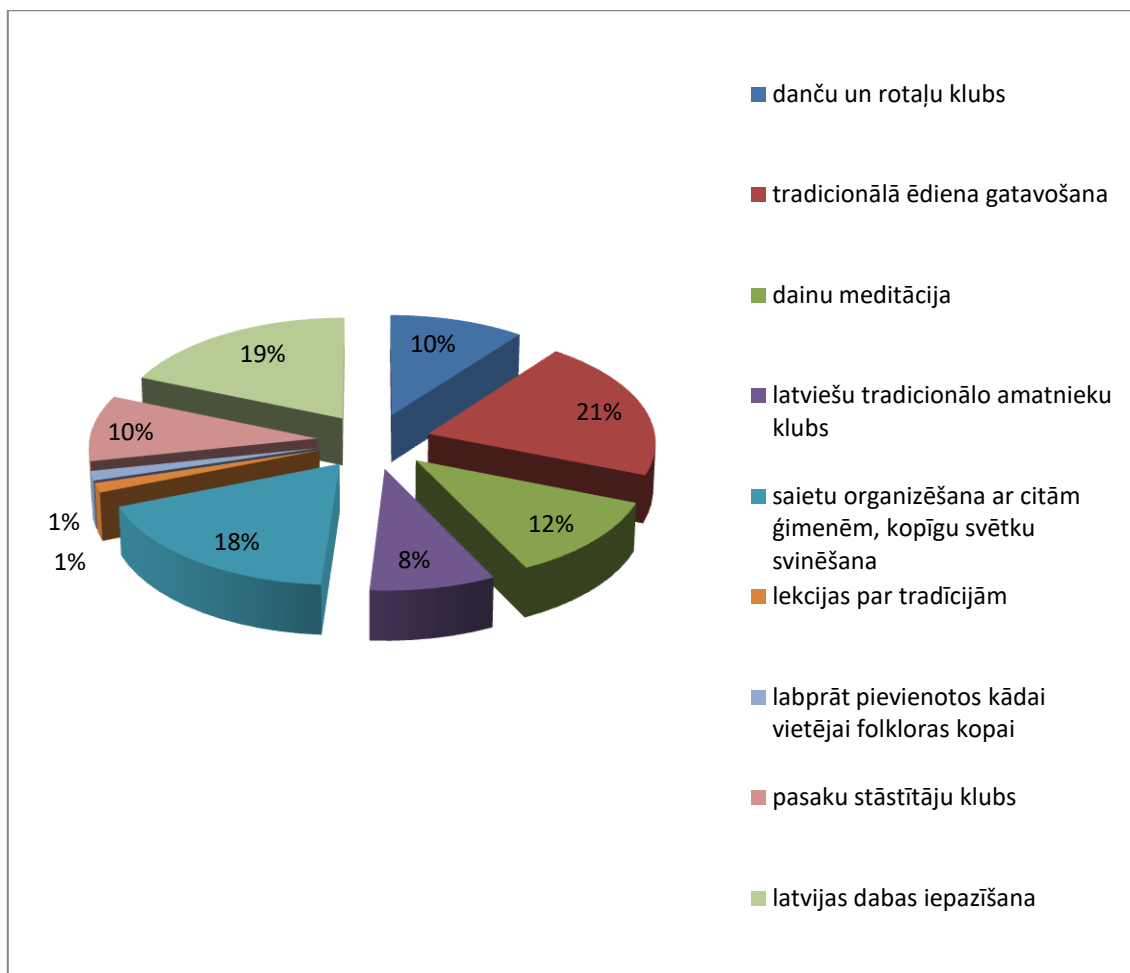
2.3. attēls. Respondentu ģimeņu brīvā laikā pavadīšanas ieradumi

Pētījuma ietvaros, respondentiem tika lūgts atbildēt par ģimenes brīvā laika organizēšanas paradumiem (skat.2.3.att.).

Kā redzams, 25% no respondentiem kā galveno ģimenes brīvā laika pavadīšanas veidu, ir norādījuši televīzijas skatīšanos, kas liecina par ģimeņu sociālo neaktivitāti un izvēli būt par masu izklaides patērētāju.

21% respondentu brīvā laika aktivitātēs ietilpst kopīgu svētku gatavošanās un svinēšana, pēc pētījuma autores domām, tas ir veiksmīgs pamats, lai pulcētu šīs ģimenes kopā uz kopīgu tradicionālo gadskārtu svētku svinēšanu, piedāvājot kvalitatīvas brīvā laika pavadīšanas iespējas.

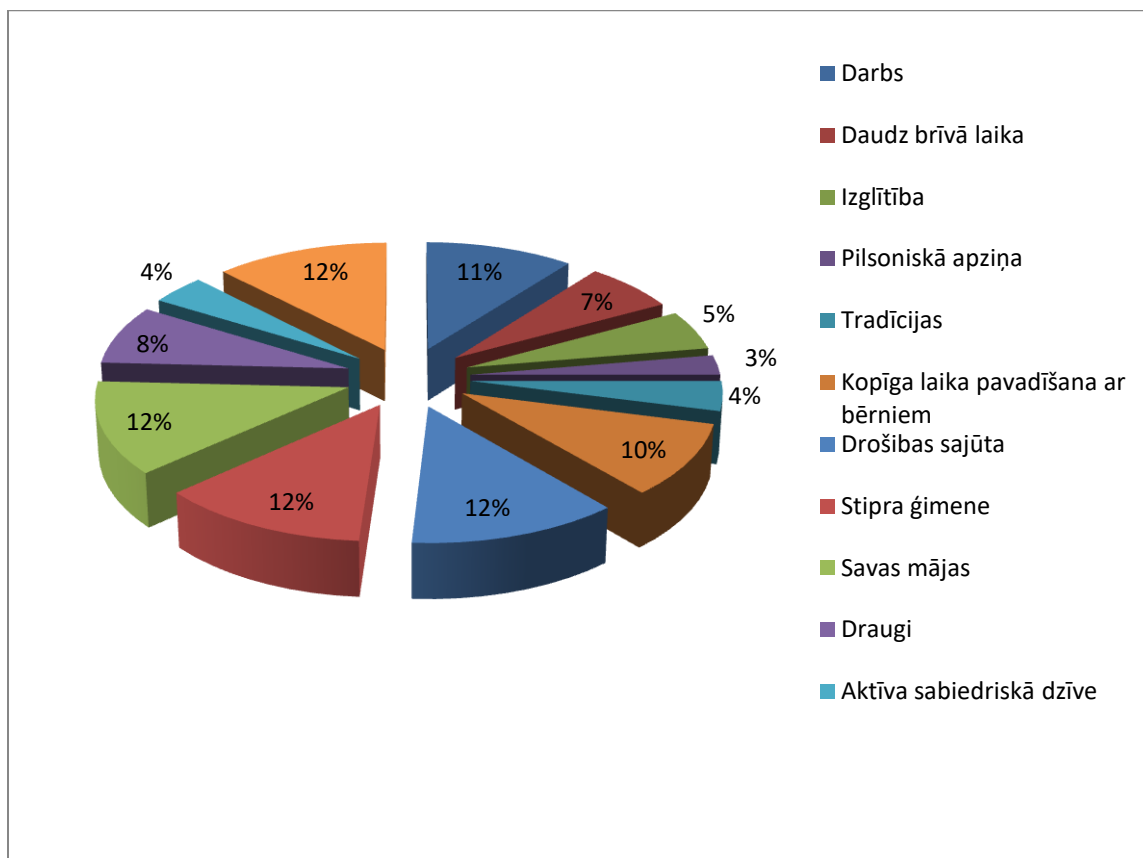
Noskaidrojām, ka kultūras aktivitāšu apmeklēšana un aktīvā atpūta nav tik populāra respondentu ģimenēs. Ir jāpievērš uzmanība tām, ka 7% no respondentiem ir atbildējuši, ka viņu ģimenēs nav īpašu kopīgu nodarbjū un 6% no respondentiem nepavada savu brīvo laiku ar bērniem un nezina, ko bērni dara savā brīvajā laikā. Autore uzskata, ka šai sociālajai parādībai ir jāpievērš uzmanība, jo tai ir graujošas sekas uz ģimenes normālu sociālo funkcionēšanu un vecāku un bērnu attiecībām. Sociālajam rehabilitētājam, strādājot ar šīm ģimenēm, ir jāorganizē tieši tādas aktivitātes, kur iesaistīti gan vecāki, gan bērni.

2.4.attēls. Respondentu atbildes par tradicionālās folkloras aktivitāšu apmeklējumu

Savukārt, lai apzinātu, vai respondentiem būtu interese apmeklēt tradicionālās folkloras aktivitātes Rēzeknes Sociālajā dienestā un noskaidrotu tieši kuras, tika lūgts atzīmēt tās aktivitātes, kuras respondenti labprāt apmeklētu (*skat.2.4.att.*).

No iegūtajiem rezultātiem redzams, ka respondentiem ir pastiprināta interese par tādām aktivitātēm kā tradicionālā ēdiena gatavošana 25% un saietu organizēšana ar citām ģimenēm un kopīga svētku svinēšana 22%, Latvijas dabas iepazīšana 19%, dainu meditācija 12 % utt. Tas nozīmē, ka sociālā riska ģimenēm būtu interese par kopīgu tradicionālo svētku svinēšanu un radošajām meistardarbnīcām, kas, liek domāt, ka pētījuma ietvaros piedāvātās programmas aktivitātes būtu saistošas un apmeklētas. Respondenti neizrādīja lielu interesi par tādu aktivitātes formu kā lekcija, kas liecina, ka ir jāizmanto aktīvas un radošas metodes aktivitāšu veidošanā un realizēšanā.

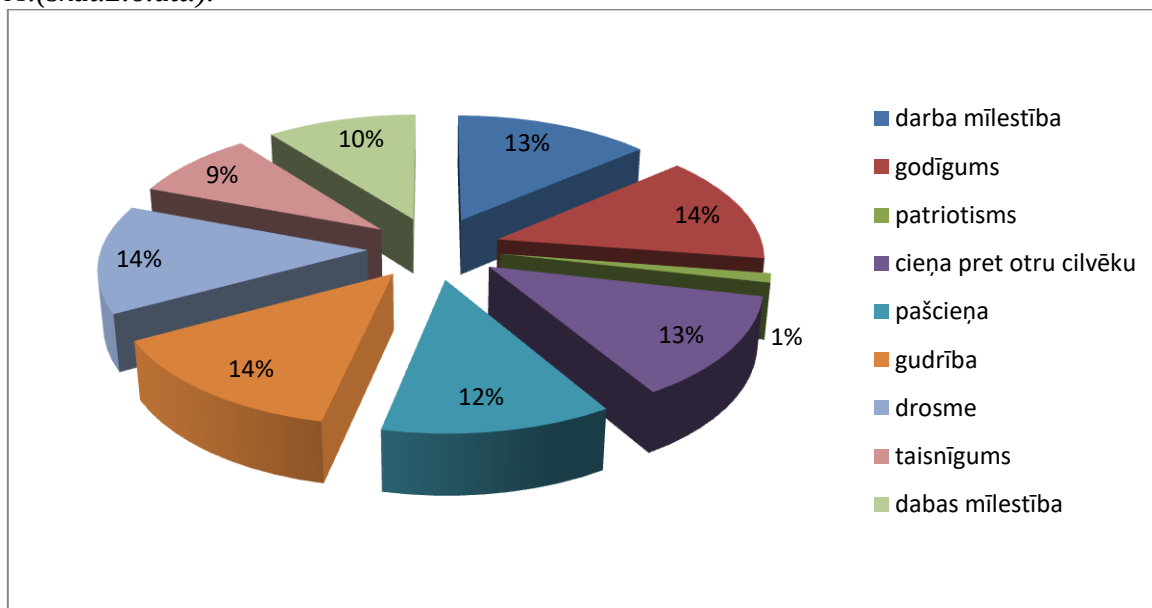

2.5.attēls. Vadošās vērtības sociālā riska ģimenes dzīvē

Apkopojot tās vērtības, kas visiem respondentiem ir svarīgas viņu dzīvē un kalpo par viņu izpratnē dzīves kvalitātes nodrošinātājiem, redzam, ka svarīgākās vērtības ir ģimene, darbs, nauda, savas mājas un drošības sajūta (skat.2.5.att.).

Respondenti apzinās, ka ģimene viņiem ir viena no vissvarīgākām vērtībām, tāpēc sociālajam rehabilitētājam ir svarīgi šo vērtību akcentēt un palīdzēt sociālā riska ģimenēm pārvarēt socializēšanās grūtības, pilnveidojot tam nepieciešamās prasmes.

Tāpat tika noskaidrots kādas vērtības respondenti vēlētos ieaudzināt savos bērnos.(skat.2.6.att.).

2.6.attēls. Vadošās vērtības, ko respondenti vēlas ieaudzināt savos bērnos

Iegūtie rezultāti parādīja to, ka visas anketā norādītās vērtības tika atzīmētas kā svarīgas audzinot savus bērnus, kas ir vērtējams kā pozitīvs apstāklis. Tas norāda, ka vecākiem ir vēlme audzināt savus bērnus, balstoties uz sociālajām vērtībām, tikai iespējams trūkst zināšanu, sociālo prasmju un pozitīvas sociālās pieredzes.

Taču tāda vērtība kā patriotisms parādījās tikai 1% respondentu atbildēs, kas ir ļoti zems un liecina par respondentu neuzticību valstij. Pētījuma autore uzskata, ka ņemot vērā šo rezultātu, ir jādomā par respondentu piederības sajūtas stiprināšanas aktivitātēm tikpat nopietni kā citiem sociālajiem pakalpojumiem, jo bērni ir Latvijas valsts nākotne.

3. Sociālā rehabilitētāja intervijas apskats

Pētījuma autore balstās atziņā, ka *intervija* ir viens no galvenajiem sociālā darba ieviešanas procesiem. Intervija ir savstarpējās sadarbības veidošana un mērķtiecīga runāšana, lai atklātu un risinātu sociālās problēmas, lai veicinātu izaugsmi, plānotu stratēģijas vai tādas darbības, kas uzlabotu cilvēka dzīves kvalitāti.

Uzsākot interviju ar sociālo rehabilitētāju noskaidrojām, respondents pilda sociālā rehabilitētāja pienākumus N. pilsētas Sociālajā dienestā. Sarunas gaitā respondents piekrīt, ka sociālajām prasmēm ir liela loma cilvēka dzīves organizēšanā, uzsverot, ka sociālās prasmes ļauj pilnvērtīgāk dzīvot sabiedrībā, veidot labas attiecības ar apkārtni, ģimenes locekļiem, kolēģiem, tāpat pieņemt lēmumus, kas nepieciešams ikdienā, jo pieņemot lēmumus kļūstam patstāvīgāki.

Respondents uzsver, ka ģimenes locekļiem jāprot organizēt ne tikai savu laiku, bet ģimenes kopumā, lai nerastos haoss, stress un citas negatīvas sekas. Savā darbā sociālais rehabilitētājs, strādājot, piemēram, ar sociālā riska ģimeņu bērniem ir novērojis tādu negatīvi vērtējamu sociālo parādību kā neorganizēts brīvais laiks. Lielāko daļu bērni pavadā paši par sevi vai kopā ar citiem bērniem patvaļā. Vecāki ir pārāk aizņemti ar savām problēmām, ka neievēro ar ko bērns satiekas vai nodarbojas. Kā arī sarunās ar sociālā riska ģimeņu vecākiem, sociālā darba speciālists, bieži vien ir noskaidrojis, ka vecākiem trūkst ieinteresētības pašiem nodarboties ar saviem bērniem, organizējot kvalitatīvas brīvā laika nodarbes.

Intervijas laikā, tika noskaidrots, ka sociālā riska ģimenēm bieži vien trūkst tādas sociālās prasmes kā atbildības uzņemšanās, savu spēju novērtēšanas prasmes trūkums, ir zems pašvērtējums un ir novērojama vēlme norobežoties no pārējās sabiedrības.

Savukārt, uz jautājumu, par ģimeņu kopīgu pasākumu organizēšanu, respondents sniedza informāciju, ka tiek organizēts ikgada Ziemassvētku pasākums, pašām aktīvākajām ģimenēm un ekskursijas. Vecākiem atsevišķi tiek organizēti vieslektoru semināri, psihologu lekcijas. Uz doto mirkli bērniem no riska ģimenēm atsevišķi tiek vienu reizi gadā nodrošināta nometne, kā arī skolas brīvlaikā bērniem tiek nodrošinātas ēdiena gatavošanas nodarbes.

Respondents uzskata, ka sadarbība ar vietējam folkloras kopām, amatniekiem, ģimenēm, jo starp sociālā riska ģimenēm ir arī motivēti un daļēji motivēti klienti, kam ir interese mainīt savu situāciju uz pozitīvo pusi, kā arī profesionālis atklāja, ka līdz šim atbilstošajā institūcijā, nav bijuši realizēti sistemātiski veidoti sociālās rehabilitācijas pakalpojumi, kas būtu balstīti latviešu tradicionālās folkloras izmantošanā. Līdz šim tika organizētas tikai fragmentāras meistarklases pie novada amatniekiem. Kā arī jāatzīmē, ka dienestā nav bijuši tādi pasākumi kā kopīgu gadskārtu svētku svinēšana brīvā dabā.

Kā galveno iemeslu nepilnīgas tradicionālās folkloras kā sociālās rehabilitācijas resursa izmantošanu savā profesionālajā darbā, sociālais rehabilitētājs min tādas iemeslus kā metodisko materiālu, laika trūkumu un pārslodzi darbā.

Secinājumi

1. Izpētes bāzes Sociālā dienesta skaitliski lielāko sociālā riska ģimeņu grupu veido vientuļās mātes (21 ģimene) un 16 civillaulībā esošas ģimenes. Tas norāda uz to, ka sociālajam rehabilitētājam ir

jāstrādā ar dažādu sociālo sistēmu ģimenēm, izprotot, katras ģimenes sociālās vajadzības un savstarpējo attiecību modeli, īpašu vērību pievēršot tieši šķirtajām un/vai nepilnajām ģimenēm.

2. 44 % no respondentu ģimenēs konfliktsituācijās visbiežāk notiek starp partneriem. Tā kā visvairāk konfliktē savā starpā pieaugušie, bet cieš no tā visvairāk ģimenē esošie bērni, sociālajam rehabilitētajam darbā ar sociālā riska ģimeni ir jāpiedāvā savstarpējo saskarsmes prasmju pilnveides aktivitātes.

3. 27 respondenti no 47 atbildēja, vai nu nemaz vai ļoti minimāli pavada laiku ar citām ģimenēm. Tas liecina par saskarsmes prasmju trūkumu, nevēlēšanos veidot komunikāciju ārpus savas ģimenes, principā, tas nozīmē, ka nenotiek šo ģimeņu socializācija un šīs ģimenes dzīvo „sociālajā izolācijā”.

4. 25% no respondentiem kā galveno ģimenes brīvā laika pavadīšanas veidu, ir norādījuši televīzijas skatīšanos kas liecina par ģimeņu sociālo neaktivitāti un izvēli būt par masu izklaides patērētāju.

5. 21% respondentu brīvā laika aktivitātēs ietilpst kopīgu svētku gatavošanās un svinēšana, pēc pētījuma autores domām, tas ir veiksmīgs pamats, lai pulcētu šīs ģimenes kopā uz kopīgu tradicionālo gadskārtu svētku svinēšanu, piedāvājot kvalitatīvas un saturīgas brīvā laika pavadīšanas iespējas.

6. Lielākie gadskārtu svētki tiek svinēti sociālā riska ģimenēs. Savukārt, tādus svētkus, kā Meteņus svin 6 % no respondentiem, taču šeit jāmin, ka nevis latviešu tradicionālos svētkus, bet gan Maslenicu, kas ir krievu tautas tradicionālie svētki, un Mārtiņdienu nesvin neviens no respondentiem, kas liecina, ka šo svētku tradīcija nav iesakņojušies ģimeņu tradīcijās.

7. Respondentiem ir pastiprināta interese par tādām latviešu tradicionālās folkloras aktivitātēm kā tradicionālā ēdiena gatavošana 25% un saietu organizēšana ar citām ģimenēm un kopīga svētku svinēšana - 22%, Latvijas dabas iepazīšana - 19%, dainu meditācija - 12 %.

8. Vērtības, kas visiem respondentiem ir svarīgas viņu dzīvē un kalpo par viņu izpratnē dzīves kvalitātes nodrošinātājiem ir ģimene, darbs, nauda, savas mājas un drošības sajūta.

9. Tikai 1% respondentu vēlas savos bērnos ieaudzināt tādu vērtību kā savas zemes mīlestība jeb patriotisms, kas ir ļoti zems skaitlis. Ņemot vērā šo rezultātu, ir jādomā par respondentu piederības sajūtas stiprināšanas aktivitātēm tikpat nopietni kā citiem sociālajiem pakalpojumiem, jo bērni ir Latvijas valsts nākotne.

10. Sociālajā dienestā netiek pilnīgi izmantotas visas latviešu tradicionālās folkloras kā sociālo prasmju pilnveides resursa iespējas, notiek tikai amatnieku pakalpojumu izmantošana. Iemesli – tradicionālās folkloras kā sociālās rehabilitācijas resursa neizmantošanai ir metodisko materiālu, laika trūkums un profesionāļu pārslodze darbā. Kā risinājums šīs problēmas atrisināšanai būtu jaunu uz latviešu tradicionālās kultūras bāze programmu izstrāde, brīvprātīgo darba piesaiste un efektīvs kopienas darbs.

11. Latviešu tradicionālo gadskārtu organizēšana un svinēšana vēl nav bijusi izpētes bāzes Sociālā dienestā kā sociālās palīdzības pakalpojums, kas vērsts uz sociālo prasmju pilnveidi sociālā riska ģimenēm. Latviešu tradicionālā folklorā būtu veiksmīgs sociālā rehabilitēta darba resurss darbā ar sociālā riska ģimenēm, tikai tam ir jābūt sistemātiskam, ne fragmentāram aktivitāšu kopumam (Jaskeviča – Siliņa, 2008).

Pētījuma autore ir izstrādājusi un 2016-2017 daļēji aprobējusi Sociālās rehabilitācijas programmu „Gadskārtu rīti” sociālo prasmju pilnveidošanai sociālā riska ģimenēm. (Sīkāk ar programmu var iepazīties *Klīdzēja, 2018*).

Bibliogrāfija

1. Jaskeviča – Siliņa, G. (2008) *Tradicionālā kultūra bērniem*. Rīga: RaKa.
2. Klīdzēja, I. (2018). Sociālās rehabilitācijas programmu „Gadskārtu rīti” sociālo prasmju pilnveidošanai sociālā riska ģimenēm. *Jauno zinātnieku pētījumi sociālajā jomā: problēmu iespējamie risinājumi. Zinātniski metodisko rakstu krājums*. Sastādītāji: Ž.Truskovska, R.Orska. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.

3. Reinholde I., Vanaga D. (2002). *Sociālais darbs ar augsta riska ģimenēm*. – Rīga: SDSPA „Attīstība”.
4. Vikmane, B. (2009). *Socializācija ģimenē*. Monogrāfija. Liepāja: LiePA.

UNEMPLOYED PROBLEM OF YOUNG PEOPLE WITH BARE POSSIBILITIES

Jolita Gečienė

Anykščiai Social Care Home

Young people are part of society, with its own interests, hobbies, characteristics and problems. The young man is a person from 14 to 29 years, who is necessary to ensure equal rights with other young people and not to discriminate on him or his family regarding certain circumstances (age, sex, race, language, religion, national origin, social, property, marital status, health status, etc.). In each country, the concept of „young person“ covers a different age group: in Britain, the young person is aged 16 to 18, the United States is 16-24 years old, and in Germany, a person aged 15-24.

Young people with fewer opportunities - it is young people who are faced with situations that restrict their ability to participate effectively in the formal and informal education, the freedom of international movement and participation, active citizenship, impeding their involvement in public life. They relate to the problems arising from discrimination based on gender, ethnicity, religion, sexual orientation, disability, limited social skills, because they are ex-offenders, or have been dependent on drugs or alcohol, are young parents or orphaned.

One of the main features of a group of young people with fewer opportunities is greater vulnerability and the desire to affirm the labor market and society. Foothold in the labor market, the necessary measures for employment and integration into society of socio-cultural activities.

Socio-cultural activities are a specific area of community education, creating favorable conditions for people of different nationalities and different ages to realize their social, cultural and educational needs in order to successfully integrate into society.

Living conditions, lack of motivation and employment and unsuccessful integration into the labor market is one of the major negative factors for the major social problems of youth (employment, unemployment, difficult material circumstances and others) appearance. Lithuania for Increasing Employment Program 2014-2020 was isolated, that are the most vulnerable group of young people on work experience and lack of professional skills and thus subject to integration into the labor market problem.

Youth unemployment is a pressing problem in the European Union. Young people's unemployment rate is twice higher than in adults (Eurostat 2015). In Lithuania, youth unemployment is one of the highest in the European Union, where problems are being addressed in implementing the Lithuanian Labor Exchange projects by providing tax incentives to employers who have employed a young person under the age of 29, granting preferential loans to start a business, and organizing entrepreneurship initiatives.

The programs to solve Unemployment problem. Young people with fewer opportunities have specific programs to promote their employment:

1. The Lithuanian Labor Exchange has implemented the project „Trust Yourself“, funded by the European Social Fund. The goal of the project is to promote, together with non-governmental organizations, the integration of young people into the labor market or the education system by providing social rehabilitation and training services for employment in the labor market. Participants of the project, having become involved in the activities of non-governmental organizations, have developed their social and self-sufficiency skills.
2. Discover yourself. Another measure motivating young people with fewer opportunities is the „Discover Yourself“ project, which aims to reduce unemployed, not learning and not attending training courses for 15-29 years. the number of young people aged, implementing early intervention and activation measures, depending on which target group a person belongs to and assessing the individual's needs and opportunities. The project runs from 21st of September 2015 until 09-20-2018.

Activities for young people not prepared for the labor market (18 thousand persons):

- Teachers working in the youth field - coordinator motivational activities;
- Group sessions (16 topics according to the individual needs of the participant);
- Identification of work abilities, professional interests and personality traits, individual psychologist consultations;
- A package of services for job-oriented young people: Theoretical knowledge of the labor market, business visits, meetings with employers, 20 days practice in the chosen company, mentoring;
- A package of services for educational system oriented young people: theoretical knowledge of the educational system, visits to educational institutions, familiarization with the dominant profession - shading;
- A package of services for young people oriented to self-employment: self-learning basic training, presentations of good practice, meetings with small business people;
- Outgoing seminars - tutorials for self-assessment, teambuilding and communication skills.

Activities for inactive young people (12 thousand persons):

- Social, pedagogical, psychological and motivational services (minimum care, self-help, social and life skills training, motivation, information and counseling about the opportunities of young people, inclusion of activities in the public interest, mediation with educational institutions or territorial labor exchanges);
 - Services provided by specialists from the field;
 - Up to 3 months ongoing volunteering in a selected non-profit organization - participation in the Youth Volunteer Service
3. Open youth work. Another, no less important project „Open youth work“, the aim of which is healthy and well, young people who feel with high self-esteem, to develop a broad personal and social competence; capable of actively and integrally involved in community and social processes and flexible and responsive to constructive change. Open youth work is regulated by the Open Youth Centers and space concept.

Interview with Anykščiai Labor Exchange Director and Specialist of the Youth Work Center:

Asked by the Director of the Anykščiai Labor Exchange about the problem of employment of young people in the Anykščiai district, she replied that „most often the possibilities depend on the values, motivation and desire of the individual, the young people who do not have education, who live in remote villages or have behavioral problems, fall into this group. However, these young people themselves are not motivated and willing to participate in non-formal learning and integration into the labor market“.

Summary and conclusions

To sum up, young people with fewer opportunities can be said to be vulnerable to lack of work experience and lack of professional skills and therefore face the challenge of integration into the labor market.

To strengthen youth initiative, increase youth employment, organize information, counseling services, socio-cultural activities, actively involving labor fairs in ongoing programs and projects.

Fewer opportunities in the face of failures with finding a job is important for early involvement of public employment services and non-governmental organizations, to promote the integration of young people into the labor market and the education system in providing social rehabilitation and preparation for employment in the labor market services promoting their

employment, including young people and offering ongoing programs, projects that would gain the first practical skills to integrate into society.

THE ANALYSIS OF CHILDREN ADAPTATION IN PATRONAGE FAMILIES

Giedrė Silevičiūtė

Anykščiai Social Care Home

Children patronage (care) issues are relevant in all the countries. The number of children under the patronage is constantly changing in Lithuania but, fortunately, this number is gradually decreasing.

Year	2013	2014	2015
In families	5906	5681	5493
In patronage families	419	441	452
In institutions	3821	3562	3275

69

In many Lithuanian care institutions the number of children is maximum. There are many causes: parents' neglect, the use of alcohol or other toxic materials, unemployment, poverty, emigration, death, various social issues.

Children have limited opportunities to protect themselves. They need adults' care, parents' concern, love, example and fortification of some values and attitudes. But not always children get opportunities to live in their biological families. Possible solutions to this problem – adoption, care and patronage. Children get opportunity to feel patron's concern and love, that they did not get from their biological parents. Child's patronage (care) – child's who is left without parents' care and according to the laws is put in physical or legal person's patronage, care, upbringing and education, formation of other conditions that are suitable for child to grow spiritually and physically, defence and representation of child's personal, property rights and rightful interests.

Child patronage (care) is inseparable from the legal base of The Republic of Lithuania that protect child from illegal actions against him/her and in this way ensures legal defence. When a child gets into ward institution, patronage families or to a chosen patron, all the persons mentioned above must know the laws concerning the child patronage (care) and use them as a guide to ensure whole welfare of a child in patronage.

It is very important to know the difference between the concepts of adoption and child patronage (care):

- Adoption – personal and property rights abolition of parents and children and their relatives by the origin and personal and property rights creation between foster parents and their relatives and children and their descendants as the relatives by the origin.
- Child patronage (care) – child's, who is left without parents' care trust to physical or legal person (šeimyna or care institution), his/her care, upbringing, representing his/her personal and property rights and rightful interests and their defence.
- The main aim of child patronage (care) – to ensure child's upbringing and education in the surroundings, where the child could grow, develop and improve.

The model of every family is different. There are various difficulties for a child and for a patron when a child is put in a patronage family. Two main periods of adaptation in patronage families are distinguished:

- „honey moon“. When in new home children are timid, try to be helpful, nice;
- partial security, a child starts to express other feelings – blast, annoyance, anger. „Stepmother's“ situation forms. The feelings that can not be expressed to the real mother,

the child direct to the patron. In this period the patrons must understand that destructive feelings are not meant to them but to the biological parents who left the child. After successfully completing this period the adaptation is over and the trust and security help to solve occurring conflicts and crisis.

If the child put under the patronage has lost parents, the process of adaptation combines with the process of mourning. The research carried out reveal that even very little children – infants, whose parents are dead or missing – experience the process of mourning. Child's separation from parents, whom he/she was attached with, forms the same feeling as the death of parents. Children under 3 years old, who are put in care institutions or under the patronage, later have less social maturity and are not ready to form normal social relations. In adolescence the high level of anxiety and anger outbreaks emerge.

After analysing the opinions of a few authors, it is possible to make a conclusion that the patrons face the following problems of a child under the patronage during the process of adaptation: child's behaviour and communication disorder, the lack of responsibility, disrespect of the adults, problems at school (if it is a schoolchild), personality development disorder. But we have to admit that every family is unique and lives through different situations.

The process of problem solving is a mean to respond the need or care of the family that patronage a child. While working with patronage families, the following concepts are used: evaluation, family in situation, relations, process, intervention. The problems that the social worker deals with are troubles for social functioning. A person or other people in that situation are not able to solve the problems by themselves. Problem solving process lasts for a certain period of time, in certain stages, cyclically. The patronage family should be maximum involved in the process in the practice of social work. The social worker is with the family from the beginning to the end.

Suggestions for the specialists working with children under care and their families (patrons)

Working with family should start as soon as possible, so that a child could have an opportunity to return to his/her biological family.

The specialist should not think that when a child gets into a patronage family, their work, as a professionals, is over. This process should last constantly, to ensure the protection of a child under care.

The specialists should more and more often, compared with the present situation, care for the life of patronage family.

Successfully carry out patrons' training that should be evaluated only positively and would be beneficially.

To encourage the society not to be indifferent to children under care.

Usually children safer from psychological problems that occur because of previously experienced shocks. The result of that – problems at school, increased irritability, abnormal behaviour and health problems. Negative experience in biological family and finally child's separation from parents influences the adaptation in new family.

Difficulties of adaptation period depend on the age of a child, character traits, his/her relations with parents and the level of intellect.

While planning the process of help for the patrons, it is important to pay more attention to the aims and principles of the patronage process and learning the child's interests.

Patronage, as a state controlled and supervised process, is not fully understood by all patrons. It is crucial to emphasize the duties of a patron, the aims of patronage, cooperation with specialists, the place of the biological family in the process of child patronage, so that a child and a patron could feel more secure, the changed biological parents' status would be smoother taken over by the patrons, and there would be no stress in the family when the specialists arrive.

More active psychologists' involvement into a long-term process of helping all the family would be useful to internalize the changes of a child identity and to create favourable emotional atmosphere in the family.

THE FACTORS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE BORDER REGIONS OF LATVIA AND LITHUANIA

Edmundas Vaitiekus

Lithuanian Association of Social Worker

Baltic International Academy

Lithuania and Latvia formed a solid, time-tested relationship, living in the neighbourhood since time immemorial. We associate not only with historical heritage but also with various business, cultural ties, personal acquaintances, and intertwined human destinies. That's it provides an excellent basis for the development of cooperation between the two countries and peoples.

71

A lot of things relate Lithuania and Latvia, today. They have similar foundations and goals:

- we belong to the same Baltic Sea region,
- we address the problems of the welfare, employment and emigration of our people, in order to bring our countries' living standards closer to the EU average,
- we comprehend that we must devote special attention to the development of human potential, development and lifelong learning.

In order to successfully achieve these goals, Lithuania and Latvia need to start from the re-establishment, strengthening and developing of the deeper interconnections between population, the creation of a common information, cultural, educational and scientific area, strengthening cooperation in the fields of economics, security and other fields.

The border regions development is slower than metropolitan. The researchers point to the various causes of economic-social inequalities of the border regions across the country:

- conditions of the natural living and business;
- natural resources;
- status and geographical location of the region;
- structure of the production;
- demographic differences;
- conditions of the business;
- social - cultural factors.

It has to be noted that the “**border**” in the territorial sense is understood quite differently (formally according to the Law on the State Border - 5 km wide border section). The functional approach, which means that the border area is a space which is connected with the state border by functional links, would be the most acceptable. Eight administrative regions of Latvia (Liepaja, Saldus, Jelgava, Bauska, Dobeles, Aizkraukle, Jekabpils, Daugavpils) are bordered with the administrative territory of Latvia. On the Lithuanian side, 10 districts and 1 city (Palanga) municipalities are bordered by Latvia.

Regional cooperation is becoming an increasingly important factor in Europe and in the world. It is important to promote contacts between the border residents, the organization of bilateral events and jointly address the local problems of practical life in order to develop cooperation. Scientific literature (Perkmann 2007, Gabbe, 2006) emphasizes that active economic and social cooperation between the border region of different countries can be a successful instrument for enhancing socio-economic life in these regions, successfully exploiting the potential of the border region and to make this region an economic growth centre.

Indicators of social and economic development

The indicators for socio-economic development of the regions we can grouped according to the 3 main sectors of sustainable development: the state of the environment, economic and social development. Vesper (2010) identified a set of key indicators, which allows assessing regional development:

- 1) rate of unemployment;
- 2) rate of employment;
- 3) the number of individual traders and commercial enterprises per 1000 inhabitants;
- 4) the amount of income tax per person;
- 5) population change;
- 6) the proportion of young people (15-30 years old);
- 7) birth rate (number of births per 1000 population).

The Latvian State Regional Development Agency (2009) used the territorial development index, which in different proportions consisted of the following indicators:

- GDP per person, rate of the unemployment, average of income tax per person,
- Average of the non-financial investment per person per year,
- Demographic pressure,
- Number of enterprises operating per 1000 inhabitants,
- Density of population,
- Attractiveness index of territory (constant population change over the last 5 years, built housing 100 inhabitants over the last 10 years).

Five essential factors of economic activity are allocated in order to determine the influence of economic development on the growth process in the region:

- development of human resources;
- development of technology and social innovations;
- improvement of transport and communication infrastructure;
- development of capital market;
- application of modern management methods.

The long-term economic growth are determined:

- political stability;
- management institutions; technological progress;
- innovations, ideas;
- material and immaterial (social, physical and human) capital;
- openness (market);
- foreign direct investment;
- geography and culture / history.

Emphasized economic growth factors can lead the economic growth of both designated countries and regions in those countries. According to W. S. Liu and F. W. Agbola (2014), the impact of foreign direct investment on economic growth and development of regions depends from the stability of the economic and social environment. We can look at the indicators that determine the attractiveness and development of the regions at the same time.

According to Snieska and Zykiene (2011), the regional attractiveness is described as the resources available in the region and the ability of the region to maintain them and attract new ones, thereby gaining an edge over other regions and ensuring development of the region.

The level of development of transport infrastructure, which determines the accessibility of the region (which also influences the region's notoriety) and possibilities of contact within the region, is defined investment attractiveness. Development of plumbing and wastewater, energy infrastructure, information technologies and telecommunications provide conditions for business establishment in the region. Social infrastructure affects the distribution of the population

by age (the development of educational infrastructure in the region attracts more students), labour force qualification (qualified specialists who have completed studies and stayed in the region are a factor of attraction for investors) and the quality of the living environment. It should be emphasized that although the growth of the region's economic potential, its structural changes and other economic worthiness are important for the development of the region, it does not explain regional development or decline. As far as the social dimension of regional development is concerned, it would be worthwhile mentioning another historic step when regional development began to be regarded as human development.

Human resources are one of the main economic factors that determine the competitiveness of the regions, the economic prospects, the ability to attract investment and new resources. Fundamental component of any regional development is human capital, and the measure of competitiveness – the ability to attract human resources.

What should we do? According on regional development documents, it is proposed:

- Purpose 1 - To ensure the balanced and sustainable development of the regions:
 - Improving public governance in municipalities
 - Modernizing the basic infrastructure essential for local communities, implementing measures for environmental improvement and environmental protection
 - Increasing the quality and accessibility of public services
 - Involving communities and non-governmental organizations in solving social and economic problems by promoting healthy lifestyles and self-expression,
- Purpose 2 - Increasing territorial cohesion:
 - Increasing their competitiveness and attractiveness of their place of residence, promoting their economic growth in the regions by addressing the specific areas (residential areas) is characterized by problems.
 - Improving the living environment of rural areas (integrated development and development of rural areas)

Economic development measures of western countries' regional are aimed at developing depressant and economically weak areas, as well as decentralizing large industrial agglomerates. Depressed regions are generally considered to be those areas that, in the past, were marked by relatively high economic growth rates, but subsequently experienced a significant downturn for various reasons.

European Commission approved Latvia-Lithuania Cross Border Cooperation Program 2014-2020 on 30 of November 2015. The objective of the program is to contribute to the sustainable development of social and economic development of border regions, the competitiveness of the regions and the attractiveness of living and increasing of visits. The budget of the program is 55 million euro.

Support is provided according to the following priorities:

Collaboration to ensure a clean and sustainable environment

- To preserve and develop cultural and natural heritage objects, services and products in order to attract more visitors to the program territory
- Improve management of natural resources
- Restoration of abandoned areas in order to promote economic development

Promoting employment and workforce mobility

- Increasing employment by stimulating entrepreneurship
- Create more employment opportunities by promoting labour mobility and improving labour skills

Promotion of social inclusion

- Improving the efficiency and accessibility of social services
- Improving living conditions in poor communities and territories

Effective public services and administration

- To increase the efficiency of public services by promoting cooperation between institutions and improving the skills of employees

General recommendations for the entire border region:

In all border regions, as priority measures are considered actions that reduce their periphery (via communication and information development). The measures to be considered as a priority across the border are information on future developments and opportunities for dissemination and networking. The level of knowledge and skills in all regions is one of the biggest problems, and human resources development is one of the most important tasks everywhere.

Increasing regional cooperation creates opportunities for Lithuania and Latvia faster and more efficiently:

- accelerate economic development by exploiting the experience of other countries;
- improve the infrastructure of residential environment more quickly and innovatively,
- modernize production, implement the latest achievements, co-operate with the funds and human resources on the most viable scientific and technological solutions,
- developing education, health and social spheres,
- develop human contacts and strengthen democratic values.

Literature

1. Bruneckiene, J., Palekiene, O. (2012). Lietuvos-Latvijos pasienio regiono ekonominės-socialinės plėtros vertinimo specifika ir metodologinės gairės. Economics and Management, No.17 (3), 952-962.
2. Development of Regions in Latvia 2009. The State Regional Development Agency of Latvia. http://www.vraa.gov.lv/uploads/Development_of_Regions_2009.pdf
3. Interreg V-A Latvia – Lithuania Programme 2014-2020. <http://latlit.eu/>
4. Lietuvos Respublikos Regioninės plėtros įstatymas. 2014-09-15 No.XII-1094. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/a7f9f440496811e483c6e89f9dba57fd>
5. Liu, W. S., Agbola, F. W. (2014). Regional analysis of the impact of inward foreign direct investment on economic growth in the Chinese electronic industry. Applied Economics, Vol. 46, No. 22, p. 2576–2592.
6. Perkmann, M. (2007). Policy entrepreneurship and multi-level governance: a comparative study of European crossborder regions'. Environment and Planning C 25(6), 861-879.
7. Zykiene, I., Snieska, V. (2011). Fizinės infrastruktūros įtaka regioniniam patrauklumui. Ekonomika ir vadyba, No.16, 465-471

REIKALAVIMAI PUBLIKUOJAMIEMS MOKSLO TAIKOMIESIEMS DARBAMS ŽURNALE „SOCIALINĖ SVEIKATA“

75

1. Straipsniai rengiami lietuvių, anglų, rusų, latvių, lenkų kalbomis. Autorius atsako už teksto kalbą ir straipsnio redagavimą.
2. Rekomenduotina straipsnio struktūra:
 - straipsnio pavadinimas
 - duomenys apie autorių (autorius): vardas pavardė, institucija
 - santrauka (problema, tikslas, pagrindiniai rezultatai) ir raktažodžiai originalo kalba
 - straipsnio tekstas
 - literatūros sąrašas
 - santrauka ir raktažodžiai anglų kalba
 - autoriaus (autorių) kontaktiniai duomenys (adresas susirašinėti)
3. Techniniai straipsnio rengimo reikalavimai:
 - 3.1. Straipsnio formatas ir stilius:
 - Teksto redaktorius – Microsoft Word.
 - Šriftas – Times New Roman, 12 pt.
 - Puslapio formatas – A4.
 - Puslapio paraštės - 20 mm.
 - Tekstas rašomas 1 intervalo eilėtarpiu.
 - Lentelės, paveikslai, nuotraukos maketuojami puslapio viduryje, ne didesni nei nustatytos paraštės.
 - Literatūros nuorodos turi būti nuoseklios, t. y. sudarytos pagal tą pačią sistemą visame straipsnyje.
 - Literatūros sąrašas turi būti parengtas taip, kaip yra įprasta šiuo metu daugelyje mokslo sričių.
 - 3.2. Straipsnio medžiaga pateikiama šia tvarka:
 - Straipsnio pavadinimas originalo ir anglų kalba (didžiosiomis, Bold, centrinė lygiuotė)
 - Autoriaus vardas, pavardė (Bold, centrinė lygiuotė)
 - Institucija (centrinė lygiuotė)
 - Straipsnio santrauka originalo kalba (apie 500 spaudos ženklų, abipusė lygiuotė)
 - Raktažodžiai (kairioji lygiuotė)
 - Straipsnio turinys: įvadas, teorinės išvalgos, tyrimo rezultatai ir interpretacija, išvados (abipusė lygiuotė)
 - Literatūros sąrašas (abipusė lygiuotė)
 - Santrauka anglų kalba (apie 500 spaudos ženklų, abipusė lygiuotė)
4. Straipsnius recenzuoja redakcinės kolegijos paskirtas recenzentas.
5. Leidinyje publikuojami redakcinės kolegijos atrinkti straipsniai.
6. Straipsnių rekomenduojama apimtis – iki 6-8 psl., maksimali apimtis – 1 sp.l. Straipsniai neturi būti kur nors kitur anksčiau skelbti.
7. Pirmumą publikuoti leidinyje turi leidinio rėmėjai.

Autoriai savo straipsnius redakcijai gali siųsti el. paštu: info@socialinisdarbas.lt

SCIENTIFIC ARTICLES MUST MEET THE REQUIREMENTS OF THE JOURNAL „SOCIAL HEALTH“

1. The scientific articles are published in the Lithuanian, English, Russian, Latvian, Polish. The author takes the responsibility for editing a manuscript and correct language.
2. The recommended structural components of the article:
 - The title of the article;
 - The author (s) information: the name(s) and the surname(s) of the author(s), name of institution;
 - Summary (problem, aim, main results) and key words in original language;
 - The text of the article ;
 - The list of references ;
 - Summary and key words in English;
 - Contact information of the author (s) (address correspondence).
3. Technical requirements for the Articles.
 - 3.1. The article format and style:
 - Text editor - Microsoft Word;
 - Font - Times New Roman, 12 pt;
 - Page format - A4;
 - Page subtitles – 2x2x2x2;
 - Line spacing: one single;
 - Tables, pictures and photos, set in the center of the page, not bigger than the set page subtitles;
 - Literature references should be consistent, based on that same system around article;
 - The list of literature must be prepared according to the order nowadays used in Lithuania by representatives of various branches of science.
 - 3.2. The material of the article must be represented in this order:
 - The title of the article in original and English languages (in capital letters, bold, center alignment);
 - The name(s) and the surname(s) of the author(s) (bold, center alignment);
 - Name of institution (center alignment);
 - Summary of the article in original language (not more than 500 characters, justify alignment);
 - Key words (left alignment);
 - The article content: introduction, theoretical insight, analysis and interpretation of the research results, conclusions (justify alignment);
 - The list of literature (justify alignment);
 - Summary in English (not more than 500 characters, justify alignment).
4. The articles are read by reviewer that is appointed by the Editorial Board.
5. Only by the editorial board selected articles are published in the scientific articles volume.
6. The recommended length of the article is til 6-8 pages, max length – one printer's sheet. We impose a ban on articles that have been published already.
7. The proceeds of publishing are distributed according to priority given to our sponsors.

Authors should sent articles by email to: info@socialinisdarbas.lt

ТРЕБОВАНИЯ К СТАТЬЯМ, ПРЕДСТАВЛЯЕМЫМ В ЖУРНАЛ „SOCIALINĖ SVEIKATA“ („СОЦИАЛЬНОЕ ЗДОРОВЬЕ“)

1. Принимаются статьи на английском, латышском, литовском, польском и русском языках.

Автор несет ответственность за язык и редактирование текста.

2. Рекомендуемая структура статьи:

- Название статьи
- Данные об авторе (авторах): имя, фамилия, институция
- Резюме (проблема, цель, главные результаты) и ключевые слова на языке оригинала
- Текст статьи
- Список литературы
- Резюме и ключевые слова на английском языке
- Контактные данные автора (авторов) (адрес для переписки)

3. Технические требования к статье:

3.1. Формат и стиль статьи:

- Редактор текста – Microsoft Word
- Шрифт текста Times New Roman, размер шрифта 12 пт.
- Формат страницы – А4
- Ориентация – книжная
- Поля – все по 20 мм
- Межстрочный интервал – одинарный
- Таблицы, рисунки, фото – в середине страницы, не больше, чем установленные поля
- Ссылки на источники литературы должны быть последовательны, то есть, составлены по той же системе во всей статье
- Список литературы оформляется в соответствии с общепринятыми требованиями.

3.2. Материал статьи предоставляется в таком порядке:

- Название статьи на языке оригинала и на английском (прописными, Bold, в центре)
- Имя, фамилия автора (Bold, в центре)
- Институция автора (в центре)
- Резюме статьи на языке оригинала (выравнивание по ширине)
- Ключевые слова (выравнивание по ширине)
- Содержание статьи: введение, основная часть, заключение (выравнивание по ширине)
- Список литературы (выравнивание по ширине)
- Резюме на английском языке

4. Статьи рецензируются рецензентом, назначенным редколлегией.

5. В журнале публикуются статьи, отобранные редколлегией.

6. Рекомендуемый объем статьи – 6-8 стр., максимальный объем – 1 печатный лист.

Материал, предлагаемый для публикации, должен являться оригинальным, не публиковавшимся ранее в других научных изданиях.

7. Публиковать статьи приоритет имеют спонсоры журнала.

Статьи присылаются на адрес электронной почты редакции info@socialinisdarbas.lt. Статья должна быть представлена в виде файла в формате MS Word.

ISSN 2351-6062

SOCIALINĖ SVEIKATA

SOCIAL HEALTH

2018 Nr.2 (8)

Viršelio autorius Matas Paškevičius

Išleido VšĮ Reabilitacijos technika

S.Daukanto g. 16, LT-28242 Utena

www.socialinisdarbas.lt

El. p. info@socialinisdarbas.lt